

ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН

МӨНГӨН ЗЭЭЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

2018

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

МӨНГӨН ЗЭЭЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА¹

УДИРТГАЛ

Монгол Улс зах зээлийн чөлөөт эдийн засаг, ардчилсан нийгэмд шилжсэн үеэс буюу 1990 оноос хойш санхүү, мөнгөн зээлийн тогтолцоог эрүүлжүүлэх шинэчлэлт хийгдэж эхэлсэн билээ. Энэхүү шинэчлэлийн эхлэл шат нь зах зээлийн эрэлт хэрэгцээний дагуу мөнгө-зээлийн механизмаар үйлчлэх зарчим дээр суурилсан банкны хоёр шатлалтай тогтолцоонд шилжин арилжааны банк бий болох хууль эрх зүйн орчин бүрдсэнээр эхэлсэн явдал юм. Банкууд, бичил санхүүгийн салбарын байгууллагууд эдийн засгийн янз бүрийн сектор, өмчийн төрөл бүрийн хэлбэрүүдтэй харьцаж зээлийн үйлчилгээг үзүүлж, хүрээ хэмжээний хувьд өргөжин зах зээлийн горимд зохицон ажиллах болсон. Гэвч зээлийн хямрал, эдрээ төвөгтэй байдал, санхүүгийн чадавхийн доройтол, ажиллагааны дутагдлаас болж банкууд, хадгаламж зээлийн хоршоонууд дампуурсан. Одоо ч зээлийн үйл ажиллагааны эдийн засгийн хөгжилд үзүүлэх үр нөлөөг тооцож, боловсронгуй болгох цөөнгүй асуудал тулгамдаж байгаа тул банк, банк бус санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх зүйн зохицуулалт, үйл ажиллагааны онцлогийг харгалзан үзэх шаардлага олон улсын туршлага, орчин нөхцөлтэй уялдан тавигдаж байна.

Энэхүү судалгааг Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны захиалгаар “Мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт” сэдэвт харьцуулсан судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэв.

Захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу судалгааны нэгжээр Сингапур, Солонгос, Энэтхэг, Япон улсын мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг авч үзсэн бөгөөд энэхүү судалгааны ажлаар мөнгөн зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд тухайн байгууллагад ямар шалгуур үзүүлэлт тавьдаг, зээлийн үйл ажиллагаа, хяналт шалгалтын талаар тодруулахаар оролдлоо.

Судалгааны зорилго

Улсын Их Хурлаас 2017 оны 11 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийг баталсан. Уг үндсэн чиглэлийн 77 дугаарт Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, 85 дугаарт Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай (шинэчилсэн найруулга), 98 дугаарт Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, 111 дүгээрт Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар тусгажээ. Нэр бүхий хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинэчлэн найруулахтай холбогдуулан олон улсын туршлагыг судлахад судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны зорилт

- Мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааг зохицуулж буй олон улсын туршлагыг судлах;

- Мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг судалсны үндсэн дээр судалгааны тайлан боловсруулах.

Судалгааны арга

Судалгааг гүйцэтгэхдээ харьцуулалтын арга, баримт бичгийн судалгааны аргуудыг тус тус хэрэглэв.

¹ Тус судалгааг Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, хууль зүйн доктор, дэд профессор П.Амаржаргал удирдан, эрдэм шинжилгээний ажилтан У.Эрдэнэзаяа гүйцэтгэв.

НЭГ. МӨНГӨН ЗЭЭЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

1.1. Төв банк

Монгол Улсын банкны систем Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын үед бий болж тэр цаг үеэс хойш хөгжсөөр иржээ. 1923 онд МАХН, Ардын засгийн газрын эдийн засгийн бодлогыг тодорхойлохдоо "... Улсын сангаас алтан, мөнгөн зээ зэргийн зоос хэвлэж, зохих тооны тэмдэгт цаас гаргаж, улсын бүх хөрөнгөөр батлан хязгаар дотор бусад улсын тэмдэгт цаасны зүйлийг явуулахыг хэмнэж, алтан мөнгөн зэргийн хатуу эдийг улсын санхүүд хураан агуулбал зохино. Монголын мөнгөний гачигдлыг туслуулахаар мөнгөн тэтгэврийн банк мэтийг нээвэл зохино" гэжээ. Үүний дагуу 1924 онд Монгол, Зөвлөлтийн хувь нийлүүлсэн банк Монголын худалдаа ба аж үйлдвэрийн банк (Монголбанк)-ийг нээж ажиллуулсан байна. Монголбанк анх нээгдэхдээ 260000 янчааны капиталтай, 22 орон тоотой (үүний дотор Зөвлөлтийн мэргэжилтэн 18, Монгол ажилчид 4) байжээ. Шинэ тутам байгуулагдсан Монголбанкны өмнө хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийг хөгжүүлэх, худалдааг өргөжүүлэхэд туслах, мөнгөний шинэчлэлт явуулах үндэсний зээлийн системийг бүрэлдүүлэн хөгжүүлэх зэрэг чухал зорилтууд тавигдсан байна.²

Монголбанк байгуулагдсан анхны өдрөөс эхлэн албан газруудын нэр дээр данс нээж, тэдний хөрөнгийг төвлөрүүлэх, гуйвуулга тооцооны гүйлгээнүүдийг хийх, аж ахуйн байгууллага, Монголд байсан Зөвлөлтийн байгууллага, гадаадын фирмүүд, энгийн хүмүүст зээл олгох зэрэг ажлыг гүйцэтгэж эхэлсэн байна.³

Ардын хувьсгалын дараахь жилүүдэд өөрөөр хэлбэл хориод оныг дуустал үйлдвэр аж ахуйн бие даасан томоохон салбарууд цөөн байлаа. Тийм ч учраас Монголбанкны зээл гол төлөв худалдаа, бэлтгэлийн ажиллагааг санхүүжүүлэх, зээлээр дамжуулан хувийн худалдаа голлосон зах зээлийн барааны хангамж, үнийн хөдөлгөөнийг тодорхой хэмжээгээр зохицуулахад нөлөөлөх чиглэлээр явагдаж байв. Хэдийгээр үндэсний мөнгө зээлийн системийн үндэс тавигдаж улс орны эдийн засагт түүний эзлэх байр суурь нөлөө өсөж байсан боловч Монголбанкны зээлийн бодлого тодорхой чиглэлээ олоогүй зээл олгоход баримтлах үндсэн зарчмууд тогтож чадаагүй байлаа.⁴

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1933 оны 11 дүгээр тогтоолоор зээл олгох, байгууллагуудын хоорондын тооцоог гүйцэтгэх, мөнгөн гүйлгээний ажлыг зохицуулан зохион байгуулах асуудлыг зөвхөн Монголбанк хариуцан гүйцэтгэж байхаар шийдвэрлэжээ. Мөн Монголбанкнаас олгосон зээл нь эргэж төлөгдөх хатуу хугацаатай, бараа материалын үнэ бүхий зүйлээр батлагдсан, төлөвлөгөөтэй байх зэрэг банкны зээлийн үндсэн зарчмыг бататган тогтоож өгсөн байна.⁵

1947 онд аж үйлдвэрт олгосон богино хугацаатай зээл дөрөв дахин, хөдөө аж ахуйд олгосон зээл бараг дөрөв дахин, ардын аж ахуйн нэгдэл, ардын аж ахуйтанд олгосон урт хугацаатай зээл 76.7 хувиар өссөн байв. Гэвч энэ үед Монголбанкнаас улс ардын аж ахуйд олгосон нийт зээлийн 90 шахам хувийг худалдаа бэлтгэлийн зүйлд зориулан олгож байсан байна. Энэ үед манай зах зээлд хувийн худалдааны эзлэх хувийн жин эрс буурч зах зээлийн байдалд нөлөөлөх хүчин зүйл болж чадахгүй болсон юм. Тийм учраас Монголбанкны зээл нь улс, хоршооллын

² П.Төмөр, Б.Базаррагчаа, *БНМАУ-ын мөнгө-зээлийн системийн үүсэл, хөгжилт* (УБ, 1974), Улсын хэвлэлийн газар, 8-9 дэх тал.

³ Мөн номын 9 дэх тал.

⁴ Мөн номын 11-12 дахь тал.

⁵ П.Төмөр, Б.Базаррагчаа, *БНМАУ-ын мөнгө-зээлийн системийн үүсэл, хөгжилт* (УБ, 1974), Улсын хэвлэлийн газар, 13 дахь тал.

худалдааг өргөжүүлэн дэлгэрүүлэхэд чиглэгдэж байлаа.⁶

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1947 онд үйлдвэр аж ахуйн газруудын эргэлтийн хөрөнгийн нормативыг тогтоох тухай шийдвэр гаргаж түүнийг тогтоох аргачлалыг заажээ. Ингэснээр үйлдвэр, аж ахуйн байгууллагын эргэлтийн хөрөнгийг өөрийн ба зээлийн гэж нарийн ялгаварлан зааглаж түүнд тавих хяналтыг сайжруулах бололцоог нээж өгсөн. Энэ шийдвэр нь банкны зээлийн арга ажиллагааг цаашид улам боловсронгуй болгоход чухал ач холбогдолтой арга хэмжээ болсон юм.⁷

Ингэснээр Монголбанк нь аж ахуй, эдийн засаг болон санхүүгийн үйл ажиллагаанд улсын зүгээс хяналт тавих чиг үүргийг хэрэгжүүлэх болсон байна.

Дээр дурьдсан үйл явдлууд нь Монгол Улсын банк, зээлийн системийн хөгжлийг шинэ түвшинд хүргэхэд өөрийн түүхэн үүргийг гүйцэтгэсэн бол Улсын бага хурлаас 1991 онд “Банкны тухай хууль”-ийг батлан гаргаснаар одоогийн банкны хоёр шатлалт тогтолцоо (Төв банк ба арилжааны банк) бүрэлдэн хөгжих хууль эрх зүйн орчин бүрджээ.⁸

Банк нь санхүүгийн системийн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд мөнгөний илүүдэл нөөцтэй хэсгээс дутагдалтай байгаа хэсэгт мөнгийг аль болох түргэн шуурхай, өртөг багатай шилжүүлэх үйлчилгээ явуулж байдаг “Санхүүгийн зуучлал”-ын байгууллага юм. Энэхүү үйлчилгээг үзүүлж байгаа байгууллагыг санхүүгийн зуучлагч гэдэг бөгөөд банк, банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж, зээлийн хоршоод багтдаг. Хувь хүмүүс ихэвчлэн “хадгаламж” гэж нэрлэгдэх илүүдэл хөрөнгөтэй, харин бизнес эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллага, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид хөрөнгийн хэрэгцээ буюу зээл авах сонирхол их байдаг.⁹

Тухайн улсын хэмжээнд төрийн мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх эрх бүхий байгууллагыг Төв банк гэх бөгөөд Монгол Улсын Төв банкныг Монголбанк гэж нэрлэнэ.¹⁰ Одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Төв банк буюу Монголбанкны тухай хуулийг Улсын Их Хурлаас 1996 онд баталж, түүнээс хойш нийт 18 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оржээ.¹¹

Монголбанкны үндсэн зорилт нь улсын хэмжээнд үндэсний мөнгөн тэмдэгт-төгрөгийн тогтвортой байдлыг хангах явдал бөгөөд уг зорилтыг хэрэгжүүлэхдээ дор дурьдсан чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулна. Үүнд:¹²

- Мөнгөн тэмдэгт гүйлгээнд гаргах, зохицуулах;
- Мөнгөний бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх;
- Засгийн газрын санхүүгийн зуучлагчийн үүрэг гүйцэтгэх;
- Банк болон хуульд тусгайлан заасан этгээдийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Үндэсний төлбөрийн систем, түүний үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, зохицуулах, хяналт тавих;
- Гадаад валютын улсын нөөцийг эзэмших, удирдах;
- Банкны харилцагч, хадгаламж эзэмшигчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах;
- Макро зохистой бодлого хэрэгжүүлэх.

Монголбанк нь дээр дурьдсан чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулахаас гадна энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу санхүүгийн зах зээл, банкны тогтолцооны

⁶ Мөн номын 19 дэх тал.

⁷ Мөн номын 19 дэх тал.

⁸ Мөн номын 5-6 дахь тал.

⁹ Б.Балдорж, *Банкны тухай ерөнхий ойлголт* (УБ, 2006), Мигма принт, 5 дахь тал.

¹⁰ Б.Баярдаваа, Д.Гансүлд, *Эдийн засгийн онол* (УБ, 2006), 426 дахь тал.

¹¹ <http://www.legalinfo.mn/law/details/483> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.3.28).

¹² Монгол Улсын Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуулийн 5 дугаар зүйл.

тогтвортой байдлыг хангах замаар үндэсний эдийн засгийн тэнцвэртэй хөгжилд дэмжлэг үзүүлэн ажиллах юм.

Мөн Монголбанк нь төрийн мөнгөний бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх бөгөөд ингэхдээ дараагийн жилд төрөөс баримтлах мөнгөний бодлогыг боловсруулж жил бүрийн 10 дугаар сарын 1-ний өдрийн дотор Улсын Их Хуралд өргөн барина. Бодлогын баримт бичигт дараахь асуудлыг тусгасан байна. Үүнд:¹³

- Тайлант оны төрийн мөнгөний бодлогын хэрэгжилтийн явц, санхүүгийн зах зээлийн байдал, түүнд нөлөөлсөн хүчин зүйл, шалтгааныг тайлбарласан дүгнэлт;
- Дараагийн жилд баримтлах мөнгөний бодлогын зорилт, мөнгөний бодлогод нөлөөлж болох төгрөгийн ханшийн өөрчлөгдөх хандлага, санхүүгийн зах зээлд нөлөөлж болох хүчин зүйлсийн талаарх төсөөлөл.

Уг хуулийн 30 дугаар зүйлд Монголбанк, Улсын Их Хурал хоорондын харилцааг зохицуулж өгсөн бөгөөд мөн зүйлийн 4 дэх хэсэгт Улсын Их Хурал Монголбанкны үйл ажиллагаа хууль тогтоомжтой нийцэж байгаа эсэхэд хяналт тавьж, банкнаас танилцуулах тайлан, танилцуулгатай танилцахдаа төрийн мөнгөний бодлого хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд нь оролцохгүй хэмээн хуульчилсан байгаагаас харахад Монголбанк нь төрийн мөнгөний бодлогыг хараат бусаар, дангаар хэрэгжүүлэхээр байна. Энэ талаар судлаач Т.Сувд өөрийн “Төв банкны эрх зүйн зохицуулалт эдийн засагт нөлөөлөх нь” сэдэвт илтгэлдээ “Монголбанкны Монгол Улсын хэмжээнд төрийн мөнгөний бодлогыг боловсруулж, өөрөө хэрэгжүүлдэг байдал нь мөнгөний бодлогыг улс төрөөс ангид буюу Засгийн газраас хараат бусаар бие дааж явуулах ёстойг харуулж байгаа юм” гэж бичжээ.¹⁴

Гэсэн хэдий тийм боловч мөнгөний бодлогыг Монголбанкнаас боловсруулан Улсын Их Хурлаас хэлэлцэн баталж байгаа нь нэг талаас Монголбанк өөрийн үндсэн чиг үүргийн нэг болох мөнгөний бодлогыг тодорхойлох чиг үүргээ хараат бусаар, дангаар хэрэгжүүлж чадахгүй байна, нөгөө талаас мөнгөний бодлогын зорилтод улс төрийн ашиг сонирхол нөлөөлж боломжтой хэмээн үзэж болохоор байна.

Төв банкны тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд Монголбанкнаас Засгийн газарт зээл олгохтой холбогдох асуудлыг зохицуулсан бөгөөд банкнаас олгох санхүүжилтийн хэлбэр, хугацаа, нөхцөлийг тодорхой дурьдсан боловч хуулиар шууд хориглосон зохицуулалт байхгүй байгаа нь Засгийн газарт олгох зээлд ямар нэгэн хязгаарлалт байхгүй байна. Иймд эдгээр асуудлыг хуульд нарийвчлан тусгах шаардлагатай юм.

1.2. Арилжааны банк

Банк нь мөнгө-зээлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, улсын эдийн засгийг болон аж ахуйн нэгж, иргэдийн бизнесийн үйл ажиллагааг хөгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй юм.

Аж ахуйн нэгж, иргэдийн сул чөлөөтэй мөнгөн хөрөнгийг төвлөрүүлж, хадгалан, улмаар зээлийн эх үүсвэрт ашиглах нь банкны үндсэн үүрэг, оршин тогтнохын үндэс байдаг. Банкны оролцоогүйгээр сул чөлөөтэй мөнгөө шууд хэрэгцээтэй газарт нь зээлдүүлэх боломжтой мэт боловч практикт зээлийн иймэрхүү харилцааг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй, эрсдэл үлэмж ихтэй байдаг тул зээлдүүлэгчийн мөнгийг зээлдэгчид олгох зуучлагчийн үүргийг банк гүйцэтгэж байдаг.¹⁵

Банкны тухай хуульд зааснаар банк гэж хувьцаа эзэмшигчдийн оруулсан мөнгөн хөрөнгөөс бүрдсэн хувь нийлүүлсэн хөрөнгөтэй, хувьцаа эзэмшигч нь эзэмшиж байгаа хувьцааны хэмжээгээр хариуцлага хүлээдэг, бусдын мөнгөн

¹³ Мөн хуулийн 10 дугаар зүйл.

¹⁴ Г.Батхүү, Б.Сэрээтэр, Орчин үеийн эрх зүйн тулгамдсан асуудлууд: эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэлийн эмхэтгэл (УБ, 2015), Хөх Монгол Принтинг, 302 дахь тал.

¹⁵ Д.Моломжамц, Санхүү, мөнгө-зээлийн харилцаа (УБ, 2008).

хөрөнгийг хуримтлуулан хадгалж, өөрийн нэрийн өмнөөс зээл олгох, төлбөр тооцоо хийх зэрэг санхүүгийн зуучлалын үйл ажиллагааг Монголбанкны тусгай зөвшөөрөлтэйгээр эрхэлдэг, ашгийн төлөө хуулийн этгээдийг ойлгоно гэж хууль зүйн хувьд тодорхойлсон.

Арилжааны банк нь Төв банкны тусгай зөвшөөрөлтэйгээр мөнгөн хадгаламж, зээл, төлбөр тооцооны үйлчилгээ... зэрэг үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлдэг ба банк Санхүүгийн зохицуулах хорооны тусгай зөвшөөрөлтэйгээр санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна.¹⁶

Банк зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэхдээ иргэн хуулийн этгээдэд өөрийн нөхцөл, болзлын дагуу зээл олгож, түүнчлэн зээлийн хүүг өөрөө тогтоодог байна.

Иймд банк өөрийн үйл ажиллагааг явуулахад эх үүсвэр¹⁷ зайлшгүй хэрэгтэй бөгөөд эх үүсвэр, түүний бүтцийн зохистой харьцаа, тогтвортой байдлыг хангах зэрэг нь банкны зээлийн үйл ажиллагааны чухал хэсэг юм. Банк бол бусдын эд хөрөнгийг өөрийн нэрийн өмнөөс гүйлгээнд гаргаж ашиг олж байдаг санхүүгийн зуучлагч юм. Иймд бусдаас хөрөнгө татах нь банкны удирдлагын гол чиглэлийн нэг бөгөөд үүнийг амжилттай хийснээр банкинд үйл ажиллагаагаа явуулах хөрөнгийн эх үүсвэр бүрддэг байна.

Заавал байлгах нөөц

Банк бол бусдын эд хөрөнгийг өөрийн нэрийн өмнөөс гүйлгээнд гаргаж ашиг олж байгаа болохоор бусдын эд хөрөнгийг эрсдэлээс хамгаалах нэг алхам нь Банкны тухай хуулийн банкинд тавигдах шаардлага (16 дугаар зүйл) хэсэгт заавал байлгах нөөц, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг Монголбанкнаас тогтоосон журмын дагуу зохих хэмжээ, хэлбэрээр хангахын зэрэгцээ хадгаламж эзэмшигч, харилцагчийн мөнгөн хөрөнгийг бүрэн байлгаж, тэдгээрийн анхны шаардлагаар гаргаж өгөх, шилжүүлэх (16.1.1) шаардлагыг хангаж ажиллахаар заасан байна. Иймд банк нь Монголбанкнаас тодорхой тогтоосон хувь хэмжээний дагуу бусдаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийн тодорхой хэсгийг заавал байлгах нөөцөд төвлөрүүлнэ. Банк нь заавал байлгах нөөцийг төгрөгөөр болон валютаар тус тусад нь хангаж ажиллах бөгөөд заавал байлгах нөөцийн шаардлагын 50-аас доошгүй хувьтай тэнцэх хөрөнгийг төв банкин дахь төгрөгийн болон валютын харилцах дансандаа өдөр бүрийн гүйлгээний эцэст нь тус тус байршуулна.¹⁸ Төгрөгөөр болон валютаар байршуулах заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг Төв банкны ерөнхийлөгчийн тушаалаар тогтооно.¹⁹

Банкны өөрийн хөрөнгө

Банкны өөрийн хөрөнгө нь банкны эх үүсвэрийн онцгой хэлбэрт тооцогддог. Энэ нь байнгын тогтвортой, буцалтгүй байх шинжүүдээрээ бусдаас ялгардаг байна. Банкны өөрийн хөрөнгийг Банкны тухай хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.1-д Банк өөрийн хөрөнгөтэй байх бөгөөд банкны өөрийн хөрөнгийг санхүү, бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон Монголбанкны хамтран баталсан нягтлан бодох бүртгэлийн журмын дагуу тодорхойлно хэмээн заасан. Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2010 оны 460 дугаар тушаалын хавсралт Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журмын 1.5.1 дэх хэсэгт “Банкны өөрийн хөрөнгө” гэдэгт хувьцаат капитал (ердийн хувьцаа, давуу эрхтэй хувьцаа болон халаасны хувьцаа), бусад өмч

¹⁶ Банкны тухай хуулийн 6 дугаар зүйл. Банкны эрхлэх үйл ажиллагаа.

¹⁷ Өөрийн хөрөнгө, бусдаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө.

¹⁸ Заавал байлгах нөөц тооцож, хяналт тавих журам, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2007 оны 3 дугаар сарын 5-ны өдрийн 118 тоот тушаал.

¹⁹ Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 6-д “Банкны заавал байлгах нөөцийг тооцох, хяналт тавих журмыг Монголбанк тогтооно.” хэмээн заасан.

(нэмж төлөгдсөн хувьцаа, дахин үнэлгээний нэмэгдэл болон хандивын капитал), хуримтлагдсан ашиг, алдагдал, хоёрдогч өглөг болон нийгмийн хөгжлийн сан” тус тус орохоор заасан байна.

Хүснэгт 1. Зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтүүд²⁰

№	Зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтүүд
1	“Банкны өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ” => 12% “Нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын зохистой харьцаа” => 9%
2	Зээлийн төвлөрлийн эрсдэлийн үзүүлэлтүүд: А. Нэг зээлдэгч, түүнд холбогдох этгээдэд олгосон зээлийн нийт өөрийн хөрөнгөнд эзлэх хувь <= 20% Б. Хувь нийлүүлэгч, банкны ажилтан, тэдгээрт холбогдох этгээдэд олгосон зээл: - Нийлбэр нь өөрийн хөрөнгөнд эзлэх хувь <= 20% - Нэг этгээдийн хувьд өөрийн хөрөнгөнд эзлэх хувь <= 5%
3	Үндсэн хөрөнгийн харьцаа <= 8%
4	Гадаад валютын актив, пассивын зохистой харьцаа: Нэгж валютын хувьд <+/- 15% Нийт валютын хувьд <+/- 40%
5	Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой хэмжээ >= 25%

Дүрмийн сан нь өөрийн хөрөнгийн дийлэнх хэсгийг эзэлдэг бөгөөд банкны тогтвортой байдлыг хангах үүднээс Төв банкнаас дүрмийн сангийн доод хэмжээг тогтоож мөрдүүлдэг.

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2017 оны А-276 тоот тушаалаар банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг 2021 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөс 100.0 (зуун) тэрбум төгрөг болгож тогтоох шийдвэрийг гаргасан.²¹

Нэмэлт хөрөнгө оруулалт хийх, болзошгүй алдагдлыг нөхөх зорилгоор ногдол ашиг төлж банкны мэдэлд үлдээж буй ашгаас тусгай сангуудад хуваарилдаг байна. Тухайлбал, Нийгмийн хөгжлийн сан, ерөнхий эрсдэлийн сан, нөөцийн сан, гэх зэрэг сангууд хамрагддаг.²²

Өөрийн хөрөнгө банкны эх үүсвэр боловч өөрийн хөрөнгийг бүрдүүлж буй эх үүсвэр нь бий болсон алдагдал нөхөх хамгаалах, чадвараараа харилцан адилгүй байна. Үндсэн нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөд хувьцаат капитал (ердийн хувьцаа, халаасны хувьцаа болон энэ журмын 2.6.5-д заасан шаардлагыг хангасан давуу эрхтэй хувьцаа)²³, цэвэр ашгаас байгуулсан нөөцийн сан болон хуримтлагдсан ашиг алдагдал, нэмж төлөгдсөн хувьцаа (ердийн хувьцаа) болон хандивын капитал орно.²⁴ Өөрөөр хэлбэл, хувь нийлүүлсэн хөрөнгө, ашгаас хуваарилж байгуулсан нөөцийн сан, тухайн жилийн ашиг орно. Нэмэгдэл буюу хоёрдугаар зэрэглэлийн хөрөнгөд хувьцаат капитал дахь энэ журмын 2.6.5-д заасны дагуу нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөд тооцогдсоноос бусад давуу эрхтэй хувьцаа, нэмж төлөгдсөн хувьцаа (давуу эрхтэй хувьцаа), дахин үнэлгээний нэмэгдэл, нийгмийн хөгжлийн сан, энэ журмын 2.6.8-д заасан тохируулгыг хийсэн банкны активын ерөнхий эрсдэлийн сан²⁵ болон 5-аас дээш жилийн хугацаатай хоёрдогч өглөг орно. Уг журмын 2.6.5-д “Хоёрдугаар зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөөс хэтрэхгүй байхаар заасан.

Банкийг эрсдэлээс хамгаалах үүднээс банкны үйл ажиллагааны зохистой

²⁰ www.mongolbank.mn/listfinstability.aspx?id=2

²¹ <https://www.mongolbank.mn/news.aspx?tid=1&id=1785>

²² Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2010 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдрийн 460 дугаар тушаалын хавсралт Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам.

²³ 2.6.5. Хугацаагүй, ногдол ашгийг хуримтлуулан тооцдоггүй давуу эрхтэй хувьцаа нь нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөд эзлэх хувь нь 15 хувиас хэтрэхгүй байна.

²⁴ Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2010 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдрийн 460 дугаар тушаалын хавсралт Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам.

²⁵ 2.6.8. Банк нь эрсдэлээр жигнэсэн активын 1 хувиас ихгүй хэмжээгээр ерөнхий эрсдэлийн сангийн нөөцийг хоёрдугаар зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөд энэ журмын 2.6.2-ыг хангахуйц байдлаар оруулан тооцно.

харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоож, түүнд хяналт тавьж байгаа хэдий ч банкуудын активын хэмжээ, түүний эрсдэл, эдийн засаг, бүс нутгийн байршил гэх зэрэг дотоод, гадаад олон хүчин зүйл нөлөөлдөг. Иймээс активын чанар эрсдэлийн түвшинтэй уялдуулан банкны өөрийн хөрөнгийн зохистой хэм хэмжээг олон улсын стандарт буюу 1987 онд Базелийн гэрээгээр тохируулсан байдаг.

Банкны үйл ажиллагаанд хийх хязгаарлалт

Банкны үйл ажиллагаанд хязгаарласан хэм хэмжээ нь ерөнхийдөө өөрийн хөрөнгөд тулгуурласан байна. Банкны үйл ажиллагаанд тавигдах хязгаарлалтыг хуулийн 17 дугаар зүйлд дараахь байдлаар заажээ. Үүнд:

- Банкнаас аливаа этгээд, түүнтэй холбогдох этгээд, харилцан хамаарал бүхий этгээдэд олгосон зээл, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгө, баталгаа, батлан даалт, бусад хэлцлийн нийлбэр дүн нь тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн 20 хувиас хэтэрч болохгүй. (17.1)

- Банкнаас гаргах баталгаа, батлан даалтын нийлбэр дүн нь тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн хэмжээнээс илүүгүй байна. (17.2)

- Банкнаас холбогдох этгээдэд олгох зээл, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгө, баталгаа, батлан даалт, бусад хэлцлийн дүн нь тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн таван хувиас, тэдгээрийн нийлбэр дүн нь өөрийн хөрөнгийн 20 хувиас тус тус хэтэрч болохгүй бөгөөд ийнхүү олгохдоо дараахь шаардлагыг баримтална: (17.3)

- зээл, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгө, баталгаа, батлан даалт, бусад хэлцэлд тавих шаардлага, хүү, нөхцөл нь тухайн банкны үйл ажиллагааны ердийн шаардлага, хүү, нөхцөлөөс хөнгөлөлттэй байж болохгүй; (17.3.1)

- тухайн банкны хувьцааг барьцаалан зээл олгохгүй, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгө үүсгэхгүй, баталгаа, батлан даалт гаргахгүй байх; (17.3.2)

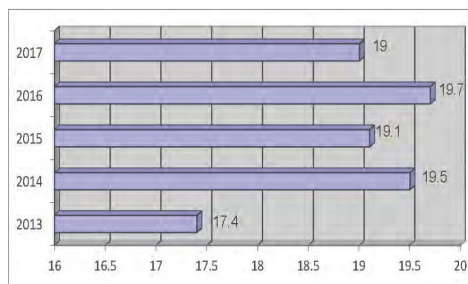
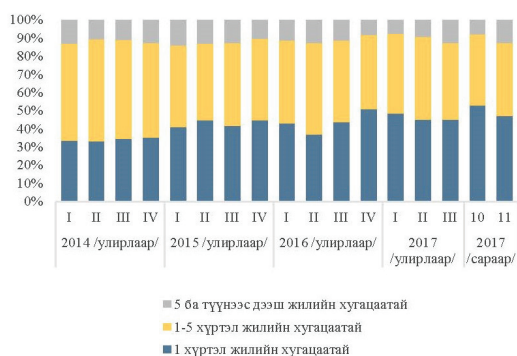
- олгосон зээл, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгийн төлөгдөх хугацаа болон гаргасан баталгаа, батлан даалт, бусад хэлцлийн дуусах хугацаа нь зургаагаас дээш сараар хэтэрсэн, эсхүл тухайн этгээдэд олгосон зээл, зээлтэй адилтган тооцох актив хөрөнгө, баталгаа, батлан даалтын нийт дүн нь тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн таван хувиас хэтэрсэн бол уг этгээд банкны удирдах үйл ажиллагаанд аливаа хэлбэрээр оролцохгүй байх. (17.3.3)

- Энэ хуулийн 17.5-д зааснаас бусад тохиолдолд банкны худалдан авах үнэт цаасны нийт дүн нь банкны өөрийн хөрөнгийн 20 хувиас хэтэрч болохгүй бөгөөд нэг компанийн гаргасан хувьцааны 10 хувиас дээшгүй байна. Үүнд Засгийн газар, Төв банкны үнэт цаас, зээлийн мэдээллийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг хуулийн этгээдийн хувьцаа хамаарахгүй.

- Хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас худалдан авах нийт дүн банкны өөрийн хөрөнгийн 50 хувиас хэтрэхгүй байхаар зохицуулсан.

Банкны зээл нь эрсдэлтэй боловч орлого оруулдаг гол актив юм. Зээллэг нь иргэд болон аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын эргэлтийн болон үндсэн хөрөнгийн хэмжээг санхүүжүүлэх зорилготойгоор тодорхой зориулалттай, эргэн төлөгдөх хугацаа, хүүтэйгээр хөрөнгө олгох үйл ажиллагаа юм.

2017 оны 12 дугаар сарын байдлаар арилжааны банкуудын зээлийн дундаж хүү 19.0 хувьтай байгаа бол, харин олгосон зээл, хугацааны ангиллаар тайлант сард нийт олгосон зээлийн 47.1 хувь нь 1 жил хүртэл хугацаатай, 40.3 хувь нь 1-5 жил хүртэл, 12.6 хувь нь 5 ба түүнээс дээш жилийн хугацаатай олгогджээ. 2013-2017 он хүртэл банкны зээлийн дундаж хүү болон олгосон зээл, хугацааны ангиллын үзүүлэлтийг дараахь зургаар дүрсэлж үзүүлбэл:

Зураг 1. Зээлийн хүү (хувиар)²⁶Зураг 2. Олгосон зээл, хугацааны ангиллаар²⁷

хүү (хувиар)²⁸

Банк өөрийн нийт активын 60-70 орчим хувийг зээл хэлбэрийн активд байршуулдаг. Активын чанараар нь хэвийн, хугацаа хэтэрсэн, чанаргүй гэж ангилна.²⁹ Чанаргүй активыг хэвийн эргэлзээтэй, муу гэж ангилж энэ ангиллуудад үндэслэн болзошгүй эрсдэлийн сан байгуулна.

Зээл нь хамгийн их эрсдэлтэй актив гэдэг утгаар нь энэ эрсдэлийг удирдахын тулд зээлийн бодлого зохиогддог. Зээлийн бодлого нь тухайн банкны стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн зээлийн хөрөнгийн эх үүсвэр хэрэгжүүлэх бодлого, зээлийн багц, нэг зээлдэгчид олгох зээлийн хэмжээ, хугацаа хүү, зээл олгох журам, төлүүлэх арга удирдамжуудыг багтаасан байх ёстой.

Банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдээс зээл олгох:

Банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдийн зээлийн үйл ажиллагааг Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хууль (1995 он)-аар зохицуулж байна. Уг хуулийн 20 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт “Банк, мөнгөн хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээд тодорхой зориулалт, хүү, хугацаа, эргэж төлөгдөх барьцаа, эсхүл батлан даалттайгаар өөрийн болон түүнд хадгалуулсан бусдын мөнгөн хөрөнгийн зохих хэсгийг өөрийн нэрийн өмнөөс бусад этгээдэд олгохыг банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдээс зээл олгох гэнэ.” хэмээн заасан. Энэ дагуу арилжааны банк, Банк бус санхүүгийн байгууллага... зэрэг зээлдэгчдийн үйл ажиллагаа зохицуулагдаж байна.

Зээл олгох ажиллагаа

- Зээлдүүлэгч нь зээлийн зориулалт, хүүгийн хэмжээ, хугацаа болон бусад нөхцөлийг тогтоон нийтэд мэдээлнэ.
- Зээлдүүлэгч нь хүү, хугацаа болон бусад нөхцөлийн талаар зээлдэгчтэй харилцан тохиролцож байгуулсан зээлийн гэрээний үндсэн дээр түүнд зээлийн данс нээж, зээл олгоно.
- Зээл олгох хэлбэрийг зээлдэгч, зээлдүүлэгч нь зээлийн гэрээндээ харилцан тохиролцоно.

²⁶ www.mba.mn, Банкны салбарын тойм, Монголын банкны холбоо, 2017.

²⁷ <https://www.mongolbank.mn/documents/statistic/loanbank/2017/R01.pdf>, Монгол банк, Банкуудын зээлийн тайлан, 2017.

²⁸ www.mba.mn, Банкны салбарын тойм, Монголын банкны холбоо, 2017.

²⁹ Активыг ангилх, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам, Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайдын 2017 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-193/228 дугаар хамтарсан тушаал.

- Зээлдэгчийн зээлийн дансанд гүйлгээ хийгдсэнээр зээлийг олгосонд тооцно.
- Зээлдүүлэгч нь зээл олгохдоо тухайн зээлдэгчийн санхүүгийн чадвар, бусад банкнаас авсан зээл, мэдээллийг холбогдох байгууллагаас авах эрхтэй байхаар зохицуулжээ.

Зээлийн гэрээ:

Иргэний хуулийн 451 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдээс зээл олгох гэрээгээр банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээд нь мөнгөн хөрөнгийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу тодорхой хугацаатайгаар, зээлдэгчид шилжүүлэх, зээлдэгч нь гэрээнд заасан хугацаанд уг мөнгөн хөрөнгө, гэрээнд заасан бол түүний хүүг буцаан төлөх үүргийг тус тус хүлээнэ.

Зээлийн гэрээнд зээлдэгч, зээлдүүлэгчийн оршин байгаа газрын хаяг, зээлийн дансны дугаар, зориулалт, зээлдэх мөнгөний дүн, хугацаа, зээлийн хүүгийн хэмжээ, уг гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлтийг хангах арга хэлбэр, гэрээний нөхцөлийг өөрчлөх, гэрээг цуцлах талаар тодорхой тусгана.

Зээлийн гэрээний хугацаа дууссан нь гэрээний үүргээ хугацаандаа биелүүлээгүй зээлдэгчийг зээл, түүний хүү, нэмэгдсэн хүүг төлөх үүргээс чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

Тодорхой төсөл, арга хэмжээг санхүүжүүлэхээр олгох зээлийн эх үүсвэрийг зээлдүүлэгчид хамтарч гаргаж болно. Хамтарч зээл олгохдоо энэ талаар гэрээ байгуулна.

Монгол Улсын Засгийн газрын шугамаар гадаад орон, олон улсын байгууллагаас авсан зээлтэй холбогдсон харилцааг бусад хууль тогтоомжоор зохицуулна.

Засгийн газрын мэдлийн гадаад эх үүсвэр, олон улсын байгууллагын хөрөнгийн эх үүсвэрээр хийгдэх зээлийн харилцааг зээлдэгч болон Засгийн газар, төлбөр тооцоог гүйцэтгэгч банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдийн хооронд байгуулсан гэрээгээр зохицуулна.

Зээлийн гэрээнд авсан зээлээ бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн эргүүлэн төлөх нөхцөлийг зааж болно гэж Иргэний хууль, холбогдох хуулинд заасан.

Зээлдүүлэгч нь зээлдэгч бүрийн нэр дээр зээлийн хувийн хэрэг нээж хөтөлнө.

Зээл олгохыг хүссэн өргөдөлд зээлийн зориулалт, авах зээлийн хэмжээ, хугацааны талаар товч тодорхой бичиж гарын үсэг зурж, тамга дарсан байна.

Зээлийн барьцаанд бариулах эд хөрөнгийн тодорхойлолтод иргэн, хуулийн этгээдээс барьцаалж байгаа эд хөрөнгийг зээлдүүлэгч банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээдийн эрх бүхий хүмүүсээс газар дээр нь очиж, нэг бүрчлэн үзэж өгсөн үнэлэлт, дүнг тусгасан байна. Зээлийн барьцаанд бариулах эд хөрөнгийг шалгасан баримтад дээрх тодорхойлолтыг үндэслэн уг хөрөнгийн бүрэн бүтэн байдал, үнэ, чанар зэргийг бичнэ.

Зээлийн батлан даагчийн бүртгэлд батлан даагчийн нэр, хаяг, харилцагч банкны нэр, харилцах дансны дугаар зэргийг тусгана. Батлан даагчийн үйлдвэрлэлийн хүчин чадал, үйл ажиллагааны талаар зээлдэгчийн адил судалж тэмдэглэсэн байна.

Зээлийн ашиглалтыг шалгасан материалд авсан зээлээ зориулалтын дагуу үр дүнтэй ашиглаж байгаа эсэхийг тодорхой тоо хэмжээ, үнийн дүнгээр нь тодорхойлж бичнэ.

Зээлдүүлэгч нь зээлдэгчээс энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаас бусад баримт бичиг шаардахыг хориглоно.

Зээлийн хүү

Иргэний хуульд зааснаар банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий этгээдээс олгох зээлийн хүү (452 дугаар зүйл)-г дараахь байдлаар зохицуулсан. Үүнд:

- зээлдүүлэгчээс олгох зээл нь хүүтэй буюу хүүгүй байж болно
- Зээлдэгч гэрээнд заасан хугацаанд авсан зээлээ эргүүлэн төлөөгүй бол гэрээнд заасны дагуу зээлдүүлэгчийн үндсэн хүүгийн хорин хувиас хэтрэхгүй хэмжээний нэмэгдүүлсэн хүү төлөхөөр гэрээнд зааж болно.
- Банк, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий этгээдээс олгох зээлд анзыг хэрэглэхгүй.
- Зээлдүүлэгч зээлийн хүүгийнхээ хэмжээг нийтэд мэдээлэх үүрэгтэй.

Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хуулиар (1995 он) зээлийн хүүг (24 дүгээр зүйл) дараахь байдлаар зохицуулсан. Үүнд:

1. Зээлийг ашигласан хугацаанд гэрээнд заасан хэмжээгээр тооцсон зээлдэгчийн хариу төлбөр буюу зээлийн үнэ нь зээлийн хүү болно.
2. Зээлийн хүүг гэрээнд заасан хугацаагаар тооцож болно.
3. Зээлийг заасан хугацаанд төлөөгүй бол зээлийн гэрээний үүргээ бүрэн биелүүлж дуусах хүртэл хугацаанд зээлийн үндсэн хүү, гэрээнд заасан бол түүний хорин хувиас хэтрэхгүй хэмжээний нэмэгдүүлсэн хүү төлнө.
4. Зээлийн хүүгийн хэмжээг бодох аргачлалыг Монголбанк батална.

Зээлийн хугацаа хэтрэлт

Зээлийн гэрээнд заасан хугацаанд төлөгдөөгүй зээл, түүний хүүг хугацаа хэтэрсэн зээлийн болон тусгай дансанд бүртгэнэ.

Зээлийн ашиглалт

Зээлийг гэрээнд заасан зориулалтаар нь ашиглана. Олгосон зээлийн ашиглалтыг зээлдүүлэгч шалгаж, тухайн зориулалтаар олгосон зээл эргэж төлөгдөх найдваргүй гэж үзвэл зээл олголтыг зогсоож, уг зээлийг хугацаанаас нь өмнө төлүүлэхийг шаардах эрхтэй.

Зээлийн батлан даалт

• Зээлдэгч нь авсан зээл, түүний хүүг зээлийн гэрээнд заасан хугацаанд төлж чадахыг зээлдүүлэгчийн өмнө баталж, хэрэв төлж чадахгүй бол түүний нэрийн өмнөөс уг төлбөрийг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн гүйцэтгэх үүргийг гуравдагч этгээд хүлээхийг зээлийн батлан даалт, батлан даалт гаргасан этгээдийг батлан даагч гэнэ.

• Зээлдэгч нь Иргэний хуулийн 459 дүгээр зүйлд заасан шаардлагын дагуу батлан даагчтай гэрээ байгуулна.

• Батлан даагч хүлээсэн үүргээ хууль, гэрээнд заасны дагуу биелүүлж, зээлдэгчийн нэгэн адил хариуцлага хүлээнэ.

• Батлан даагч нь санхүүгийн хувьд уг зээлийн төлбөрийг хийх чадвартай, үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгөтэй этгээд байна. Батлан даагчийн санхүүгийн чадварын талаар үйлчлэгч банк, мөнгөн хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээд, улсын бүртгэлд бүртгэсэн байгууллага тодорхойлолт гаргаж болно.

• Зээлдэгч зээлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлснээр буюу батлан даагч зээлдэгчийн өмнөөс хүлээсэн үүргээ биелүүлснээр батлан даалт дуусгавар болно.

Зээлийн барьцаа

Зээлдэгч зээлийн гэрээнд заасан хугацаанд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадахгүй тохиолдолд үүргийн биелэлтийг хангуулахаар зээлдэгчээс барьцаалсан эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь зээлийн барьцаа болно.

Банк, мөнгөн хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий хуулийн этгээд найдвартай гэж үзвэл зээлдэгчийн үйл ажиллагаанаас олох орлого, үр шимийг гэрээ, батлан даалтын үндсэн дээр зээлийн барьцаанд авч болно. Зээлдэгчийн үйл ажиллагаанаас орох орлого, үр шимийг зээлийн барьцаанд авах журмыг Монголбанк тогтооно.

Зээлийн барьцаанд бариулах эд хөрөнгийн үнэлгээг зээлийн гэрээ байгуулахдаа харилцан тохиролцоно.

Зээлийн барьцаалсан эд хөрөнгө нь хуулиар хориглоогүй бөгөөд иргэн, хуулийн этгээдийн өөрийн хөрөнгөөр баригдсан орон сууц, үл хөдлөх эд хөрөнгө, түргэн борлогдох бараа материал, үнэт эдлэл, үнэт цаас болон зээлдүүлэгчээс хүлээн зөвшөөрсөн бусад хөрөнгө байж болно. Зээлийн барьцаанд бариулах үл хөдлөх эд хөрөнгө нь үл хөдлөх эд хөрөнгийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн байна.

Иргэн, хуулийн этгээдэд олгох зээлийн гэрээний үүргийг баталгаажуулж үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны гэрээ байгуулсан тохиолдолд зээлдэгч үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай хуульд заасан журмаар барьцаалбар үйлдэж болно.

Үүргийн гүйцэтгэлийг барьцаалбараар гэрчилсэн тохиолдолд барьцааны зүйлийг хуульд заасны дагуу шүүхээс гадуур худалдаж болно.

Зээлийн барьцаалсан эд хөрөнгийг хадгалах, хамгаалах, бусдын өмчлөлд шилжүүлэхтэй холбоотой харилцааг хууль, зээлийн гэрээнд заасны дагуу зохицуулна.

Зээлийн барьцаалсан эд хөрөнгө үрэгдэж, устгагдсан тохиолдолд түүнээс үүдэн гарах маргааныг арбитрын хэлэлцээртэй бол арбитрын журмаар, бусад тохиолдолд шүүхээр шийдвэрлүүлнэ.

Зээл төлүүлэх ажиллагаа

Зээлийн гэрээнд заасан нөхцөлийн дагуу зээлийг эргүүлэн төлөх үүргийг зээлдэгч хүлээнэ. Зээлийн гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол зээл, түүний хүүг төлөх хугацаа болмогц зээлдэгчийн болон батлан даагчийн данснаас үл маргалдах журмаар төлүүлэхээр заасан бол Иргэний хуулийн зээлдэгчийн хариуцлага (453 дугаар зүйл)-д зээлдэгч авсан зээлээ хугацаанд нь төлөөгүй бол хэтэрсэн хугацааны хүү, гэрээнд заасан бол нэмэгдүүлсэн хүү төлөх үүрэгтэй (453.1). Түүнчлэн 453.2 дахь хэсэгт зээлдэгч зээлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд барьцааны зүйлийг үл маргах журмаар зээлдүүлэгчид шилжүүлэхээр гэрээнд заасан бол тухайн барьцааны зүйлийг гэрээний хугацаа дууссан өдрөөс эхлэн зээлдүүлэгч захиран зарцуулах эрхтэй. Энэ заалт зөвхөн хөдлөх эд хөрөнгөнд хамаарахаар зохицуулжээ.

Судалгааны үр дүнгээс үзвэл манай эдийн засаг банкны богино хугацаатай, өндөр хүүтэй зээл (жилийн жигнэсэн дундаж хүү нь 20 орчим хувь)-д тулгуурлаж байгаа нь банкны зээлийн хүүг бизнес эрхлэлтийг дэмжихүйц түвшинд хүргэж бууруулах шаардлага гарч байна. Гэтэл хүү нь санхүүгийн зах зээлийн үнэ учраас түүнийг захиргаадах боломж туйлын хязгаарлагдмал юм. Иймд зээлийн хүүний түвшинг захиргаадалтын аргаар бус харин эдийн засаг, санхүү, хууль эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх замаар бууруулах арга замыг эрэлхийлж болох юм.

1.3. Банк бус санхүүгийн байгууллага

Монгол Улсад бичил санхүүгийн байгууллага үүсэн бий болоод 20 орчим жил болж байгаа бөгөөд өнгөрсөн хугацаанд бичил санхүүгийн үйлчилгээ нь банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж зээлийн хоршоо, үнэт цаасны зах зээл болон даатгалын зах зээлийн хэлбэрээр хөгжиж цар хүрээ нь жил ирэх тутам нэмэгдсээр байна.

Манай улс банк бус санхүүгийн байгууллага (цаашид “ББСБ” гэх)-ын үйл ажиллагааг 2002 оны Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааг зохицуулах тухай хуулиар зохицуулж байна. Хуульд заасанчлан ББСБ-ын үйл ажиллагаа гэдэгт Санхүүгийн зохицуулах хорооноос тусгай зөвшөөрөл авсны үндсэн дээр зээл, факторингийн үйлчилгээ эрхлэх, төлбөрийн баталгаа гаргах, төлбөр тооцооны хэрэгсэл гаргах, цахим төлбөр тооцоо, мөнгөн гуйвуулгын үйлчилгээ үзүүлэх, гадаад валют арилжих, итгэлцлийн үйлчилгээ үзүүлэх, богино хугацаат санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулалт хийх, хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх, үл хөдлөх эд хөрөнгө барьцаалахтай холбоотой санхүүгийн зуучлалын үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллагыг ойлгоно.³⁰

Компанийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасны дагуу ББСБ-ыг дараахь байдлаар үүсгэн байгуулахаар байна. Үүнд:³¹

- Үүсгэн байгуулагчдын хурлын шийдвэрээр;
- Нэг этгээд үүсгэн байгуулж байгаа тохиолдолд тухайн этгээд нь үүсгэн байгуулах шийдвэр гаргах;
- Нэгээс дээш этгээд үүсгэн байгуулах тохиолдолд үүсгэн байгуулагчид нь компани үүсгэн байгуулах талаар хамтран ажиллах гэрээ байгуулж болох бөгөөд уг гэрээнд үүсгэн байгуулагчдын хамтран ажиллах журам, үүсгэн байгуулагч тус бүрийн хүлээх үүрэг, тэдгээрийн худалдан авах хувьцаа болон бусад үнэт цаасны ангилал, төрөл тус бүрийн тоо, үнэ, худалдан авах хугацаа зэрэг шаардлагатай гэж үзсэн бусад асуудлыг тусгах;
- Цөөн тооны этгээдээс захиалга авах арга (цаашид “хаалттай захиалга” гэх)-аар шинээр хаалттай хувьцаат компанийг үүсгэн байгуулахад дараахь журмыг баримтална:

✓ хаалттай захиалгыг захиалгын хуудсаар авах бөгөөд түүнд захиалагчийн эцэг (эх)-ийн нэр, өөрийн нэр, захиалсан хувьцааны төрөл, ангилал, тоо, үнийн дүн, захиалсан он, сар, өдрийг тусгах бөгөөд захиалагч, эсхүл түүний итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч гарын үсэг зурснаар захиалга хийгдсэнд тооцох;

✓ захиалсан нийт хувьцааны төлбөрийг захиалгын хугацаа дууссанаас хойш ажлын 30 өдрийн дотор хийх.

- Тодорхой шалтгаанаар үүсгэн байгуулагдаагүй бол үүсгэн байгуулах хурал төвлөсөн өдрөөс хойш ажлын 14 өдрийн дотор захиалагчийн урьдчилан хийсэн төлбөрийг буцаан олгох үүргийг үүсгэн байгуулагч хүлээнэ.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2017 оны 90 дүгээр тогтоолоор 2016 оны 271 дүгээр тогтоолд өөрчлөлт оруулж ББСБ-ын үйл ажиллагаа шинээр эрхлэх хуулийн этгээдийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг нийслэл, орон нутаг харгалзахгүй 2.5 тэрбум төгрөг байсныг Улаанбаатар хотод хэвээр үлдээж, Орхон аймгийн Баян-Өндөр, Дархан-Уул аймгийн Дархан суманд 600 сая төгрөг, бусад аймаг сумдад 200 сая төгрөг болгон тус тус шинэчлэн тогтоосон байна.³²

ББСБ-ыг Санхүүгийн зохицуулах хорооны зөвшөөрснөөр хувьцаа эзэмшигчдийн хурал өөрчлөн байгуулах, татан буулгаж болох бөгөөд ийнхүү өөрчлөн байгуулах, татан буулгахдаа дараахь бичиг баримтыг Санхүүгийн зохицуулах хороонд гаргаж өгнө. Үүнд:³³

- ББСБ-ыг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах тухай хувьцаа эзэмшигчдийн хурлын шийдвэр;
- ББСБ-ыг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах шаардлага, хэлбэр, нөхцөл,

³⁰ <http://legalinfo.mn/law/details/103?lawid=103> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17).

³¹ <http://legalinfo.mn/law/details/310?lawid=310> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17).

³² <http://www.frc.mn/b/uatailan> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17).

³³ Монгол Улсын банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн 18 дугаар зүйл.

хугацааг заасан баримт бичиг, тухайн ББСБ-аас үйл ажиллагаагаа дуусгавар болгохтой холбогдуулан авах арга хэмжээ, тэдгээрийн хугацаа, үе шат, хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаар хэлэлцэж, аудитын байгууллагаар баталгаажуулсан санхүүгийн тайлан болон шаардлагатай бусад мэдээлэл;

- ББСБ-ыг өөрчлөн байгуулснаас гарах санхүүгийн үр дүнгийн тооцоо, өөрчлөн байгуулсны дараа байгуулагдах ББСБ-ын эхлэлтийн тайлан тэнцэл.

Санхүүгийн зохицуулах хороо баримт бичгийг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор ББСБ-ыг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах тухай холбогдох асуудлыг шийдвэрлэж нийтэд мэдээлнэ.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2017 оны үйл ажиллагааны тайланд³⁴ дурьдсанаар 2017 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар манай улсад 534 ББСБ, 172 салбар, төлөөлөгчийн газартайгаар үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээр ББСБ-ын нийт хөрөнгө 969.2, нийт зээл 638.0, нийт цэвэр ашиг 67.3 тэрбум төгрөг байна.

Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хуульд зааснаар ББСБ нь маш олон төрлийн үйл ажиллагаа явуулж болох боловч өнөөдөр манай улсад үйл ажиллагаа явуулж буй энэ төрлийн ихэнх байгууллага зөвхөн зээлийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь дээр дурьдсан зээлийн хэмжээнээс тодорхой харагдаж байна. Иймд одоогийн эрхэлж буй гол үйл ажиллагаа болох зээлийн үйл ажиллагааг илүү хөгжүүлэхийн хажуугаар ББСБ-ын эрхэлж болох бусад үйл ажиллагааг эрхлэх, түүнийг олон улсын жишгийн дагуу хөгжүүлэхэд анхаарах нь чухал байна.

1.4. Хадгаламж зээлийн хоршоо

Манай улс анх 1992 онд Аж ахуйн нэгжийн тухай хуульд хоршооны тухай бүлэг заалт оруулж байсан боловч бусад аж ахуйн нэгжээс ялгагдах онцлог болон үйл ажиллагаандаа баримтлах зарчмыг тодорхой тусгаагүй байжээ. Харин 1995 онд Улсын Их Хурлаас Хоршооны тухай хуулийг баталснаар хоршооны үүсэл, хөгжилд тодорхой хэмжээнд хувь нэмэр оруулсан юм.

Үүний дараагаар 1998 онд Улсын Их Хурлаас Хоршооны тухай хуулийг шинэчлэн баталснаар хоршооны үйл ажиллагаа нь өмнөх үеэс илүү таатай хөгжих орчин бүрдэж хуулиар хориглоогүй бүхий л үйл ажиллагааг эрхлэх боломж нээгдсэн байна.

Хадгаламж зээлийн хоршооны тухай Монгол Улсын 2011 оны шинэчлэн найруулсан хуульд заасанчлан хадгаламж зээлийн хоршоо гэдэгт нь гишүүдийнхээ эдийн засгийн болон нийгэм, соёлын нийтлэг хэрэгцээг хангах зорилгоор гишүүддээ хадгаламж зээлийн үйлчилгээг тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр үзүүлэх ардчилсан удирдлага, хамтын хяналт бүхий ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг ойлгох юм.³⁵

Түүнчлэн хадгаламж зээлийн хоршоо (цаашид “ХЗХ” гэх) өөрийн үйл ажиллагаандаа дараахь зарчмыг мөрдлөг болгож ажиллахаар хуульд тусгайлан зааж өгсөн байна. Үүнд:

- сайн дурын гишүүнчлэлтэй байх;
- гишүүдийн ардчилсан удирдлага, хамтын хяналттай, ил тод, нээлттэй байх;
- гишүүдийн эдийн засгийн тэгш оролцоог хангаж, шударга хуваарилалт хийх;
- хараат бус бие даасан байх;
- гишүүд, ажилтныг сургалт, мэдээллээр хангах;
- нийгмийн болон гишүүдийнхээ нийтлэг эрх ашгийн төлөө санаа тавих;
- ялгаварлан гадуурхахгүй байх;
- санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах;

³⁴ <http://www.frc.mn/b/uatailan> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17).

³⁵ <http://www.legalinfo.mn/law/details/8772> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.16).

- бусад хадгаламж, зээлийн хоршоотой хамтран ажиллахыг эрэлхийлэх.

Монгол Улсын иргэн ХЗХ үүсгэн байгуулах боломжтой бөгөөд үүсгэн байгуулагч нь дараахь шаардлагыг хангаснаар үүсгэн байгуулах хурал хуралдуулах шийдвэр гаргана. Үүнд:

- ХЗХ үүсгэн байгуулагчдын тоо 20 хүрсэн байх;
- Хуульд нийцүүлэн ХЗХ-ны дүрмийн төслийг боловсруулсан байх;
- ХЗХ үүсгэн байгуулагч хоршоо байгуулахад оруулахаар тохирсон нийт хувь

хөрөнгийн 30-аас дээш хувийг бэлнээр төвлөрүүлсэн байх.

Уг хуулийн 17 дугаар зүйлд ХЗХ-ны эрхлэх зээлийн үйл ажиллагаанд холбогдох харилцааг зохицуулсан бөгөөд ХЗХ-ны нэг онцлог нь зөвхөн өөрийн гишүүддээ зээл олгодог байна. Зээлийн төрөл, хэмжээ, хугацаа, түүний зориулалт болон зээлийн хүүгийн хэмжээг ХЗХ-ны дүрэмд заасны дагуу, эсхүл тэргүүлэгчдийн зөвлөлөөс тогтоодог байна. Хоршооны гишүүний хадгаламжийг барьцаалж зээл олгох тохиолдолд тухайн гишүүний хадгаламжаас хийж болох гүйлгээг түүнд олгосон зээлийн төлөгдөөгүй хэмжээгээр хязгаарлана. Харин гишүүний оруулсан хувь хөрөнгийг барьцаалан зээл олгохыг хуулиар хоригложээ.

ХЗХ нь тэргүүлэгчдийн зөвлөл, хяналтын зөвлөл, зээлийн хороо, гүйцэтгэх захирал, ажилтан гэсэн бүтэцтэй байхаас гадна бусад зохион байгуулалтын бүтэцтэй байхаар өөрийн дүрэмдээ зааж өгөх боломжийг хуулиар олгосон байна.³⁶

Тэргүүлэгчдийн зөвлөл болон хяналтын зөвлөл нь 3-аас доошгүй сондгой тооны гишүүнтэй байх бол тэргүүлэгчдийн зөвлөлөөс зээлийн хороог 3-аас доошгүй гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулах бөгөөд зээлийн хороо нь өөрийн үйл ажиллагаагаа тэргүүлэгчдийн зөвлөлд тайлагнана. Харин тэргүүлэгчдийн зөвлөл болон хяналтын зөвлөл нь өөрийн үйл ажиллагаагаа бүх гишүүдийн хуралд тайлагнаж байхаар хуулиар зохицуулсан байна.³⁷

Дэлхийн Хадгаламж Зээлийн Хоршоодын Холбоо (World Council of Credit Unions) гэх байгууллага нь 1970 онд үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд үйл ажиллагаагаа албан ёсоор 1971 онд 70 гаруй улсын 56 мянган хадгаламж зээлийн хоршооны 40 сая гишүүний төлөөлөн эхэлсэн байна.³⁸

ДХЗХХ-ны 2016 оны жилийн эцсийн статистик тайланд дурьдсанаар 2016 оны байдлаар Монгол Улсад 253 хадгаламж зээлийн хоршоо 39.146 гишүүнтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байсан байна. Тухайн үед эдгээр хадгаламж зээлийн хоршооны нийт хадгаламж нь 35 сая ам.доллар, олгосон зээл нь 38 сая ам.долларт хүрсэн байна. Нөөц хөрөнгийн хувьд 1 сая ам.доллар, нийт актив нь 49 сая ам.доллар байжээ. Хадгаламж зээлийн хоршооны гишүүд манай улсын нийт хүн амын 1.31 хувийг эзэлж байсан байна.³⁹ Харин 2017 оны 12 дугаар сарын байдлаар манай улс дахь хадгаламж зээлийн хоршооны тоо 253-аас 290 болж, гишүүдийн тоо 55.624 болж тус тус нэмэгдсэн байна.⁴⁰

Дээр дурьдсан статистик дүн мэдээнээс үзэхэд сүүлийн 2 жилийн хугацаанд Монгол Улсад 37 хадгаламж зээлийн хоршоо шинээр үүсгэн байгуулагдсан нь сайн талтай юм. ХЗХ өөрийн гишүүдийн тоог нэмэгдүүлэх нь хоршооны ашигтай ажиллагаанд чухал ач холбогдолтой байх тул цаашид гишүүдийн тоог бууруулахгүй байх үүднээс түлхүү гишүүдэд чиглэсэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, мөн тэдгээр үйл ажиллагааны чанарыг сайжруулах тал дээр анхаарах шаардлагатай юм.

³⁶ Монгол Улсын хадгаламж зээлийн хоршооны тухай хуулийн 28 дугаар зүйл.

³⁷ Мөн хуулийн 34, 36, 38 дугаар зүйл.

³⁸ <http://www.woccu.org/about/history> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.15).

³⁹ https://www.woccu.org/documents/2016_Statistical_Report (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.15).

⁴⁰ Монгол Улсын Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2017 оны үйл ажиллагааны тайлан <http://www.frc.mn/b/uatailan> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.16).

1.5. Барьцаалан зээлдүүлэх газар

Барьцаалан зээлдүүлэх газрын үйл ажиллагаа буюу ломбардын үйл ажиллагаа нь иргэдийн мөнгөний хэрэгцээг хангах зорилгоор тодорхой эд хөрөнгийг барьцаалан зээл олгож, хүүгийн орлого олдог зээлийн үйл ажиллагааны хэлбэр юм.

Монгол Улсын Иргэний хууль, “Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ. Нийтлэг шаардлага MNS 5274:2017” стандарт нь барьцаалан зээлдүүлэх газраас олгох зээлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн үндэс болж байна.

Уг стандартад “Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ гэдэг нь харилцагчид хоорондоо тохиролцон тодорхой хугацаа зааж гэрээний үндсэн дээр зээлдэгч нь хөдлөх хөрөнгөө үнэлэн барьцаанд тавьж, зээлдүүлэгч нь бэлэн мөнгө зээлдүүлэх үйлчилгээг хэлнэ”⁴¹ гэж тодорхойлсон.

Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ буюу ломбардын үйл ажиллагааг Иргэний хуулийн 286 дугаар зүйл буюу “Барьцаалан зээлдэх журмаар зээл олгох”-ыг тухайлан зохицуулсан байдаг. Үүнд:

Барьцаалан зээлдүүлэх газрын зээлийн хувьд хөдлөх хөрөнгө барьцаалахыг шаардах эрхийг хуульчилж өгсөн. Энэ нь зээлийг буцаан төлөх үүргийн гүйцэтгэлийг баталгаажуулах зорилгод хамааралтай байдаг.

Барьцаалан зээлдэх газраас олгох зээлийн хүүг талууд тохиролцон тогтоодог.

Зээлдэгч зээлсэн мөнгө болон түүний хүүг хугацаанд нь буцаан төлөөгүй тохиолдолд барьцаалан зээлдэх газар барьцаалагдсан хөрөнгийг худалдан борлуулах замаар үүргийг хангуулах тухай зээлдэгчид нэн даруй бичгээр мэдэгдэнэ. Ийнхүү мэдэгдсэнээс хойш арав хоногийн дотор зээлдэгч үүргээ гүйцэтгээгүй бол барьцааны зүйлийг комиссийн буюу дуудлага худалдаагаар худалдаж, борлуулсан үнийн дүнгээс үүргийг хангуулж үлдсэн мөнгийг буцаан олгоно.

Барьцаалан зээлдэх газар нь гэрээний хугацаанд барьцааны зүйлийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах үүрэгтэй, харин уг зүйлийг өмчлөх болон бусад хэлбэрээр захиран зарцуулах эрхгүй.

Барьцаалан зээлдэх газраас олгох зээлийн гэрээг бичгээр хийнэ. Энэхүү шаардлагыг хангаагүй гэрээ хүчин төгөлдөр бус болдог байна.

Монгол Улсын Иргэний хуульд зааснаар барьцаалан зээлдүүлэх газар нь дараахь эрх үүргийг хэрэгжүүлдэг байна Үүнд:

- Өөрийн эзэмшилд авсан барьцааны зүйл устгах, үнэ нь ихээхэн буурах бодит нөхцөл бий болсон тохиолдолд, барьцаалуулагчид шаардлага хангах өөр арга сонгох буюу барьцаанд өөр зүйлийг бариулах боломжит хугацаа зааж өгөх;
- Заасан хугацаанд барьцаалуулагч шаардлагыг хангах өөр арга сонгох буюу өөр зүйл барьцаанд бариулаагүй бол барьцааны зүйлийг энэ хуульд заасан журмын дагуу худалдах;
- Үүрэг гүйцэтгүүлэгчийн шаардлагыг хангах зорилгоор хэд хэдэн зүйлийг барьцаалсан тохиолдолд гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол барьцаалагч нь шаардлагаа хангах барьцааны зүйлийг сонгох эрхтэй. Гэхдээ энэ нь тухайн шаардлагыг хангахад шаардагдах тоо, хэмжээнээс хэтэрч болохгүй.
- Барьцаалуулагч шаардсан бол барьцааны зүйлийг худалдахын өмнө түүний үнэлгээг шинжээчээр тогтоолгож болох бөгөөд холбогдох зардлыг барьцаалуулагч хариуцах;
- Барьцааны зүйлийг хууль ёсоор, шударгаар олж авсан этгээдэд барьцааны зүйл эрхийн хязгаарлалтгүйгээр шилжих зэрэг болно.

⁴¹ Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2017 оны 35 дугаар тогтоолоор “MNS5274:2017. Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ. Нийтлэг шаардлага” стандартыг шинэчлэн баталсан.

“Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, нийтлэг шаардлага MNS5274:2017 стандарт”⁴²: Тус стандартаар барьцаалан зээлдүүлэгч үйлчилгээ үзүүлж байгаа байгууллага нормативын шаардлагыг заавал мөрдөнө.

Энэ стандартаар барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ эрхэлдэг бүртгэх, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавихад үндэслэл болгоод, үйлчилгээний газар нь камер, дохиолол хамгаалалтанд хамрагдаж, зээлдэгчийн барьцааны эд зүйлсийн бүрэн бүтэн, аюул эрсдэлгүй байдлыг хариуцах шаардлагыг хангана гэж заасан. Мөн үйлчилгээний газар нь программ хангамж, сүлжээ цахим бүртгэл хөтлөн явуулахад хэрэглэгдэх боломж шийдэлтэй, шаардлага хангасан техник тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байхаар зохицуулсан.

“Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, нийтлэг шаардлага MNS5274:2017 стандарт”-д дараахь шинэлэг зохицуулалтуудыг тусгасан. Үүнд:

- Үйлчилгээ эрхлэх орчны нөхцөл, хариуцлагыг тодорхой болгосон.
- Орон нутгийн эрх бүхий байгууллага нь үйлчилгээний газарт үйл ажиллагаа явуулах эрх олгож, хяналт тавих асуудлыг тусгасан.
- Нэгдсэн программ хангамжтай, сүлжээний орчинд холбогдсон, барьцаалсан эд зүйлсийг цахим мэдээллийн санд бүртгэх болон НӨТ-ын баримт олгох зэрэг зохицуулалтуудыг өнөөгийн шинжлэх ухааны ололт амжилтад тулгуурласан ухаалаг шийдлийг тусган нэвтрүүлэхийг шаардлага болгосон.

- Үйлчилгээ эрхлэгчийн ажлын байр 20м.кв-аас доошгүй байхаар тусгасан.

“Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, нийтлэг шаардлага MNS5274:2017 стандартын 7 дугаар заалтад үйлчилгээнд хориглох зүйлсийг тодорхойлсон. Үүнд:

- Гэрээний эрх үүргийг танилцуулахгүйгээр хууран мэхлэх, төөрөгдүүлэх, шууд тулган гэрээ хийж баталгаажуулах;
- Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодис, согтууруулах ундаа хэрэглэсэн иргэнээс барьцаа авч мөнгө зээлдүүлэх;
- Иргэний гүйлгээнд хориглосон, эсхүл барьцаалахыг хориглосон эд зүйл, бичиг баримт барьцаалах;
- Үл хөдлөх хөрөнгө барьцаалах;
- Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээг тухайн орон нутгийн 22 цагаас дараа өдрийн 06 цаг хүртэл шөнийн цагаар явуулах;
- Барьцааны хөрөнгийг дур мэдэн захиран зарцуулах, эзэмших, ашиглах;
- Барьцаалсан эд зүйлсийг цахим мэдээллийн санд буруу бүртгэж төөрөгдүүлэхийг хориглосон байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, нийтлэг шаардлага MNS5274:2017 стандарт шинэчлэгдэн батлагдсан хэдий ч эрх зүйн бүрэн зохицуулалт болж чадахгүй байна. Тухайлбал, барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээний газарт үйл ажиллагаа явуулах эрх олгож, хяналт тавих эрх бүхий байгууллага нь Хүнс, худалдаа үйлчилгээний хэлтэс юм. Гэвч энэхүү байгууллагын чиг үүрэг нь хянаж, шалгаж хариуцлага тооцох эрх бүхий байгууллага бус харин иргэн, хуулийн этгээд үйлчилгээ эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой.

Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээний газартай холбоотой эрх, үүрэг, хариуцлагыг оногдуулахад үндсэн шаардлага тавих стандартаас илүүтэй холбогдох хуулиар зохицуулах нь оновчтой байж болох талтай.

Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээтэй холбоотой Иргэний хуулийн заалтууд нь ерөнхий утга агуулгатай, нарийвчлан зохицуулах эрх зүйн орчин чухал байна. Түүнчлэн барьцаалан зээлдүүлэх газрын үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл олгох зохицуулалт, хяналт тавих тогтолцоо сул байна.

⁴² “Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, нийтлэг шаардлага MNS5274:2017 стандарт”-ыг 2018.01.01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн.

1.6. Иргэд хоорондын зээл

Зээлийн харилцааны зүйлс нь мөнгө төгрөг болон бараа материал гэсэн үндсэн хоёр төрөлд хуваагддаг бол өгч байгаа субъект нь банк болон банк бус санхүүгийн байгууллага, ломбард буюу барьцаалан зээлдүүлэх газар, зээл өгч буй иргэн юм.

Монгол Улсын Иргэний хуулийн 281 дүгээр зүйлд зээлийн гэрээгээр зээлдүүлэгч нь зээлдэгчийн өмчлөлд мөнгө буюу төрлийн шинжээр тодорхойлогдох бусад эд хөрөнгө шилжүүлэх, зээлдэгч нь шилжүүлэн авсан эд хөрөнгөтэй ижил төрөл, тоо, чанар, хэмжээний эд хөрөнгө буюу мөнгийг тохирсон хугацаанд буцаан өгөх үүргийг тус тус хүлээнэ гэжээ. Хуулиар зээлийн гэрээг талууд хэлэлцэн тохиролцож амаар буюу бичгээр хийж болно. Харин Иргэний хуулийн 282 дугаар зүйлийн 282.3 дахь хэсэгт заасны дагуу зээлийн гэрээгээр хүү тогтоосон бол зээлийн гэрээг бичгээр хийнэ.

Иргэд хоорондын зээлийн гэрээнд зээлдэгч мөнгөө хугацаандаа төлөөгүй тохиолдолд алдангийн нөхцөлийг тусгаж болдог хэдий ч иргэд хоорондын зээлийн гэрээнд нэмэгдүүлсэн хүү, хүүгээс хүү тооцох зүйлс⁴³-ийг оруулж тооцдоггүй байна.

Зээлийн гэрээ нь хоёр тал тохиролцсоны үндсэнд буюу хүсэл зоригоо илэрхийлснээр байгуулагдах бөгөөд зээлийн гэрээг байгуулсанд тооцоход Иргэний хуулийн 196 дугаар зүйлд заасан нийтлэг зохицуулалт үйлчилнэ.

Энэ нь зээлдэгч мөнгө болон төрлийн шинжээр тодорхойлогдох эд хөрөнгийг хүлээн авсан байх нь гэрээ байгуулагдсан гэж үзэх гол үндэслэл болох бөгөөд зээлдэгч гэрээний зүйлийг хүлээн авсан тохиолдолд зээлдүүлэгч гэрээний үүргийн биелэлтийг шаардах эрхтэй болдог.⁴⁴

Түүнчлэн гэрээг хүчин төгөлдөр байгуулахад талууд гэрээний гол нөхцөл болох хугацаа болон хүүний хэмжээний талаар хангалттай санал нэгдсэн байх нь чухал байдаг.

Зээлийн гэрээний хүү, хугацаа:

Иргэний хуулийн 282 дугаар зүйлийн 282.1-д “зээлийн гэрээгээр талууд хэлэлцэн тохиролцож хүү тогтоож болох”-оор заасан. Зээлийн гэрээнд талууд хүүгийн талаар тохиролцсон бол энэ тухай гэрээг бичгээр хийх шаардлагыг заажээ. Энэхүү шаардлагыг хангаагүй бол зээлдүүлэгч нь хүү авах эрхээ алдах ба гэрээг бичгээр байгуулаагүй бол хүүгээ авч чадахгүй нөхцөл байдал үүсч болдог гэхдээ бусад нөхцөл хүчин төгөлдөр бус байх үндэслэл болохгүй.

Хэрвээ зээлийн гэрээ хугацаатай бол зээлдэгч энэ хугацаанд зээл болон тохирсон хүүг буцаан төлөх үүрэг хүлээдэг бол хугацаагүй гэрээнд хүү тооцох хугацаа зээлийг буцаан төлөх хугацаагаар тодорхойлогдоно.

Энэ нь Иргэний хуулийн 206 дугаар зүйлийн 206.1, 208 дугаар зүйлийн 208.1-д тус тус зааснаар үүрэг гүйцэтгэгч аливаа үүргийг хууль эсхүл гэрээгээр тогтоосон хугацаанд гүйцэтгэх ёстой тул хэдий хугацаанд хүү тооцогдох талаар талууд тохиролцоогүй тохиолдолд хүүгийн хэмжээг талуудын тохиролцоогүй, хуульд заагдаагүй хугацаагаар хязгаарлаж болохгүй ба Иргэний хуулийн 283 дугаар зүйлийн 283.1 дэх хэсэгт заасан зээл⁴⁵-ийг шаардсан хугацаа нь зээлийн хүүг тооцох хязгаар болох учиргүй.⁴⁶

⁴³ Хуулиар нэмэгдүүлсэн хүү төлөх аргыг банкны зээлд хэрэглэгддэг хэрэгсэл юм.

⁴⁴ Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, European bank for reconstruction and development, Creating a Culture of Justice International Development Law Organization, Зээлдүүлэгчийн эрх, гарын авлага, (УБ, 2017).

⁴⁵ Иргэний хуулийн хуулийн 283 дугаар зүйлийн 283.1-д зээлийн гэрээгээр зээлийг буцааж төлөх хугацаа тогтоогоогүй бол зээлдүүлэгчийн шаардсанаар түүнийг буцааж төлөх бөгөөд ийнхүү шаардсанаас хойш нэг сарын дотор зээлдэгч үүргээ биелүүлнэ.

⁴⁶ Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, European Bank for Reconstruction and Development, Creating a Culture of Justice International Development Law Organization, Зээлдүүлэгчийн эрх, гарын авлага, (УБ, 2017).

Зээлийн хүүний хэмжээний талаар хуульд хязгаарлалт байхгүй боловч Иргэний хуулийн 282 дугаар зүйлийн 282.2-т зааснаар хүүгийн хэмжээ нь зээлдэгчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд илт хохиролтойгоор тогтоогдсон бол түүний хүсэлтээр шүүх зээлийн хүүг багасгаж болохоор зохицуулсан. Энэхүү заалт нь гагцхүү зээлдэгч нь зээлийн хүүгийн хэмжээг бууруулахын тулд шүүхэд хандах боломжийг олгосон ба зээлдэгч гагцхүү шүүхэд хүсэлт гаргасан тохиолдолд хэрэгждэг байна.

ХОЁР. МӨНГӨН ЗЭЭЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ХУУЛЬ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

2.1. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС (БНСУ)

БНСУ-ын санхүүгийн систем

БНСУ нь 1950-иад оны эхээр БНСУ-ын төв банкны хууль болон Банкны хуулийг баталснаар орчин үеийн санхүүгийн тогтолцооны үндэс суурь тавигдсан байна. Улмаар 1960-аад оноос стратегийн ач холбогдолтой салбаруудад зориулсан санхүүгийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх үүднээс хөрөнгө оруулалтын хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор тусгай банкуудыг байгуулжээ. Харин 1970-аад оны үеэс санхүүгийн эх үүсвэрийг төрөлжүүлэх, мөнгөний зах зээлийн хөгжлийг дэмжих, зах зээлд хөрөнгө оруулах зорилгоор банк бус санхүүгийн байгууллагуудын тогтолцоог бий болгосон.⁴⁷

1980-аад оноос эхлэн эдийн засаг интеграцчлагдаж, санхүүгийн салбарын либералчлал явагдсан нь банк, банк бус санхүүгийн байгууллагууд үйл ажиллагаагаа олон улсын хэмжээнд идэвхтэй тэлэх болсон. Энэ нь БНСУ-ын төрөөс баримталж байсан зах зээлийн баримжаатай эдийн засаг руу чиглэсэн шилжих бодлоготой давхцсан байна.

1997 онд Зүүн азийн санхүүгийн хямрал болсон нь БНСУ-ын макро эдийн засгийн суурь нь сайн байсан хэдий ч, банкны систем нь том корпорациудын эрчимтэй өргөжилтийг зээлээр санхүүжүүлж байсан нь хэт их өр эцсийн дүндээ гол алдаа болсон байна.

БНСУ 1997 оны сүүлээр банк, санхүүгийн системээ дэмжих замаар санхүүгийн шинэчлэлийн хүрээнд санхүүгийн цогц хөтөлбөр боловсруулж томоохон өөрчлөлтүүдийг хийсэн байна. Тухайлбал, БНСУ дахь санхүүгийн институцийг долоон ангилалд хувааж байна: (i) БНСУ-ын төв банк, (ii) арилжааны банк болон тусгай банкууд, (iii) банк бус хадгаламжийн байгууллагууд (iv) даатгалын байгууллага, (v) үнэт цаасны компани, (vi) бусад санхүүгийн байгууллага, (vii) санхүүгийн туслах байгууллага хэмээн ангилсан.

БНСУ-ын төв банк⁴⁸

Ерөнхий онцлог

БНСУ-ын төв банк нь мөнгөний болон зээлийн зохистой бодлогоор дамжуулан үнийн тогтвортой байдлыг хангах, үндэсний эдийн засгийг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлдэг байна.

Банкны бодлогын зорилт нь дараахь 3 зүйлээс бүрдэнэ. Үүнд:

- (а) Үнийн тогтвортой байдал
- (б) Төлбөрийн системийн аюулгүй ажиллагаа
- (в) Санхүүгийн тогтвортой байдал

Энэхүү мөнгөний болон зээлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ төвийг сахисан, бие даасан байдлаар явуулдаг байна.

БНСУ-ын төв банкны чиг үүрэг

- Солонгос Улсын мөнгөн тэмдэгт ба зоос гаргах;

⁴⁷ Financial System in Korea, The Bank of Korea, December 2008.

⁴⁸ www.moleg.go.kr, Bank of Korea Act, (Enforcement date 01. Dec, 2016).

- Мөнгө, зээлийн бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлэх;
- o Зээл болон мөнгөний дахин хуваарилалтыг банкуудад олгох;
- o Банкнаас хадгаламж татах;
- o Онцгой тохиолдолд түр хугацааны зээлийн үйл ажиллагаа явуулах;
- Засгийн газартай харилцах хүрээнд
- o Засгийн газарт зээл олгох;
- o Засгийн газрын үнэт цаасыг худалдах, худалдан авах авах гэх мэт
- Төлбөрийн систем, түүний үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, хяналт тавих... зэрэг болно.

Мөнгө, зээлийн бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлэхдээ үнийн тогтвортой байдлыг хангахаас гадна зээл, хадгаламж, заавал байлгах нөөц, мөнгөний тэлэлтийн бодлогыг үргэлжлүүлэх үед банкны зээлийг хязгаарлах зэрэг шууд болон шууд бус арга хэрэгслийг ашиглахаас гадна мөнгөний болон зээлийн бодлогын үндсэн чиглэлийг жил бүр боловсруулж, нийтэд мэдээлдэг байна.

БНСУ-ын төв банкны хуульд зааснаар банкинд хяналт тавих үйл ажиллагааг хязгаарласан байна.

Мөнгөний бодлогын хороо

Мөнгөний бодлогын хороо нь зээл болон мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргадаг байна.⁴⁹ Үүнд:

- Санхүүгийн байгууллагуудын нөөцийн зохистой харьцаа, заавал байлгах нөөц;
- БНСУ-ын төв банк санхүүгийн байгууллагуудад дахин санхүүжилт хуваарилах, ханш, зээлийн үйл ажиллагааны стандарт, хүүгийн түвшин;
- БНСУ-ын төв банкнаас санхүүгийн байгууллагад онцгой тохиолдолд олгох зээлийн үндсэн асуудлууд;
- БНСУ-ын төв банк зээл олгохоос татгалзаж болох санхүүгийн байгууллагуудыг тодорхойлох;
- Нээлттэй зах зээл, Солонгосын үндэсний бонд, Засгийн газрын баталгаат бондыг худалдах, худалдан авах, зээлэх, зээл олгох талаарх үндсэн асуудлууд;
- Санхүүгийн байгууллагууд санхүүжилт олж авахад хүндрэл үүсэн тохиолдолд зээл олгохтой холбоотой асуудлууд;
- Үнэт цаасны хэлбэрээр олгосон зээлийн хугацааг хязгаарлах;
- Жолоодлогогүй инфляци/hyperinflation-ийн нөхцөлд тодорхой хугацаанд санхүүгийн байгууллагад олгох зээл, хөрөнгө оруулалтын хязгаарыг тогтоох, хязгаарлах;

зэргээр мөнгө болон зээлийн бодлогыг боловсруулахын зэрэгцээ шаардлагатай тохиолдолд хязгаарладаг байна.

Банкны заавал байлгах нөөцийн харьцааг тогтоох⁵⁰

Мөнгөний бодлогын хороо нь заавал байлгах нөөцийн харьцааг тогтооно. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол заавал байлгах нөөцийн харьцаа 50/100-аас хэтрэхгүй.

Түүнчлэн заавал байлгах нөөцийн харьцааг нэмэгдүүлэх тохиолдолд бүх санхүүгийн байгууллагуудад урьдчилан мэдэгдэл өгдөг байна.

Санхүүгийн байгууллагуудын зээлийн үйл ажиллагаа

Мөнгөний бодлогын хорооноос тодорхойлсон санхүүгийн байгууллагуудтай дараахь зээлийн үйл ажиллагаанд Төв банк оролцож болдог байна.

⁴⁹ Bank of Korea Act, (Enforcement date 01. Dec, 2016.) (Act no.14242, 29. May, 2016., Amendment by other act), Article 28 (Decision on Monetary and Credit Policies).

⁵⁰ www.moleg.go.kr, Bank of Korea Act, (Enforcement date 01. Dec, 2016.), Article 56 (Determination of Reserve Requirement Ratio).

Санхүүгийн байгууллагуудын хүлээн авсан вексель, өрийн бичиг болон бусад зээлийн хэрэгслийг худалдах ба хямдруулсан үнээр худалдах зэрэг үйл ажиллагаа явуулдаг ба энэ нь авсан өдрөөс эхлэн нэг жилийн дотор эргэн төлөгдөхөөр хязгаарладаг байна.

Үнэт цаас болон санал болгож буй дараахь өрийн хэрэгслүүдийг нэг жилийн хугацаатай ашиглана.

- вексель, өрийн бичиг болон бусад зээлийн хэрэгслүүд
- Засгийн газрын баталгаажуулсан облигаци
- БНСУ-ын төв банкны облигаци
- мөнгөний бодлогын хорооноос тодорхойлсон бусад баримт бичгүүд.

Санхүүгийн байгууллагуудад онцгой тохиолдолд зээл олгох

БНСУ-ын төв банк нь дараахь тохиолдолд санхүүгийн байгууллагад (хамгийн багадаа 4 гишүүнтэй зөвшилцснөөр) зээл олгож болно. Үүнд:

1. Аливаа санхүүгийн байгууллагын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварт хүндрэл үүссэн, хөрвөх чадвар доройтох тохиолдолд зээл олгоно.

2. Төлбөрийн системийн түр саатал мөн бусад болзошгүй нөхцөл байдал үүссэний улмаас санхүүгийн байгууллагууд үүргээ гүйцэтгэхэд хүндрэл үүссэн тохиолдолд түр хугацаатайгаар зээл олгодог байна.

БНСУ-ын төв банк зээлийг олгохтой холбогдуулж шаардлагатай гэж үзвэл холбогдох санхүүгийн байгууллагын эд хөрөнгө, үйл ажиллагааг шалгаж үзэж, нотолж болно. Түүнчлэн мөнгөний бодлогын хороо энэхүү зээлийг олгохоор шийдвэрлэсэн тохиолдолд Засгийн газрын саналыг сонсдог байна.

БНСУ-ын төв банк зээл олгохоос татгалзах тохиолдол

Мөнгөний бодлогын хороо нь БНСУ-ын төв банкнаас зээл хүсч буй аливаа санхүүгийн байгууллага нь БНСУ-ын төв банкнаас олгосон зээлээс ихээхэн хамааралтай гэж үзвэл эсхүл хөрөнгө оруулалтын чиглэлүүд тодорхой бус тохиолдолд зээл олгохоос татгалзаж болно.

Нөгөөтэйгүүр БНСУ-ын төв банк нь жолоодлогогүй инфляцийн нөхцөлд санхүүгийн байгууллагад зээл олгохыг хязгаарлаж, зөвхөн зайлшгүй нөхцөл байдалд зээлийг олгож болохоор заажээ.

Засгийн газрын зээл⁵¹

(1)БНСУ-ын төв банк Засгийн газарт овердрафт хэлбэрээр зээл олгох, эсхүл Засгийн газрын гаргасан бондыг шууд хүлээн авч болно.

(2)(1)-д дурьдсан зээл, шууд хүлээн авсан Засгийн газрын бондын нийт хэмжээ нь Үндэсний Ассамблейгаас (Парламентаас) тогтоосон өрийн хязгаар буюу Засгийн газраас санхүүгийн байгууллага, олон нийтэд тавьсан нийт өрөөс хэтрэх ёсгүй.

Ингэхдээ зээлийн хүү болон бусад нөхцөлийг мөнгөний бодлогын хороо тогтооно.

Засгийн газрын агентлагуудад зээл олгох, хадгаламж (барьцаа) хүлээн авах

БНСУ-ын төв банк нь төрийн байгууллагуудаас хадгаламж (барьцаа) хүлээн авч зээл олгож болно.

Засгийн газрын агентлагуудад олгосон зээлийг зөвхөн Засгийн газар баталгаа гаргасан тохиолдолд сунгана.

Мөнгөний бодлогын хороо нь төв банкны зээлийн хүү буюу бусад нөхцөлийг тодорхойлдог байна.

Засгийн газрын агентлагт олгох зээлийн хязгаарлалт

БНСУ-ын төв банк нь жолоодлогогүй инфляцийн үед Засгийн газрын агентлагуудад олгох зээлийн хэмжээг бууруулах эсхүл зогсоох хүртэл арга хэмжээ авдаг байна.

⁵¹ Bank of Korea Act, (Enforcement date 01. Dec, 2016.) (Act no.14242, 29. May, 2016., Amendment by other act), Article 75 (Credit for Government).

Хувь хүмүүстэй холбоотой гүйлгээ хийх хязгаарлалтууд

Энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол БНСУ-ын төв банк нь Засгийн газар, засгийн газрын агентлагууд, санхүүгийн байгууллагуудаас бусад хуулийн этгээд, иргэний мөнгөн хөрөнгийг хуримтлуулан хадгалах, төлбөр тооцоо хийх, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэхгүй.

Ашгийн төлөө аж ахуйн нэгжийн зээл/Credit to For-Profit Enterprises

Санхүүгийн байгууллагууд санхүүжилт олж авахад хүндрэлтэй, эсхүл мөнгө, зээлийн агшилтын (эдийн засгийн агшилт) хүндрэлийн үед БНСУ-ын банк зээлийн хугацааг сунгаж болно. Ингэхдээ мөнгөний бодлогын хорооноос тогтоосон нөхцөл, болзлыг биелүүлнэ.

Аудит, хяналтын зөвлөл

БНСУ-ын төв банк нь Солонгосын аудит, хяналтын зөвлөлөөр жил бүр хяналт шалгалт хийлгэдэг байна.

Арилжааны банк⁵²

Банк нь мөнгөн хадгаламж, зээл, дотоод, гадаад валютын арилжаа, үнэт цаас, бонд гаргах, худалдах, худалдан авах гэх зэрэг үйл ажиллагааг эрхлэн явуулдаг байна.

Банкны үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл⁵³:

Банкны үйл ажиллагаа эрхлэх гэж буй аливаа этгээд Санхүүгийн үйлчилгээний хорооноос зөвшөөрөл авна.

Банкны үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авахаар төлөвлөж буй аливаа этгээд дараахь шаардлагыг хангасан байна:

- Дүрмийн сан нь 100 тэрбум воноос доошгүй байх ёстой. Харин орон нутгийн банкны хувьд дүрмийн сан нь 25 тэрбум воноос багагүй байх шаардлагатай.

- Банкны үйл ажиллагаанд шаардагдах өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх төлөвлөгөө

- Хувьцаа эзэмшигчдийн бүтэц, зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

- Том хувьцаа эзэмшигчид нь хөрөнгө оруулалтын чадавхтай, нийгмийн хариуцлага, санхүүгийн найдвартай байдлыг хангасан байх

- Бизнес төлөвлөгөө

- Хувь нийлүүлэгчид, гүйцэтгэх удирдлага нь зохих шаардлагыг хангасан байх;

- Банкны үйл ажиллагааг удирдахад хүний нөөц, барилга байгууламж/ажлын байр, компьютерийн систем, бусад тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байх зэрэг шаардлагыг тавьдаг байна.

Түүнчлэн Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь санхүүгийн тогтвортой байдал, банкуудын найдвартай байдлыг баталгаажуулах, хадгаламж эзэмшигчдийг хамгаалах талаар шаардлагатай нөхцөлүүдийг тавьж болдог байна.

Банк үйл ажиллагаа явуулахдаа дээр заасан банкны дүрмийн сангийн доод хэмжээг заавал байршуулдаг байна.

Банкны заавал байлгах нөөцийн шаардлагыг БНСУ-ын төв банкны хуулиар зохицуулсан байдаг.

Банк нь төвбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны дараахь шийдвэрийг дагаж мөрдөнө:

- хадгаламж болон зээлийн хүүгийн хэмжээг тогтоох;

- зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбоотой шийдвэр;

⁵² Banking Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14826, 18. Apr, 2017., Partial amendment) ( ), 02-2100-2953

⁵³ Banking Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14826, 18. Apr, 2017., Partial amendment) ( ), 02-2100-2953, Article 8 (Authorization of Banking Business).

- банкны зүгээс зээл, бусад төрлийн үнэт цаасны хугацаа дуусгавар болсон тухай хязгаарлалт;

- үндэсний эдийн засгийн онцгой нөхцөл байдлын үед банкны салбарын зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоох, хязгаарлах зэрэг юм.

Зээлдэгчид олгох зээлийн хязгаар

Ерөнхийлөгчийн шийдвэрийн дагуу хувь хүн, корпораци буюу түүнтэй адилтгах хуулийн этгээдэд зээл олгохдоо тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн 25/100-аас хэтэрч үл болно.

Банкинд тавих хяналт шалгалт

Санхүүгийн хяналтын алба нь энэхүү акт, бусад холбогдох акт, дүрэм, журмууд болон Санхүүгийн үйлчилгээний хорооны зааврыг дагаж мөрдөж буй эсэхийг хянах үүрэгтэй.

Санхүүгийн хяналтын алба нь банкуудын үйл ажиллагаа болон эргэлтийн хөрөнгийг шалгах үүрэгтэй.

Банкинд хүлээлгэх хариуцлага

(1) Банк нь энэхүү актыг зөрчсөн эсхүл энэхүү актын дагуу гаргасан аливаа журам, зааврыг зөрчвөл Санхүүгийн хяналтын албаны даргын зөвлөмжийн дагуу⁵⁴ Санхүүгийн үйлчилгээний хороо дараахь арга хэмжээг авч болно:

1. Холбогдох зөрчлийг арилгах;

2. Үйл ажиллагааг хагас жилээс илүүгүй хугацаагаар түр түдгэлзүүлэх.

(2) Хэрэв банк дараахь дэд хэсгүүдийн аль нэгийг зөрчсөн тохиолдолд Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь үйл ажиллагааг нь 6 сараас илүүгүй хугацаагаар түдгэлзүүлэх буюу банкны үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг цуцлах эрхтэй:

1. Банкны үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг хуурамчаар эсхүл хууль бус аргаар олж авсан бол;

2. Зөвшөөрөл олгох болзол буюу нөхцөлийг зөрчсөн тохиолдолд;

3. Түдгэлзүүлсэн хугацаанд үйл ажиллагаа эрхлэх зэрэг тохиолдолд банкинд хариуцлага хүлээлгэдэг байна.

Түүнчлэн Санхүүгийн үйлчилгээний хороо торгуулийг ангилж тус зүйл заалт бүрээр ногдуулдаг байна. Үүнээс гадна банк энэ хуулийн дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээдэг байна. Тухайлбал: Банкны үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авалгүй үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа этгээдийг таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэх, эсхүл 200 сая воноос илүүгүй торгууль ногдуулна.⁵⁵

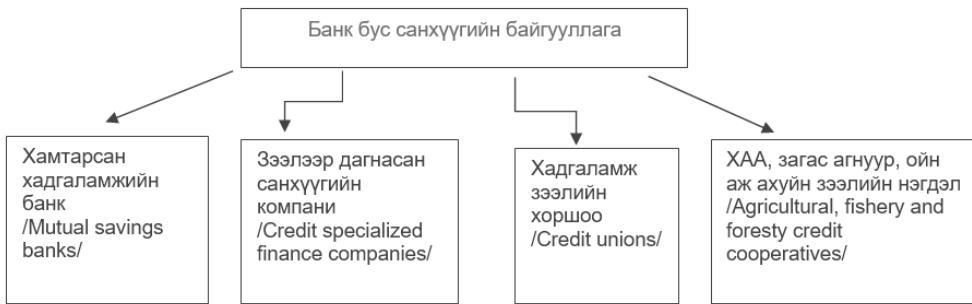
“Ерөнхийлөгчийн шийдвэрийн дагуу хувь хүн, корпораци буюу түүнтэй адилтгах хуулийн этгээдэд зээл олгохдоо тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн 25/100-аас хэтэрч үл болно” гэсэн заалтыг зөрчсөн тохиолдолд тухайн этгээдэд гурван жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгэх буюу 100 сая воноос илүүгүй торгох шийтгэл ногдуулна хэмээн заасан байна.

Банк бус санхүүгийн байгууллага

Банк бус санхүүгийн байгууллагад багтаж үйл ажиллагаа эрхэлдэг салбаруудыг авч үзвэл дараахь байдалтай байна.

⁵⁴ Санхүүгийн үйлчилгээний хорооны дарга эрх мэдлийнхээ хүрээнд холбогдох зөрчлийг зогсоох, эсхүл анхааруулга өгөх зэрэг зохих арга хэмжээ авдаг байна.

⁵⁵ Banking Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14826, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 02-2100-2953, Article 66 (Penal provisions) (2).

Зураг 3. Солонгосын банк бус санхүүгийн байгууллагын төрөл⁵⁶

Дээрх бүтцэд харуулсан Солонгосын банк бус санхүүгийн байгууллагад хамаарах санхүүгийн байгууллагууд дараахь үйл ажиллагааг эрхэлдэг байна. Үүнд:

1. Хамтарсан хадгаламжийн банк

Хамтарсан хадгаламжийн банкныг хөдөө, орон нутгийн бүсүүдэд байгаа айл өрх, жижиг аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олгох, санхүүгийн бусад үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор 1972 онд батлагдсан Хамтарсан хадгаламжийн банкны хууль (Mutual Saving Banks Act, 2017)-ийн дагуу үүсгэн байгуулж эхэлсэн. Хамтарсан хадгаламжийн банкны явуулдаг гол үйл ажиллагаа нь жижиг, баталгаажаагүй зээл олгох, хамтарсан хэсэгчилсэн хадгаламжийн төлбөр тооцоог явуулах зэрэг юм.

Хамтарсан хадгаламжийн банкны санхүүжилтийн гол эх үүсвэр нь хугацаатай хадгаламж бөгөөд үүний зэрэгцээ хадгаламж эзэмшигчдийн Хамтарсан хадгаламжийн банкнаас зээл авах боломж олгодог хамтарсан хэсэгчилсэн хадгаламж гэгдэх энэхүү эх үүсвэр нь олон жил санхүүжилтийн эх үүсвэр болдог байна.

Хамтарсан хадгаламжийн банкныг байгуулахад Санхүүгийн үйлчилгээний хороо, Санхүүгийн хяналтын албанд бүртгүүлж тусгай зөвшөөрөл авдаг бөгөөд дүрмийн сангийн хамгийн доод хэмжээ үйл ажиллагааны чиглэлээс хамаарч 4-12 тэрбум воны хооронд байдаг ажээ.⁵⁷

Үйл ажиллагааны онцлог нь хөдөө, орон нутгийн бүсүүдэд байгаа айл өрх, жижиг аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олгох, санхүүгийн бусад үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой бөгөөд бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нь жижиг, баталгаагүй зээлийг олгох, хамтарсан, хэсэгчилсэн хадгаламжийн төлбөр тооцоог явуулах гол эх үүсвэр нь хугацаат хадгаламж бөгөөд хадгаламж эзэмшигчдийн Хамтарсан хадгаламжийн банкнаас зээл авах боломж олгодог байна.

2. Хадгаламж зээлийн хоршоо⁵⁸

Хадгаламж зээлийн хоршоо нь түүний үйлчилгээг авч байгаа гишүүдийн хамтран эзэмшиж, хянаж байдаг ашгийн бус хоршоолсон санхүүгийн байгууллагын хэлбэр юм. Энэхүү байгууллага нь нэг дор оршин суугаа буюу ажлын байр нь нэг дор байдаг, эсхүл өөр ямар нэгэн хэлхээ холбоотой гишүүддээ мөнгөө хадгалах, найдвартай санхүүжилт авах болон бусад санхүүгийн үйлчилгээ авах найдвартай, тав тухтай газар болж өгдөг. Олонх хадгаламж зээлийн хоршоодын хөрөнгийн гол эх үүсвэр нь гишүүдийн өөрсдийнх нь хадгаламж бөгөөд энэхүү хадгаламжийн хөрөнгийг зээл, үнэт цаасны хэлбэрээр голчлон удирдаж байдаг.

⁵⁶ Financial Supervisory System in Korea, 2004. (Report by the Financial Supervision Service).

⁵⁷ Mutual Savings Banks Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14822, 18. Apr, 2017., Partial amendment) [금융위원회](#)(중소금융과), 02-2100-2993, Article 5 (Capital of Mutual Savings Banks).

⁵⁸ Credit Unions Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14824, 18. Apr, 2017., Partial amendment) [금융위원회](#)(중소금융과), 02-2100-2994

3.Зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниуд

Зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниудад зээлийн картын компаниуд, лизингийн компаниуд, хэсэгчилсэн санхүүжилтийн компаниуд, шинэ технологийг нэвтрүүлэх хөрөнгийн компаниуд хамаардаг. Хадгаламж, татваргүй санхүүгийн байгууллага болох зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниуд нь голчлон бонд гаргах, бусад санхүүгийн байгууллагуудаас зээллэг авах замаар хөрөнгө босгож зээл олгох буюу бусад зээлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байна. Зээлийн картын үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах хүсэлтэй аж ахуйн нэгжүүд Санхүүгийн үйлчилгээний хороо, Санхүүгийн хяналтын албанаас тухайн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл авдаг. Харин лизингийн компани, хэсэгчилсэн санхүүжилтийн компани юм уу, шинэ технологийг нэвтрүүлэх хөрөнгийн компанийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах сонирхолтой компаниудын хувьд үйл ажиллагааны чиглэл нь “Зээлээр дагнасан санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай” (Specialized credit finance business act, 2017) хуульд хамаарах тохиолдолд Санхүүгийн үйлчилгээний хороо, Санхүүгийн хяналтын албанд бүртгүүлэх ёстой байдаг. Зөвхөн зээлээр төрөлжсөн хоёроос дээшгүй төрлийн үйл ажиллагаа явуулахаар төлөвлөж байгаа компаниуд дүрмийн сандаа наад зах нь 20 тэрбум воны хөрөнгөтэй, гурав буюу түүнээс дээш төрлийн үйл ажиллагаа явуулах, компаниудын хувьд бүртгэгдсэн хөрөнгийн хамгийн доод хэмжээ 40 тэрбум вон байх шаардлага тавигддаг байна.⁵⁹

Зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниуд бусад банк бус санхүүгийн байгууллагуудын нэгэн адил хөрөнгийн байдлаараа 5 ангилалд хуваагдах шаардлагатай байдаг боловч, зээлийн картын компаниуд хувьд энэхүү ангилалд оруулах шалгуур үзүүлэлт нь хөрөнгийн төрлөөсөө хамаараад өөр өөр байдаг.

Мөн зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниудын зээлийн хөрөнгийг ангилах шалгуур үзүүлэлтүүд нь дээр дурьдсантай адилаар мөн банк бус санхүүгийн байгууллагуудынхтай адил байдаг, гагцхүү зээлийн картын хөрөнгийн хувьд эрсдэлийн түвшин өндөр байдагтай холбоотойгоор тавигдах шалгуур үзүүлэлтийн хувьд илүү хатуу байдаг байна. Жишээлбэл, зээлийн хувьд 3 сараас доош хугацаа хэтэрсэн зээлийг хэвийн, 3-6 сарын хооронд хугацаа хэтэрсэн зээлийг анхаарууштай зээл гэж үздэг. Харин зээлийн картын хөрөнгийн хувьд бол нэг сараас бага хугацаа хэтэрсэн зээлийн хэвийн зээл гэж үздэг ба нэгээс 3 сарын хугацаа хэтэрсэн зээлийг ердийнхөөс доогуур буюу эргэлзээтэй зээл, 6 сараас дээш хугацаа хэтэрсэн зээлийг тооцогдсон алдагдал гэж үздэг байна.

а.Хэсэгчилсэн санхүүжилтийн компани

Хэсэгчилсэн санхүүжилтийн компаниуд нь анх 1996 онд үүсгэн байгуулагдаж байсан бөгөөд зээлдэгчийг бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах санхүүжилтийг олгож, ингэснээрээ худалдагч, худалдан авагч талтай хэсэгчилсэн төлбөрийн гэрээ байгуулан зээлийн үндсэн дүн болон хүүг буцаан авах үйл ажиллагаа явуулдаг.

б.Зээлийн картын компани

Зээлийн картын компаниуд нь 1969 онд анх үүсгэн байгуулагдаж эхэлсэн бөгөөд үйлчлүүлэгчиддээ зээлийн карттай холбоотой санхүүгийн үйлчилгээг үзүүлдэг. Солонгос Улс дахь зээлийн картын компаниудын явуулдаг гол үйл ажиллагаанууд нь:

1. Зээлийн карт гаргах, удирдах;
2. Зээлийн картын гүйлгээ, төлбөр тооцоо;
3. Зээлийн карт хэрэглэгдэх худалдаа, үйлчилгээний сүлжээг бий болгох, хариуцах.

⁵⁹ Specialized Credit Finance Business Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14825, 18. Apr, 2017., Partial amendment) [금융위원회](#) (중소금융과), 02-2100-2983, Article 5 (Capital stock).

в.Шинэ технологийг нэвтрүүлэх хөрөнгийн компаниуд (venture company)

Шинэ технологийг нэвтрүүлэх хөрөнгийн компаниуд анх 1974 онд үүсгэн байгуулагдаж байсан бөгөөд “төсөл” хэрэгжүүлж байгаа компаниудын хувьцаа болон хөрвөх үнэт цаасны баталгаа гаргах, зээлд хамрагдуулах замаар технологийн дэвшил, нэвтрүүлэлтэд санхүүгийн туслалцааг үзүүлдэг байна.

г.Лизингийн компани

Лизингийн компаниуд нь 1972 онд анх байгуулагдаж байсан бөгөөд аж ахуйн нэгж байгууллагуудад тоног төхөөрөмж, хөрөнгийг лизингээр олгох, бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтын төлбөрийг хожим тооцох зэрэг үйлчилгээг үзүүлдэг. Лизингийн компаниуд нь зээлдүүлэгчийн хувьд тодорхой нэг хөрөнгийг зээлдэгчид эзэмшүүлж үнийг тодорхой хугацааны дотор төлөх эрх олгох замаар түрээсийн буюу лизингийн орлогоо бий болгодог. Борлуулалтын төлбөрийг дараа тооцох хэлбэр бол санхүүжилтийн бас нэг арга бөгөөд лизингийн компаниуд тодорхой хөрөнгийг зээлдэгчид хүргээд төлбөрийг хугацааны тодорхой үеүдээр авдаг.

Санхүүгийн тайлагнал

Банк бус санхүүгийн байгууллагууд нь жил бүр санхүүгийн тайлан тэнцэл, орлогын тайлангууд гаргаж өгдөг бөгөөд Санхүүгийн хяналтын албанаас гаргаж өгсөн маягтын дагуу санхүүгийн нэгтгэсэн тайланг гаргадаг байна. Компаниуд нь Санхүүгийн хяналтын албанаас баталсан санхүүгийн заавал тайлагнах тайлангуудын талаарх журмыг олон нийтэд хангалттай, зохих ёсны мэдээллийг өгөх үүднээс хэрэгжүүлдэг. Энэхүү тайлагнах журмын шаардлагаар бол Банк бус санхүүгийн байгууллагууд өөрсдийн үйл ажиллагааны үр дүнг байнгын болон гэнэтийн байдлаа тайлагнаж өгөх шаардлагатай. Энэхүү тайлан илтгэлд хөрөнгийн тогтвортой байдал, ашигт ажиллагаа, бүтээмж (хөрөнгийн өгөөж), хөрөнгийн эх үүсвэр, ашиглалт зэргийг харуулах санхүүгийн мэдээллүүдийг оруулсан байх шаардлагатай байдаг байна.

Санхүүгийн байгууллагын хяналт шалгалт

Солонгос Улс нь санхүүгийн салбарыг зохицуулсан нэгдсэн хяналт шалгалтыг Act on the Establishment, etc. of Financial Services Commission, 2017⁶⁰ зохицуулдаг байна.

Уг хуулиар Солонгосын банк болон бусад санхүүгийн институцид хяналт тавих хоёр үндсэн байгууллага байдаг. Эдгээр нь Санхүүгийн Үйлчилгээний Хороо (Financial Services Commission), Санхүүгийн Хяналтын Алба (Financial Supervisory Service) юм. Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь Солонгосын санхүүгийн бодлогыг зангидаж шийдвэр гаргагч байгууллага юм. Ингэснээр санхүүтэй холбоотой бүхий л асуудлыг шийдвэрлэх, санхүүгийн бодлогыг тодорхойлох, хууль тогтоомж зэргийг боловсронгуй болгоход чиглэдэг байна.

Санхүүгийн хяналтын алба нь санхүүгийн салбарт “цагдаатай” адил үүргийг гүйцэтгэдэг байна. Энэ байгууллага нь санхүүгийн байгууллагууд дүрэм, журмыг дагаж мөрддөг эсэх дээр хяналт тавьж ажилладаг.

⁶⁰ <http://www.law.go.kr/lsw/eng/englssc.do?menuid=2&query=#ibgcolor0>, Act on the Establishment, etc. of Financial Services Commission (Enforcement date 18. Apr, 2017) (Act no.14816, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(금융정책과), 02-2100-2832

Хүснэгт 2. Банк, санхүүгийн байгууллагуудад хяналт шалгалт явуулдаг байгууллага⁶¹

	Санхүүгийн үйлчилгээний хороо	Санхүүгийн хяналтын алба
төрөл	төрийн байгууллага	хувийн байгууллага санхүүжилт нь хувийн санхүүгийн байгууллагуудын үйлчилгээний хөлснөөс бүрддэг.
түвшин	дарга нь сайдын статустай	дарга нь дэд сайдын статустай
ажилчид	төрийн албан хаагчид	хувийн ажилчид
ажил үүрэг	санхүүгийн хяналтын албаны дүрэм, журам батлах	зохицуулалтын чиг үүргийг гүйцэтгэдэг
үндсэн ажил	-санхүүгийн бодлогыг төлөвлөх, түүнийг хэрэгжүүлэх. -санхүүгийн чухал асуудлуудыг шийдвэрлэх -санхүүгийн институцид хяналт тавих, холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журмыг боловсруулах -хууль тогтоомж зөрчигчид захиргааны арга хэмжээ авах	-санхүүгийн байгууллагуудад хянах тавих бөгөөд тайлангийн үр дүнг Санхүүгийн үйлчилгээний хороонд хүргүүлнэ -санхүүгийн байгууллага бүрт албан ёсны шалгалт хийх банк, үнэт цаас, даатгалын компаниудад тусгай зөвшөөрөл олгох -санхүүгийн байгууллагуудын шударга бус худалдаа, санхүүгийн маргааныг шийдвэрлэх -банкны луйвраас санхүүгийн хэрэглэгчдийг хамгаалах
захиргааны арга хэмжээ	аудитын тайлан, хяналт шалгалттай холбоотой асуудлаар захиргааны арга хэмжээ авна.	захиргааны торгуулийн шийдвэр эсхүл бусад аливаа захиргааны арга хэмжээг авч болохгүй.

Санхүүгийн үйлчилгээний хороо, Санхүүгийн хяналтын алба хуулийн дагуу тэд бүх төрлийн санхүүгийн институциудад хяналт тавьдаг боловч санхүүгийн байгууллагууд дотоод хяналт, аудитын системтэй байдаг бөгөөд дотоод аудитын тайлангийн үр дүнг Санхүүгийн хяналтын алба Санхүүгийн үйлчилгээний хороонд тогтмол тайлагнадаг байна.

Барьцаалан зээлдүүлэх газар

БНСУ-д 1961 онд анх ломбард буюу барьцаалан зээлдүүлэх газрын үйл ажиллагаа эрхлэх эрх зүйн үндэс тавигдсан ба тухайн үед барьцаалан зээлдүүлэх газар үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг цагдаагийн газрын даргаас зөвшөөрөл авдаг байсан. Гэхдээ энэ хуулийг 1999 онд хүчингүй болгосон бөгөөд ийм зөвшөөрөл шаардлагагүй болсон.

2017 оноос зээлийн үйл ажиллагааны бүртгэл болон санхүүгийн хэрэглэгчдийг хамгаалах тухай хууль (Act on registration of Credit Business, etc. And protection of Finance Users (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14820, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(서민금융과) 02-2100-2612)-ийн дагуу хотын захиргаа барьцаалан зээлдүүлэх газрыг бүртгэж, зохицуулдаг болсон.

Энэхүү хуулиар зөвхөн барьцаалан зээлдүүлэх газрын үйл ажиллагаа төдийгүй хувь хүний мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааг зохицуулдаг байна.

Эдгээр төрлийн жижиг бизнесүүдийн капитал бага байдаг учир (барьцаалан зээлдүүлэх газрын бизнесийн хөрөнгийн хэмжээ 1 тэрбумаас бага) Санхүүгийн хяналтын алба нь энэ төрлийн зээлийн үйл ажиллагааг зохицуулж, хяналт тавьдаггүй.

Барьцаалан зээлдүүлэх газар нь харьяа хот бүрт хотын засаг захиргаа, мужууд (захирагч, засаг дарга) нь бүртгэж, үйл ажиллагааг нь зохицуулж, хяналт тавьдаг байна. Гэхдээ Санхүүгийн хяналтын албанаас шаардлагатай бол хяналт тавих эрхтэй.

⁶¹ <http://www.law.go.kr/lsw/eng/englssc.do?menuid=2&query=#libgcolor0>, Act on the Establishment, etc. of Financial Services Commission (Enforcement date 18. Apr, 2017) (Act no.14816, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(금융정책과), 02-2100-2832

Уг хуулиар барьцаалан зээлдүүлэх газрын зээлийн хүүний хязгаарыг тогтоосон байдаг. Энэ нь жилдээ хамгийн ихдээ 27.9 хувь байна.⁶² (сард 2.325 хувь).

Зээлдүүлэгч буюу зээлийн зуучлагч нь зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх явцдаа санаатайгаар буюу хайхрамжгүй байдлаас үүдэж үйлчлүүлэгчдэд хохирол учруулсан тохиолдолд хохирлыг хариуцаж нөхөн төлүүлнэ.

Эрүүгийн хариуцлага

Бүртгэлтэй холбоотой заалтууд болох бүртгэлд тавигдсан шаардлагыг зөрчсөн, хууран мэхлэх замаар бүртгүүлсэн... тохиолдолд торгуулийн арга хэмжээ буюу таван жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгэх буюу 50 сая воноос илүүгүй торгох шийтгэл ногдуулдаг байна.

Тогтоосон зээлийн хүүний дээд хэмжээнээс өндөр хүүний хураамж авч буй этгээдийг гурван жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгэх буюу 30 сая воноос илүүгүй торгууль ногдуулдаг байхаар тус тус зохицуулжээ.

2.2. СИНГАПУР УЛС

Мөнгөний бодлогын газар (Monetary Authority of Singapore)

Сингапур Улсын хувьд биеэ даасан төв банк байдаггүй бөгөөд Мөнгөний бодлогын газар нь төв банкны чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна.⁶³ Энэ талаар эдийн засгийн дэд доктор, дэд профессор Л.Оюун нь өөрийн бүтээлдээ "... Мөнгөний бодлогын зөвлөл буюу бодлогын газар нь төв банкны үүргүүдийг гүйцэтгэдэг. Мөнгөний бодлогын асуудлыг Сингапурын Мөнгөний бодлогын зөвлөл шийдвэрлэдэг. Мөнгөний бодлогын зөвлөл нь улсын хэмжээний эмиссийн үйл ажиллагааг дангаар явуулдаг ба валютыг хамгаалах мөнгөний эрэлтийг хангах валютын нөөцийн сангийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх зорилготой"⁶⁴ хэмээн бичжээ.

Сингапур Улсын хууль тогтоох эрх бүхий байгууллагаас 1970 онд Мөнгөний бодлогын газрын тухай (Monetary Authority of Singapore Act) хуулийг баталснаар Мөнгөний бодлогын газар нь 1971 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн байна. Үүнээс өмнө мөнгөний бодлогын талаарх төв банкны чиг үүргийг Засгийн газрын харьяа хэд хэдэн агентлаг, байгууллага хэрэгжүүлсээр иржээ.

Мөнгөний бодлогын газар нь Засгийн газрын санхүүгийн зөвлөхийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажиллах бөгөөд тус газрын зорилго мөнгөний тогтвортой байдлыг хангах, эдийн засгийн хурдацтай өсөлтийн энэ үед зээл болон валютын чиглэлээр тохиромжтой бодлогыг хэрэгжүүлэхэд оршино.⁶⁵

Мөнгөний бодлогын газрын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд Захирлуудын зөвлөлд холбогдох асуудлыг зохицуулсан бөгөөд уг зөвлөл нь газрыг захиргааны удирдлага болон бодлогоор хангах, газрын үйл ажиллагааг эрхлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажилладаг байна. Захирлуудын зөвлөл нь дараахь гишүүдээс бүрдэнэ. Үүнд:

- Засгийн газрын санал болгосноор Ерөнхийлөгчийн томилсон Мөнгөний бодлогын газрын дарга;
- Захирлууд (*нийт захирлын тоо нь 4-өөс доошгүй 13-аас ихгүй байх бөгөөд эдгээр захирлын нэг нь Дэд дарга байна*).

Дээр дурьдсан захирал болон Мөнгөний бодлогын газрын Дэд даргыг Хууль зүйн сайдын санал болгосноор Ерөнхийлөгч томилдог байна. Захирлуудын зөвлөлийн гишүүн нь уг зөвлөлд ажиллаж байх хугацаандаа:

⁶² Act on Registration of Credit Business, etc. and protection of Finance Users (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14820, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(서민금융과), 02-2100-2612, Article 8 (Restrictions on Interest Rates of Credit Service Providers).

⁶³ <http://www.mas.gov.sg/About-MAS.aspx> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12).

⁶⁴ Л.Оюун, Олон улсын банкны тогтолцоо: Гарын авлага (УБ, 2012), Соёмбо принтинг, 48 дахь тал.

⁶⁵ <http://www.mas.gov.sg/About-MAS/Overview.aspx> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12).

- Худалдаа, санхүү, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн болон бусад салбарын эрх ашиг, сонирхлын үүднээс зөвлөлд ажиллахгүй байх;

- Бүрэн эрхийн хугацаа нь 3 жил байх бөгөөд дахин томилогдох, мөн

- Зөвлөлийн гишүүнээр ажилласны төлөө цалин авах бөгөөд Ерөнхийлөгчийн тодорхойлсноор шагнал болон урамшуулал авах боломжтой байна.

Ерөнхийлөгч дараахь тохиолдолд Захирлуудын зөвлөлийн гишүүний захирлаар ажиллах бүрэн эрхийн хугацааг нь дуусгавар болгохоор хуульчилсан байна. Үүнд:⁶⁶

- Албан тушаалаасаа огцорсон;

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдалд өөрчлөлт орсон ба өөрийгөө болон өөрийнхөө үйлдлийг ухамсарлах чадваргүй болсон;

- Дампуурсан болон зээлдүүлэгчийн төлбөрийг төлөх эсхүл түүнтэй тогтоосон харилцаагаа зогсоосон;

- Гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл болон шударга бус, залилангийн шинжтэй, ёс зүйд харш үйлдэл гаргасан нь тогтоогдсон;

- Албан тушаалын үүрэгт харш үйлдэл хийсэн;

- Зөвшөөрөлгүйгээр зөвлөлийн хуралд 3 удаа дараалан оролцоогүй бол, эсхүл

- Хуульд заасан үүргээ гүйцэтгээгүй бол.

Захирлуудын зөвлөлийн гишүүн нь бүрэн эрхийн хугацаагаа дуусахаас өмнө нас барсан, огцорсон, эсхүл өөр бусад шалтгааны улмаас үргэлжлүүлэн ажиллах боломжгүйд хүрсэн тохиолдолд тухайн гишүүний үлдсэн бүрэн эрхийн хугацаанд Ерөнхийлөгч дараагийн гишүүнийг түүний албан тушаалд томилдог байна.⁶⁷

Мөнгөний бодлогын газар нь бэлэн мөнгө хүлээн авах, хүлээн авсан бэлэн мөнгөтэй тэнцэх хэмжээний мөнгийг буцаан олгох, зах зээлд шинэ төрлийн төлбөрийн хэрэгсэл гаргах, бэлэн мөнгөөр алт, монет болон зоосон мөнгө худалдаж авах, буцаан худалдаж авах, хүлээн авах, вексель худалдаж авах, буцаан худалдаж авах, хямдруулах, буцаан хямдруулах, нийтэд худалдах зорилгоор Засгийн газраас болон бусад төрийн эрх бүхий байгууллагаас гаргасан үнэт цаасыг худалдаж авах, буцаан худалдаж авах, боломжтой гэж үзвэл Засгийн газарт зээл, урьдчилгаа төлбөр, бусад хэлбэрийн зээл зэрэг олгох, мөн боломжтой гэж үзвэл банк, санхүүгийн байгууллагад зээл, урьдчилгаа төлбөр, бусад хэлбэрийн зээл олгох, эдийн засгийн хөгжлийг санхүүжүүлэх, зах зээлийн эдийн засгийг хөгжүүлэх, түүнийг хамгаалах зорилгоор Засгийн газрын удирдлага дор, эсхүл Засгийн газрын зөвшөөрсөн аливаа корпорацийн хувьцааг олж авах, эзэмших, худалдах зэрэг үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна.⁶⁸

Мөнгөний бодлогын газрын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд зааснаар Мөнгөний бодлогын газраас санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагаанд дараахь хүрээнд чиглэмж өгдөг байна. Үүнд:

- Мөнгөний бодлогын газар нь шаардлагатай гэж үзвэл тухайн санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагааг идэвхтэй байлгах зорилгоор нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс тухайн санхүүгийн байгууллагаас мэдээлэл хүсэх, зөвлөмж хүргүүлэх;

- Хэрэв Мөнгөний бодлогын газраас зөвлөмж ирүүлээгүй, эсхүл зөвлөмж хүргүүлэх шаардлагагүй гэж үзсэн тохиолдолд дээр дурьдсаны дагуу Мөнгөний бодлогын газраас ямар нэгэн зөвлөмж хүргүүлэхээс өмнө тухайн санхүүгийн байгууллага болон түүнтэй холбогдох санхүүгийн байгууллага нь Мөнгөний

⁶⁶ Сингапур Улсын Мөнгөний бодлогын газрын тухай хуулийн 10 дугаар зүйл.

⁶⁷ Мөн хуулийн 11 дүгээр зүйл.

⁶⁸ Сингапур Улсын Мөнгөний бодлогын газрын тухай хуулийн 23 дугаар зүйл.

бодлогын газрын зүгээс тогтоосон хугацаанд, тогтоосон асуудлын хүрээнд түүнээс зөвлөмж авах хүсэлт гаргах боломжтой байна;

- Хэрэв Мөнгөний бодлогын газар нь ямар нэгэн хүсэлт хүлээн авсан бол хүсэлтийг хянаж үзээд хүсэлтээс татгалзах, эсхүл хүсэлтэд нэмэлт оруулах, эсхүл хүсэлтийг өөрчлөх шийдвэр гаргана;

- Мөнгөний бодлогын газар нь нөхцөл байдалд тохирсон зөвлөмжийг тухайн санхүүгийн байгууллага болон түүнтэй холбогдох санхүүгийн байгууллагад бичгээр хүргүүлэх бөгөөд зөвлөмж хүлээн авсан тохиолдолд тухайн байгууллага хэрэгжүүлэх үүргийг хүлээнэ.

- Аливаа санхүүгийн болон түүнтэй холбогдох санхүүгийн байгууллага нь Мөнгөний бодлогын газраас өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлээгүй, эсхүл хэрэгжүүлэхээс татгалзсан нь хууль зөрчсөнд тооцогдож 20 000 хүртэлх сингапур доллараар торгуулах юм байна.

Арилжааны банк

Сингапур Улсын Банкны тухай хууль нь анх 1970 онд батлагдсан бөгөөд одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй шинэчилсэн найруулга нь 2008 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдөр батлагдсан байна.

Банкны үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авахын тулд тухайн компани нь эрх бүхий байгууллага болох Сингапурын Санхүүгийн Төв (цаашид “ССТ” гэх)-д бичгээр хүсэлтээ гаргах бөгөөд дор дурьдсан бичиг баримтыг хавсаргана. Үүнд:⁶⁹

- Компанийн удирдлагаас гаргасан хүсэлтийн дагуу хуулийн этгээдээр бүртгэж авсныг нотлох улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар хувь, компанийн дүрэм, эсхүл түүнтэй адилтгах бусад баримт бичиг,

- Компанийн хамгийн сүүлийн балансын хуулбар хувь,

- ССТ-ийн зүгээс шаардах бусад бичиг баримт.

Компанийн гаргасан хүсэлт, баримт бичгийг хянаж үзээд ССТ-өөс тусгай зөвшөөрлийг олгох, тусгай зөвшөөрлийг тодорхой нөхцөлтэйгөөр олгох, олгохоос татгалзах гэсэн шийдвэрийн аль нэгийг гаргадаг байна.⁷⁰ Мөн ССТ-өөс тусгай зөвшөөрлийг тодорхой нөхцөлтэйгөөр олгосон тохиолдолд тэдгээр нөхцөлийг ямар ч үед өөрчлөх, эсхүл хүчингүй болгох, нөхцөл нэмэх, тусгай зөвшөөрлийг нөхцөлтэй болгох эрхтэй байна. Энэ тохиолдолд ССТ нь тухайн компанид гарсан шийдвэрийг хүлээн авч биелүүлэх тухай мэдэгдэх болон тухайн компанид шийдвэрийг хүлээн авах боломжгүй талаар мэдэгдэл ирүүлэх боломжийг нь олгох арга хэмжээ авна.⁷¹

Банкны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1 дэх хэсэгт заасанчлан Сингапур Улсад үүсгэн байгуулагдсан компанийн дүрмийн сан нь 1500 ам.доллараас доошгүй, эсхүл түүний хөрөнгийн сан нь уг мөнгөн дүнгээс доошгүй байх шаардлагатай юм. Харин өөр улсад үүсгэн байгуулагдсан компанийн дүрмийн сан нь 200 сая ам.доллар байх шаардлагатай бөгөөд эдгээр шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийг олгохгүй байхаар хуульчилжээ.

Сингапур Улсад үүсгэн байгуулагдсан компанийн охин компани тусгай зөвшөөрөл авах тохиолдолд дээр дурьдсан бичиг баримтыг хүсэлтийн хамт ССТ-д ирүүлэх бөгөөд дүрмийн сан нь 100 сая ам.доллараас доошгүй байх шаардлагатай байна.⁷²

Банк нь ССТ-д бичгээр хүсэлт гаргаж мэдэгдээгүй тохиолдолд салбараа нээх, эсхүл байршлаа өөрчлөх боломжгүйд хүрэх бөгөөд эрх бүхий байгууллагаас

⁶⁹ Сингапур Улсын Банкны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэг.

⁷⁰ Сингапур Улсын Банкны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэг.

⁷¹ Мөн хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.4 дэх хэсэг.

⁷² Мөн хуулийн 9А дугаар зүйлийн 9А.1 дэх хэсэг.

гаргасан хүсэлтийн үндсэн дээр зөвшөөрөл олгох, эсхүл зөвшөөрөл олгохоос татгалзсан шийдвэрийг гаргана.⁷³

Сингапур Улсад үүсгэн байгуулагдсан банк нь CCT-д бичгээр хүсэлт гаргаж мэдэгдээгүй тохиолдолд өөр улсад өөрийн салбар, төлөөлөгчийн газар, оффис нээх боломжгүй юм.⁷⁴

Банкны тухай хуулийн 42 дугаар зүйлд заасанчлан CCT-өөс тус улсад үйл ажиллагаа явуулж буй бүх банкинд зээл, урьдчилгаа төлбөр болон хөрөнгө оруулалттай холбогдуулан дараахь асуудлаар зөвлөмж хүргүүлдэг байна. Үүнд:

- Зээл, урьдчилгаа төлбөр, хөрөнгө оруулалт олгож буй, болон олгохоос татгалзаж буй зорилго,
- Зээл, урьдчилгаа төлбөр олгох дээд хугацаа, үнэт цаасны төрөл, түүний шаардлагатай доод хэмжээ,
- Зээл, урьдчилгаа төлбөр, хөрөнгө оруулалтын ангилал, тэдгээрийг олгох хэмжээ.

Дээр дурьдсан асуудлын хүрээнд CCT-өөс гарах зөвлөмж нь Сингапур Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй бүх банкинд нэгэн адил үйлчлэх бөгөөд тухайн банк нь эдгээр зөвлөмжийг өөрийн үйл ажиллагаандаа зайлшгүй мөрдлөг болгодог байна.

Сингапурын Санхүүгийн төвөөс банкны үйл ажиллагаанд хяналт тавихаас гадна банкны үйл ажиллагаанд тусгай мөрдлөг явуулах харилцааг хуульд зохицуулж өгсөн байна. Энэ хуулийн 44 дүгээр зүйлд заасанчлан ямар ч үед дараахь тохиолдолд тусгай мөрдлөг явуулдаг байна. Үүнд:

- Өөрийн хадгаламж эзэмшигч болон бусад зээлдүүлэгчийн эрх, ашиг сонирхолд харш үйл ажиллагаа явуулсан бол,
- Олон нийтийн өмнө хүлээсэн үүргээ бүрэн хариуцах хангалттай хэмжээний хөрөнгөгүй болсон бол,
- Банкны тухай хуулийн холбогдох бусад заалтыг зөрчсөн бол.

Банк бус санхүүгийн байгууллага

Сингапур Улсад санхүүгийн үйл ажиллагаа явуулж буй банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагаанд Сингапурын Санхүүгийн төв (цаашид "CCT" гэх)-өөс хяналт тавих бөгөөд эдгээр санхүүгийн байгууллагатай холбоотой харилцааг 2011 оны Санхүүгийн компанийн тухай (Finance Companies Act) хуулиар зохицуулж байна. Тус хууль анх 1967 онд батлагдсан бөгөөд 2011 оны 7 дугаар сарын 15-ны өдөр хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталсан байна.⁷⁵

Санхүүгийн компанийн тухай хуульд заасан журмын дагуу хэрэв CCT-өөс санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгосон бол тухайн нийтийн компани нь хуульд зааснаас өөр бусад хэлбэрээр санхүүгийн үйл ажиллагаа явуулахгүй юм.⁷⁶

Уг хуулийн 6 дугаар зүйлд заасанчлан нийтийн компани нь Сингапурт санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх бол CCT-өөс тусгай зөвшөөрөл авах шаардлагатай болдог бөгөөд дараахь бичиг баримтыг хүсэлтийн хамт CCT-д гаргана. Үүнд:

- Компанийн санхүүгийн нөхцөл байдлыг илэрхийлсэн баримт;
- Компанийн удирдлагын талаарх тодорхойлолт;
- Компанийн хөрөнгийн бүтэц болон орлого олсон байдлыг тодорхойлсон баримт;
- Харилцан ойлголцлын санамж бичигт заасанчлан компанийн үйл ажиллагааны чиглэлийг илэрхийлсэн мэдээлэл;

⁷³ Сингапур Улсын Банкны тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэг.

⁷⁴ Санхүүгийн компанийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.2 дахь хэсэг.

⁷⁵ <https://sso.agc.gov.sg/Act/FCA1967> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.16)

⁷⁶ Сингапур Улсын Санхүүгийн компанийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйл.

- Санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх хэрэгцээ шаардлага, давуу талыг илэрхийлсэн мэдээлэл;

- Тусгай зөвшөөрөл авснаар нийтийн эрх, ашиг сонирхлыг хөндөх эсэх талаарх мэдээлэл.

Нийтийн компанийн гаргасан хүсэлт, баримт бичгийг хянаж үзээд ССТ-өөс тусгай зөвшөөрлийг олгох, тусгай зөвшөөрлийг тодорхой нөхцөлтэйгөөр олгох, олгохоос татгалзах гэсэн шийдвэрийн аль нэгийг гаргадаг байна. Мөн ССТ-өөс тусгай зөвшөөрлийг тодорхой нөхцөлтэйгөөр олгосон тохиолдолд тэдгээр нөхцөлийг ямар ч үед өөрчлөх, эсхүл хүчингүй болгох, нөхцөл нэмэх, тусгай зөвшөөрлийг нөхцөлтэй болгох эрхтэй байна.⁷⁷

Уг хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэгт заасанчлан 1995 оны 1 дүгээр сарын 18-ны өдрөөс өмнө үүсгэн байгуулагдсан нийтийн компанийн дүрмийн сан нь 50 сая ам.доллараас доошгүй, харин мөн хугацаанаас хойш үүсгэн байгуулагдсан нийтийн компанийн дүрмийн сан болон хөрөнгийн сан нь мөн л 50 сая ам.доллар байх шаардлагатай бөгөөд эдгээр шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийг олгохгүй байхаар хуульчилжээ.

Түүнчлэн тухайн нийтийн компани нь ССТ-д бичгээр хүсэлт гаргаж мэдэгдээгүй тохиолдолд Сингапурт болон өөр улсад өөрийн салбар, төлөөлөгчийн газар, оффис нээх боломжгүй юм.⁷⁸

Сингапурын Санхүүгийн төв нь жил бүрийн 4 дүгээр сард албан ёсны сэтгүүлд санхүүгийн үйл ажиллагаа явуулж буй нийтийн компанийн жагсаалтыг нийтлэх замаар тусгай зөвшөөрөл авсан эдгээр компанийг нийтэд мэдээлдэг байна. Хэрэв нийтэлснээс хойш дараагийн нийтлэх хугацаанд аль нэг нийтийн компанийн тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон тохиолдолд ССТ нь тус сэтгүүлд хүчингүй болсон шалтгааныг нь бичих шаардлагатай байна.⁷⁹

Сингапурын Санхүүгийн төвөөс нийтийн компанийн үйл ажиллагааны нууцлал, санхүүгийн болон нягтлан бодох бүртгэл, түүний хийсэн гүйлгээ болон Сингапурт үүсгэн байгуулагдсан нийтийн компанийн өөр улсад байгуулагдсан салбар, төлөөлөгчийн газар, оффисын үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх боломжтой байхаар хуульчилжээ.⁸⁰

Санхүүгийн компанийн тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсэгт заасанчлан ССТ нь ямар ч үед дараахь тохиолдолд шаардлагатай гэж үзвэл нийтийн компанийн үйл ажиллагааны нууцлал, санхүүгийн болон нягтлан бодох бүртгэл, түүний хийсэн гүйлгээнд болон тусгай мөрдлөг явуулна. Үүнд:

- Өөрийн хадгаламж эзэмшигч болон бусад зээлдүүлэгчийн эрх, ашиг сонирхолд харш үйл ажиллагаа явуулсан бол;
- Олон нийтийн өмнө хүлээсэн үүргээ бүрэн хариуцах хангалттай хэмжээний хөрөнгөгүй болсон бол;
- Банкны тухай хуулийн холбогдох бусад заалтыг зөрчсөн бол.

Хадгаламж зээлийн хоршоо

Дэлхийн Хадгаламж Зээлийн Хоршоодын Холбооны 2016 оны жилийн эцсийн статистик тайланд дурьдсанаар 2016 оны байдлаар Сингапур Улсад 22 хадгаламж зээлийн хоршоо 103.444 гишүүнтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байсан байна. Тухайн үед эдгээр хадгаламж зээлийн хоршооны нийт хадгаламж нь 549 сая ам.доллар, олгосон зээл нь 131 сая ам.долларт хүрсэн байна. Нөөц хөрөнгийн

⁷⁷ Сингапур Улсын Санхүүгийн компанийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3, 6.4 дэх хэсэг.

⁷⁸ Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэг.

⁷⁹ Мөн хуулийн 17 дугаар зүйл.

⁸⁰ Мөн хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1 дэх хэсэг.

хувьд 22 сая ам.доллар, нийт актив нь 671 сая ам.доллар байжээ. Хадгаламж зээлийн хоршооны гишүүд тус улсын нийт хүн амын 1.87 хувийг эзэлж байжээ.⁸¹

2.3. БҮГД НАЙРАМДАХ ЭНЭТХЭГ УЛС (БНЭУ)

Төв банк буюу Нөөцийн банк (Reserve Bank of India)

Энэтхэг Улсын төв банк буюу Нөөцийн банк (цаашид “Нөөцийн банк” гэх) нь 1934 оны 3 дугаар сарын 6-ны өдөр батлагдсан Нөөцийн банкны тухай хуульд заасны дагуу 1935 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдөр үүсгэн байгуулагджээ. Нөөцийн банкны төв нь анх тус улсын Калькутт хотод байрлаж байсан бол 1937 онд Мумбай хот уруу шилжсэн байна.⁸²

Нөөцийн банкны зорилго нь мөнгөний тогтвортой байдлыг хангах үүднээс мөнгөн тэмдэгтийг гүйлгээнд гаргах, түүний нөөцийг удирдах, өөрийн орны онцлогт нийцсэн валютын болон зээлийн тогтолцоогоор дамжуулан уг асуудлыг эрхлэх, эдийн засгийн чухал шийдвэрийг гаргахдаа олон улсын жишигт нийцсэн мөнгө-зээлийн бодлогыг баримтлах болон эдийн засгийн өсөлтийн үед мөнгөн тэмдэгтийн ханшийг тогтвортой байлгах үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд оршино.⁸³

Засгийн газрын зүгээс Нөөцийн банкны удирдлагатай зөвлөлдсөний үндсэн дээр үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхойлдог бөгөөд Захирлуудын төв зөвлөл (Central Board of Directors) нь банкны ерөнхий удирдлага болон бүрэн эрхийг өөртөө хадгалан шаардлагатай бүхий л үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг байна.⁸⁴

Захирлуудын төв зөвлөлийн гишүүнийг Засгийн газраас томилдог бөгөөд зөвлөл нь дараахь гишүүдээс бүрдэнэ. Үүнд:

- Ерөнхийлөгч болон Дэд Ерөнхийлөгч⁸⁵;
- Орон нутгийн зөвлөлийн захирал⁸⁶;
- Нийгмийн аль нэг салбар чиглэлээр мэргэшсэн Захирал⁸⁷
- Засгийн газрын мэргэжилтэн⁸⁸.

Энэхүү хуулийн 8 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасанчлан Дэд Ерөнхийлөгч болон Захирлууд нь тус банкны үйл ажиллагаанд холбогдох бүхий л хурал, уулзалтанд оролцох боломжтой боловч саналын эрхгүй оролцдог байна. Хэрэв Ерөнхийлөгч нь ямар нэгэн шалтгааны улмаас дээр дурьдсан хурал болон уулзалтанд оролцох боломжгүй тохиолдолд Дэд Ерөнхийлөгч түүнийг төлөөлөн санал өгөх эрхтэйгээр оролцох юм.

Нөөцийн банкны Ерөнхийлөгч болон Дэд Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн хугацаа таван жил байх бөгөөд бүрэн эрхийн хугацаа дууссаны дараа дахин томилогдох боломжтой юм. Засгийн газраас томилогдсон Орон нутгийн зөвлөлийн захирлын бүрэн эрхийн хугацаа дөрвөн жил байх бөгөөд хоёроос дээш удаа томилогдох боломжгүй буюу тухайн албан тушаалд наймаас дээш жил ажиллах боломжгүй байна. Харин нийгмийн аль нэг салбар чиглэлээр мэргэшсэн тухайн Захирал нь Засгийн газраас тогтоосон хугацаанд Захирлуудын төв зөвлөлийн гишүүнээр ажиллаж байхаар тус тус хуульчилжээ.⁸⁹

⁸¹ https://www.woccu.org/documents/2016_Statistical_Report (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.15).

⁸² <https://www.rbi.org.in/Scripts/AboutusDisplay.aspx#Subsidiaries> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12).

⁸³ БНЭУ-ын Нөөцийн банкны тухай хуулийн удиртгал хэсэг.

⁸⁴ БНЭУ-ын Нөөцийн банкны тухай хуулийн 7 дугаар зүйл.

⁸⁵ Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1(а) хэсэгт дөрвөөс ихгүй Орлогч захирал байхаар заасан байна.

⁸⁶ Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1(б) хэсэгт заасанчлан Орон нутгийн зөвлөлийн дөрвөн захирал байна.

⁸⁷ Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1(с) хэсэгт заасанчлан энэ бүлэгт хамаарах арван захирал байна.

⁸⁸ Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1(д) хэсэгт заасанчлан Засгийн газрын хоёр мэргэжилтэн байна.

⁸⁹ БНЭУ-ын Нөөцийн банкны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 4 болон 5 дугаар хэсэг.

Дээр дурьдсан Орон нутгийн зөвлөл нь Энэтхэгийн баруун, зүүн, урд болон хойд бүсийн зөвлөлийг хамрах бөгөөд тухайн бүс дэх нутаг дэвсгэрийн болон эдийн засгийн ашиг сонирхол, хамтран ажиллах хүсэл сонирхол, орон нутгийн банкний төлөөлөх боломжтой Засгийн газраас томилогдсон таван гишүүнээс бүрддэг байна. Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүд нь дотроосоо зөвлөлийн даргыг сонгоно. Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүний бүрэн эрхийн хугацаа дөрвөн жил байх бөгөөд дахин сонгогдож болдог байна. Өөрөөр хэлбэл орон нутгийн зөвлөлийн гишүүнээр найман жилээс дээш хугацаанд ажиллахыг хуулиар хязгаарлаж өгсөн байна. Орон нутгийн зөвлөл нь Захирлуудын төв зөвлөлд түүнээс чиглэл өгсөн тохиолдолд ерөнхий болон тусгайлсан асуудлын хүрээнд зөвлөгөө өгч ажиллах ёстой байна.⁹⁰

Нөөцийн банкны тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасанчлан Захирлуудын төв зөвлөл болон Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүний бүрэн эрх нь дараахь тохиолдолд дуусгавар болгоно. Үүнд:

- Засгийн газрын ажилтны хувиар цалин авдаг бол, зээлдүүлэгчтэйгээ нийлсэн, зээлдүүлэгчид төлөх төлбөрийг төлөхөө зогсоосон, төлбөрийн чадваргүйд тооцогдож байсан, тооцогдож байгаа, эсхүл сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдалд өөрчлөлт орсон, өвчилсөн бол, эсхүл ямар нэгэн банкинд мэргэжилтнээр болон ажилтнаар ажилладаг бол, эсхүл банкны үйл ажиллагааг явуулдаг ямар нэгэн банкны захирлаар ажилладаг эсхүл тийм банктai хамтарч ажилладаг хэн нэгэн этгээд Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүн болон даргаар ажиллах боломжгүй;

- Нэг ижил худалдааны компанийн хамтрагч бол, нэг ижил хувийн компанид захирлаар ажилладаг бол, эсхүл аль нэг нь ерөнхий буюу удирдлагын албан тушаал хашдаг бол, эсхүл аль нэг нь нөгөө хамтрагч талаас эсхүл хамтрагч худалдааны компаниас бараа худалдан авах бүрэн эрхийг эдэлдэг бол эдгээр хоёр этгээд нэг ижил цаг хугацаанд аль аль зөвлөлийн дарга болон гишүүнээр ажиллах боломжгүй;

- Дээр дурьдсан шалгуурт нийцсэн тухайн этгээд нь хуулийн 8 болон 9 дүгээр зүйлийн дагуу тус банкны Ерөнхийлөгч, Дэд Ерөнхийлөгч болон Захиралд нэр дэвшиж болно.⁹¹

Нөөцийн банкны тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд албан тушаалтныг ажлаас чөлөөлөх болон ээлжийн амралттай холбогдох асуудлыг зохицуулсан. Орон нутгийн зөвлөлийн захирал болон нийгмийн аль нэг салбар чиглэлээр мэргэшсэн Захирал нь дараахь тохиолдолд ажлаас чөлөөлөгдөнө. Үүнд:

- Захирлуудын төв зөвлөлийн зөвшөөрөлгүйгээр зөвлөлийн хуралд 3 удаа дараалан оролцоогүй бол,

- Дээр дурьдсан бүрэн эрхийн хугацаа дуусгавар болох тохиолдлын аль нэг тохиолдлыг хангасан бол (*Засгийн газар Ерөнхийлөгчийг ажлаас чөлөөлөх бол Захирлуудын төв зөвлөл нь Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүнийг ажлаас чөлөөлнө*),

- Дээр дурьдсан бүрэн эрхийн хугацаа дуусгавар болох тохиолдлын дагуу ажлаас чөлөөлөгдсөн бол дахин Захирлаар эсхүл Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүнээр ажиллах боломжгүй юм.

- Аль нэг мужийн хууль тогтоох эрх мэдлийн байгууллагын гишүүнээр ажиллаж байх хугацаандаа Захирлаар эсхүл Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүнээр томилогдсон тохиолдолд томилсон шийдвэр хүчин төгөлдөр бус байна, эсхүл томилогдсон өдрөөс хойш 2 сарын хугацаанд хууль тогтоох эрх мэдлийн байгууллагын гишүүний албан тушаалаа орхих хэрэгтэй юм. Мөн аль нэг Захирал болон Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүн аль нэг мужийн хууль тогтоох эрх мэдэл бүхий байгууллагын

⁹⁰ Мөн хуулийн 9 дүгээр зүйл

⁹¹ БНЭУ-ын Нөөцийн банкны тухай хуулийн 10 дугаар зүйл.

гишүүнээр томилогдсон тохиолдолд томилогдсон тухай шийдвэр гарсан өдрөөс Захирлын болон Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүний ажлаас чөлөөлөгдөнө.

- Захирал нь Засгийн газарт, Орон нутгийн зөвлөлийн гишүүн нь Захирлуудын төв зөвлөлд тус тус ажиллахаар ажлаас чөлөөлөгдөх хүсэлтийг гаргах бөгөөд хүсэлтийг хүлээн авсан тохиолдолд түүний хашиж буй албан тушаал нь сул орон тоо болно.

Энэтхэг Улсад дээр дурьдсан Төв банк буюу Нөөцийн банкнаас гадна Улсын банк (State Bank of India) гэх байгууллага үйл ажиллагаагаа явуулдаг бөгөөд тус банкны харилцааг зохицуулж буй Улсын банкны тухай хууль (The State Bank of India Act)-ийг 1955 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдөр баталсан байна. Улсын банкны тухай хууль нь Засгийн газраас эрхлэн гаргадаг албан ёсны сэтгүүл (Official Gazettee)-д хэвлэгдсэн өдрөөс буюу 1955 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлжээ.

Улсын банкны төв нь Мумбай хотод байрлах бөгөөд өөрөөр Төв корпораци (Corporate Centre) хэмээн нэрлэдэг байна. Түүнчлэн Засгийн газраас тус банкны Төв зөвлөл (Central Board)-тэй хэлэлцсэний дүнд өөр нэгэн салбар төвийг байгуулж болох бөгөөд одоогийн байдлаар Мумбай, Калькутт, Ченнай хотод салбар төвийг байгуулан үйл ажиллагаа явуулж байна.⁹²

Улсын банк нь хамгийн эртний бөгөөд хамгийн том бүтэцтэй нийтийн банк юм. Өөрөөр ард түмний банк ч хэмээн нэрлэдэг байна. Нөөцийн банкнаас Улсын банкинд заавар, чиглэмж хүргүүлдэг бөгөөд Улсын банк нь төв банкны тодорхойлсон санхүүгийн бодлогыг өөрийн үйл ажиллагаандаа баримтлан ажиллах шаардлагатай байдаг байна.⁹³

Захирлуудын зөвлөл Ерөнхийлөгч, дөрвөн Гүйцэтгэх захирал болон есөн Захирлаас бүрдэх бөгөөд нийт 13 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байна. Ерөнхийлөгч болон Гүйцэтгэх захирлыг Нөөцийн банктэй зөвлөлдсөнөөр Засгийн газраас томилдог бол Захирлыг Засгийн газраас шууд томилдог байна.⁹⁴

Ерөнхийлөгч болон Гүйцэтгэх захирлын бүрэн эрхийн хугацаа таван жил байх бөгөөд дахин томилогдох боломжтой бол Захирлын бүрэн эрхийн хугацаа гурван жил байх бөгөөд мөн дахин томилогдох боломжтой байхаар хуульчилжээ.⁹⁵

Арилжааны банк

Энэтхэг Улс нь арилжааны банкны үйл ажиллагааг 1949 оны Банкны тухай (The Banking Regulation Act) хуулиар зохицуулж өгсөн бөгөөд хуулийн 6 дугаар зүйлд заасанчлан банк дараахь төрлийн үйл ажиллагаа эрхлэх боломжтой байна. Үүнд:

- Зээл авах, мөнгийг эргэлтэд оруулах;
- Барьцаа хөрөнгөгүйгээр зээл олгох, эргэлтэд оруулах;
- Үнэт цаас гаргах, хүлээн авах, үнийг бууруулах, худалдан авах, худалдах, хуримтлуулах;
- Аккредитив, жуулчны чек, өрийн бичиг гаргах, олгох;
- Үнэт металл худалдан авах, худалдах, борлуулах;
- Гадаад валют болон банкны тасалбар худалдан авах, худалдах;
- Хувьцаа, хөрөнгө, өрийн бичиг, бонд, үүрэг, үнэт цаас, бүх төрлийн хөрөнгө оруулалтыг худалдан авах, захиран зарцуулах, андеррайтерийн үйлчилгээ үзүүлэх;

⁹² БНЭУ-ын Улсын банкны тухай хуулийн 17 дугаар зүйл.

⁹³ <https://www.sbi.co.in/portal/web/about-us/about-us> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.15).

⁹⁴ БНЭУ-ын банкны тухай хуулийн 19 дүгээр зүйл.

⁹⁵ Мөн хуулийн 20 дугаар зүйл.

- Гуравдагч этгээд болон бусад этгээдийн нэрийн өмнөөс бонд, өрийн бичиг болон бусад төрлийн үнэт цаас худалдан авах, худалдах болон зээл, урьдчилгааг тохиролцох;

- Бүх төрлийн бонд, өрийн бичиг, үнэт эдлэл хүлээн авах, хадгалах;
- Хадгаламжийн үйлчилгээ үзүүлэх;
- Мөнгө, үнэт цаас хуримтлуулах, дамжуулах;
- Засгийн газар, орон нутгийн эрх бүхий байгууллага, эсхүл хэн нэгэн

этгээдийн санхүүгийн зөвлөхөөр ажиллах гэх мэт.

Банк нь Захирлуудын зөвлөлтэй байх бөгөөд тус зөвлөлийн нийт гишүүдийн 51 хувиас доошгүй гишүүд дор дурьдсан салбар чиглэлээс нэг болон түүнээс дээш салбар чиглэлээр тусгай мэдлэг, эсхүл дадлага туршлага эзэмшсэн байх шаардлагатай байхаар хуульчилжээ. Үүнд:⁹⁶

- Нягтлан бодох бүртгэл;
- Хөдөө аж ахуй болон хөдөө аж ахуйн эдийн засаг;
- Банк;
- Хамтын ажиллагаа;
- Эдийн засаг;
- Санхүү;
- Хууль, эрх зүй;
- Жижиг, дунд үйлдвэрлэл;
- Мөн Нөөцийн банкнаас шаардлагатай гэж үзсэн бусад салбар чиглэл

хамаарна.

Түүнчлэн Захирлуудын зөвлөлийн нийт гишүүдээс хоёр гишүүн нь хөдөө аж ахуй болон хөдөө аж ахуйн эдийн засаг, хамтын ажиллагаа, эсхүл жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн салбар чиглэлээр тусгай мэдлэг, эсхүл дадлага туршлага эзэмшсэн байх зайлшгүй шаардлагатай байна. Харин Захирлуудын зөвлөлийн гишүүн нь ямар нэгэн хувийн ашиг сонирхолгүй байх шаардлагатай бөгөөд ажилтан, удирдах албан тушаалтан, менежер зэрэг албан тушаалтантай холбоо хамааралтай байх ёсгүй юм.

Энэтхэг Улсын нутаг дэвсгэрт үүсгэн байгуулагдсан банк нь зайлшгүй нөөцийн сан үүсгэж байх шаардлагатай бөгөөд жил бүрийн ашгийн нийт дүнгээс ногдол ашгийг хуваарилахаас өмнө 20 хувиас доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний ашгийг тус санд хуримтлуулахаар хуульчилжээ.⁹⁷

Банк бус санхүүгийн байгууллага

Энэтхэг Улс нь банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагааг 1934 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдөр батлагдсан Нөөцийн банкны тухай хуулиар зохицуулж өгсөн байна. Энэ хуулийн 3 дугаар бүлэгт банк бус санхүүгийн байгууллагатай холбогдох харилцааг бүхэлд нь зохицуулжээ.

Нөөцийн банкны тухай хуульд заасанчлан банк бус санхүүгийн байгууллагыг банк санхүүгийн байгууллага, банк бус санхүүгийн компани гэж хоёр ангилж үзсэн бөгөөд дараахь төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагыг банк бус санхүүгийн байгууллагад хамааруулдаг байна. Үүнд:

- Зээл, урьдчилгаа төлбөр олгох, бусад хэлбэрээр санхүүжүүлэх;
- Засгийн газар эсхүл орон нутгийн эрх бүхий байгууллагаас гаргасан үнэт цаас, хувьцаа, бонд, өрийн бичиг, эсхүл түүнтэй адил шинж чанар бүхий борлогдох чадвартай үнэт цаас худалдан авах;

⁹⁶ БНЭУ-ын банкны тухай хуулийн 10А дүгээр зүйл.

⁹⁷ Мөн хуулийн 17 дугаар зүйл.

- Аливаа бараа бүтээгдэхүүнийг 1972 оны Худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн (с) хэсэгт заасанчлан зээлээр худалдан авах гэрээний дагуу зээлээр худалдан авч буй этгээдэд тухайн барааг нь хүргэж өгөх;

- Бүх төрлийн даатгалын бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх;

- Аль ч мужид хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй, эсхүл аливаа бизнесийн үйл ажиллагаанд мөрдлөг болгож буй хуульд аливаа хэлбэрээр тодорхойлсны дагуу зохион байгуулалттай санхүүгийн байгууллага (chits or kuries)-ын удирдлага, төлөөлөгч, эсхүл бусад албан тушаалтны хувиар удирдлагыг хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааг зохион байгуулах, хянах;

- Аливаа нэр төрлийн мөнгө, эсхүл бусад хэрэгслийг аливаа нэгэн зорилгоор, ямар нэгэн төлөвлөгөө, эсхүл тохиролцооны дагуу нэг дор, эсхүл өөр байдлаар захиалгаар, эсхүл худалдах замаар, эсхүл өөр бусад байдлаар цуглуулах, мөнгөн нь цугларсан хэн нэгэн этгээдийг, эсхүл өөр хэн нэгэн этгээдийг бэлнээр, эсхүл өөр байдлаар шагнах, эсхүл урамшуулах (энэ нь тухайн санхүүгийн байгууллагын хөдөө аж ахуй, эсхүл үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх, ямар нэгэн бараа бүтээгдэхүүнийг худалдах, худалдан авах, эсхүл ямар нэгэн үйлчилгээ үзүүлэх, үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах, барьж байгуулах, худалдах, зэрэг бизнесийн үндсэн үйл ажиллагаанд хамаарахгүй бөгөөд санхүүгийн байгууллагын орлогын аливаа хэсэг нь үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авсан, барьж байгуулсан, худалдсан орлогоос, эсхүл өөр хэн нэгэн этгээдийг санхүүжилтээс бүрдэх ёсгүй юм).

Харин банк бус санхүүгийн компани гэдэгт дараахь төрлийн байгууллагыг хамааруулан авч үздэг байна. Үүнд:

- Компанийн зохион байгуулалттай санхүүгийн байгууллага;

- Ямар нэгэн төлөвлөгөө, эсхүл тохиролцооны дагуу аливаа бусад хэлбэрээр бэлэн мөнгө хүлээн авах, аливаа хэлбэрээр зээл олгох зэрэг бизнесийн үндсэн үйл ажиллагаа хэрэгжүүлдэг банк бус санхүүгийн компани;

- Засгийн газраас зөвшөөрсөн төрийн албан ёсны сэтгүүлд нийтлэх замаар Нөөцийн банкнаас үйл ажиллагааг нь баталгаажуулсан бусад банк бус байгууллага, эсхүл эдгээр байгууллагын салбар байгууллага.

Нөөцийн банкны тухай хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45-IA хэсэгт заасанчлан дараахь шаардлагыг хангасан тохиолдолд банк бус санхүүгийн байгууллага болон банк бус санхүүгийн компани нь санхүүгийн бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах юм байна. Үүнд:

- Бүртгэснийг нотлох гэрчилгээтэй байх;

- Дүрмийн сангийн доод хэмжээ нь 25 INR (lakh rupees) байх бөгөөд 200 INR-аас ихгүй байх;

- Нөөцийн банкнаас тавьсан шаардлагын дагуу бүртгүүлэх хүсэлтээ илэрхийлсэн өргөдөл өгсөн байх (өргөдлөө үүсгэн байгуулагдсан цагаас хойш 6 сарын дотор гаргах бөгөөд Нөөцийн банкнаас гэрчилгээ олгох, эсхүл гэрчилгээ олгохоос татгалзсан тухай шийдвэр гарах хүртэл хугацаанд өөрийн үйл ажиллагааг хэвийн явуулна);

- Нөөцийн банк нь бүртгүүлэх хүсэлтээ илэрхийлэн гаргасан өргөдлийг хянаж үзэхдээ нэмэлт байдлаар тухайн байгууллагын санхүүгийн бүртгэлийг авч үзэх эрхтэй бөгөөд дор дурьдсан шаардлагыг хангасан байх шаардлагатай байна. Үүнд:

▪ Одоогийн болон ирээдүйн хадгаламж эзэмшигчдийн нэхэмжилсэн мөнгөн дүнг бүрэн төлөх санхүүгийн чадамжтай байх;

▪ Явуулж буй үйл ажиллагаа нь одоогийн болон ирээдүйн хадгаламж эзэмшигчдийн эрх, ашиг сонирхолд нийцэж байх;

▪ Одоогийн болон ирээдүйн удирдлагын түвшний үйл ажиллагаа нь нийтийн болон хадгаламж эзэмшигчдийн эрх, ашиг сонирхлыг хөндөхгүй байх;

- Хөрөнгийн зохистой бүтэцтэй байж орлого олох боломжтой байх;
- Бүртгэсэн тухай гэрчилгээгээ хүлээн авснаар нийтийн эрх, ашиг сонирхлыг төлөөлөн санхүүгийн бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх;
- Бүртгэсэн тухай гэрчилгээ олгох явдал нь мөнгөний тогтвортой байдал, эдийн засгийн өсөлт болон банк өөрийн албан ёсны хэвлэлд нийтлэх өөр бусад холбогдох хүчин зүйлсээр дамжуулан санхүүгийн салбарын үйл ажиллагаа болон нэгтгэлд нөлөөлөхгүй байх;
- Нөөцийн банкнаас тавих шаардлагын дагуу бусад нөхцөлийг хангах, эсхүл тухайн байгууллагаас явуулж буй санхүүгийн бизнесийн үйл ажиллагаа нь нийтийн болон хадгаламж эзэмшигчдийн эрх, ашиг сонирхлыг хөндөхгүй байх.

Хадгаламж зээлийн хоршоо

Дэлхийн Хадгаламж Зээлийн Хоршоодын Холбоо (World Council of Credit Unions)-ны 2016 оны жилийн эцсийн статистик тайланд дурьдсанаар 2016 оны байдлаар Энэтхэг Улсад 2705 хадгаламж зээлийн хоршоо 19.060.430 гишүүнтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байсан байна. Тухайн үед эдгээр хадгаламж зээлийн хоршооны нийт хадгаламж нь 55 сая ам.доллар, олгосон зээл нь 94 сая ам.долларт хүрсэн байна. Нөөц хөрөнгийн хувьд 100 мянган ам.доллар, нийт актив нь 77 сая ам.доллар байжээ. Хадгаламж зээлийн хоршооны гишүүд тус улсын нийт хүн амын 1.46 хувийг эзэлж байжээ.⁹⁸

2.4. ЯПОН УЛС

Япон Улсын төв банк нь Японы банкны хуульд үндэслэн байгуулсан хуулийн этгээд бөгөөд Засгийн газрын байгууллага эсхүл хувийн корпораци биш юм.

Япон Улсын Төв банк анх 1882 онд 30 жилийн хугацаатайгаар байгуулагдсан байна. (Хүснэгт 3-аас үзнэ үү).

Хүснэгт 3. Япон Улсын төв банкны түүхчилсэн тойм⁹⁹

1882	Япон Улсын төв банкны хуулийг 1882 онд баталснаар төв банк үйл ажиллагаа эхэлсэн; Банк нь 10 сая иенийн хөрөнгөтэй ба 30 жилийн хугацаатай бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй байгуулагдсан.
1887	Банкны хөрөнгийг 10 сая иенээс 20 сая иен хүртэл өсгөсөн.
1895	Банкны хөрөнгийг 20 сая иенээс 30 сая иен хүртэл өсгөсөн.
1896	Төв оффис нь одоогийн байршилд шинэ барилга руу шилжсэн.
1910	1912 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр банкны 30 жилийн турш үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг сунгасан; 30 сая иенээс 60 сая иен хүртэл өсгөсөн.
1942	Япон Улсын төв банкны хуулийг 1942 онд баталсан; Банк нь 100 сая иенийн хөрөнгөтэй болж хуулийн дагуу зохион байгуулагдсан.
1949	Бодлогын зөвлөл байгуулагдсан.
1997	1997 оны Японы банкны тухай хуулийг баталсан; Банк нь 100 сая иенийн хөрөнгөтэй болсон.
1998	1997 онд Японы банкны тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон.

Япон Улсын төв банкны үйл ажиллагааны онцлог

Төв банк¹⁰⁰-ны үндсэн зорилт нь үнийн тогтвортой байдал, санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах явдал юм.

Үйл ажиллагаа (business)

Япон Улсын төв банк дараахь үйл ажиллагааг эрхэлдэг байна. Үүнд:

- мөнгөн тэмдэгт гаргах, удирдах, хяналт тавих
- мөнгөний бодлогыг тодорхойлох
- санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах
- хадгаламж татан төвлөрүүлэх;

⁹⁸ https://www.woccu.org/documents/2016_Statistical_Report.

⁹⁹ <https://www.boj.or.jp/en/about/index.html/>, About the Bank of Japan, 2017.

¹⁰⁰ <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/>, Bank of Japan Act, (Act No. 89 of June 18, 1997).

- Засгийн газрын үнэт цаастай холбоотой үйл ажиллагаа
- олон улсын санхүүгийн үйл ажиллагаа
- алт, мөнгөн гулдмай худалдан авах, борлуулах.

Капитал

Төв банкны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу төрийн болон төрийн бус аль ч этгээдэд 100 сая иен, харин энэ хуулийн 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт Засгийн газар 50 сая иенийн хөрөнгө байршуулахаар заажээ. Жишээ нь: 2017 оны 3 дугаар сарын сүүл гэхэд 55,008,000 иен нь засгийн газрын захиалга, үлдсэн хэсэг нь хувийн хэвшлийн захиалга эзэлж байна.

Хүснэгт 4. Захиалагчийн төрөл (Subscribers category)¹⁰¹

Subscribers	Amount of subscription (thous. yen) ¹ Захиалгын хэмжээ	Percentage of the total subscription (%) Захиалгын нийт хувь (%)
The government/ Засгийн газар	55,008	55.0
The private sector/ Хувийн сектор	44,991	45.0
Individuals/ Хувь хүн	40,039	40.0
Financial institutions/ Санхүүгийн байгууллага	2,209	2.2
Public organizations/ Олон нийтийн байгууллага	191	0.2
Securities companies/ Үнэт цаасны компаниуд	23	0.0
Other firms/ Бусад фирмүүд	2,526	2.5
Total	100,000	100.0

Тэмдэглэл: Ойролцоогоор 1,000 иен хүртэл эргэлдэнэ. (2017 оны 3 дугаар сарын сүүлч).

Бодлогын зөвлөл/Policy Board¹⁰²

Төв банкны гол удирдлага болох бодлогын 9 гишүүний (төв банкны удирдагч-1, дэд удирдагч-2, бодлогын зөвлөлийн гишүүн-6) бүрэлдэхүүнтэй.

Төв банкны бодлогын зөвлөл нь зээлийн хувь хэмжээ, зээлийн барьцааны төрөл, нөхцөл, үнэ цэнийг тодорхойлох, өөрийн хөрөнгийн зохистой харьцааг өөрчлөх, хүчингүй болгох, санхүүгийн байгууллагуудад зээл олгох, мөн мөнгө болон мөнгөний хяналттай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэдэг байна.

Засгийн газарт зээл олгох

Япон Улсын төв банк нь дараахь ажлыг Засгийн газартай хамтран явуулж болно:

(i) Татварын тухай хуулийн 5 дугаар зүйл (1947 оны 34 дүгээр тогтоол)-д заасны дагуу барьцаагүй зээлийг Парламентаас тогтоосон хэмжээнд олгох;

(ii) Татварын тухай хууль болон Засгийн газрын санхүүгийн үйл ажиллагаатай холбоотой бусад эрх зүйн актаар зөвшөөрсний дагуу богино хугацааны барьцаагүй зээлийг Засгийн газарт олгох;

(iii) Татварын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасны дагуу Парламентаас тогтоосон хэмжээнд багтаан Засгийн газрын үнэт цаасыг захиалах буюу андеррайтер хийх;

(iv) Санхүүгийн үнэт цаас, бусад үнэт цаас захиалах, андеррайтер хийх;

(v) үнэт метал, бусад эд зүйлсийг найдвартай хадгалах.

Санхүүгийн байгууллагад богино хугацааны зээл олгох

1. Япон Улсын төв банк санхүүгийн байгууллага (банк болон хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг бусад байгууллага [Мөнгөн хадгаламжийн даатгалын

¹⁰¹ About the Bank of Japan, Bank of Japan Annual Review 2017.

¹⁰² Bank of Japan Act (Act No. 89 of June 18, 1997), Chapter II Policy Board, Article 15 (Authority).

тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2-т заасан {1971 оны 34 дүгээр тогтоол} мөнгөн болон бусад хадгаламж] арилжааны явцад хөрөнгө шилжүүлэхтэй холбогдсон харилцаа; цаашид “хадгаламж” гэх), Засгийн газрын санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн байгууллага (цаашид “санхүүгийн институц” гэх)-д Засгийн газрын харьяа санхүүгийн байгууллагуудад цахим өгөгдөл боловсруулах систем нь гэмтэх зэрэг гэнэтийн осол гарсан тохиолдолд үйл ажиллагаагаа доголдуулалгүй хэвийн явуулахын тулд нэн даруй төлбөр тооцоо хийхэд шаардлагатай хөрөнгө мөнгөөр гачигдах үед Засгийн газрын тогтоолоор зааснаас хэтрэхгүй хугацаагаар дутагдаж буй санхүүжилттэй тэнцэх хэмжээний дүнтэй барьцаагүй зээлийг олгож болно. Санхүүгийн байгууллага хоорондын төлбөр тооцоог хялбар найдвартай болгоход урьдчилгаа мөнгө зайлшгүй шаардлагатайг тус банк чухалчлан авч үзнэ.

2. Япон Улсын төв банк өмнөх зүйлд дурьдсаны дагуу зээл олгохдоо Ерөнхий сайд, Сангийн сайд нарт нэн даруй мэдэгдэнэ.

Банкны бусад үйл ажиллагааг хориглох

Япон Улсын төв банк нь энэхүү хуульд тодорхойлсноос бусад аливаа үйл ажиллагаа эрхэлж болдоггүй байна. Гэхдээ хуулиар тодорхойлсон банкны зорилгод хүрэхийн тулд зайлшгүй үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай бол Сангийн сайд, Ерөнхий сайдын зөвшөөрлийг авсан тохиолдолд хамаардаггүй байна.

Сангийн сайд, Ерөнхий сайдын хүсэлтээр аудит хийх

(1) Сангийн сайд, эсхүл Ерөнхий сайд нь Япон Улсын төв банк, тус банкны ажилтан, албан тушаалтан энэхүү хууль, бусад хууль тогтоомж, дүрэм журмыг зөрчсөн, эсхүл зөрчиж болзошгүй гэж үзвэл банкны аудиторт хандан тэрхүү үйлдэл, холбогдох бусад асуудлаар аудит хийлгэх, үр дүнг Сангийн сайд эсхүл Ерөнхий сайдад тайлагнах хүсэлт гаргаж болно.

(2) Өмнөх заалтын дагуу Сангийн сайд, эсхүл Ерөнхий сайд хүсэлт гаргасны мөрөөр Япон Улсын төв банкны аудиторт тухайн асуудлыг нэн даруй хянан үзэж, үр дүнг Сангийн сайд, эсхүл Ерөнхий сайд болон Бодлогын зөвлөлд мэдээлнэ.

Татан буулгах

Япон Улсын төв банкныг татан буулгах тухай хуулийг тус тусад нь тогтооно. Япон Улсын банк татан буугдсан тохиолдолд банкны үлдэгдэл хөрөнгө нь дүрмийн сангийн хөрөнгийн дүнгээс давсан тохиолдолд улсын санд бүртгэгдэг байна.

Төв банк нь аудитын шалгалт хийлгээгүй, эсхүл хуурамч тайлан гаргасан бол таван зуун мянган иенээс илүүгүй торгох шийтгэл ногдуулах зэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэгдэг байна.

Арилжааны банк

Японы Мэйжигийн Засгийн газраас эдийн засгийн шинэчлэл хийсний дараа хотын банкууд байгуулагдсан. Энэ нь 1980-аад оны сүүлчээр 241 тэрбум долларын хөрөнгөтэй Дай-Ичи Кайёо, 1872 онд Дай-Ичи Кокуристу (анхны үндэсний банк) банк байгуулагдаж, бусад хотуудын ихэнх банкууд бий болсон; Жишээ нь: Мицүй банк (1876), Фүжи банк (1880), Мицубиши банк (1880), Сумитомо банк (1895) зэрэг банкууд үйл ажиллагаа явуулж байсан.

Банкны системийн хөгжлийн үе нь дайны дараахь үе буюу нь гурав дахь үе шат юм. 1950-1960-аад онд Япон Улсын эдийн засаг хурдацтай өссөн энэхүү үе нь орчин үеийн санхүүгийн тогтолцоог бүрдүүлэхэд чухал түлхэц болсон.¹⁰³

Япон Улсын банк нь аж үйлдвэр, арилжааны томоохон зээлдэгчдийн гол санхүүгийн байгууллага нь юм.

¹⁰³ https://academiccommons.columbia.edu/download/fedora_content/download/ac:120397/content/OP_33.pdf

Японы Улсын банк явуулж буй үйл ажиллагаа, чиглэлээрээ хотын банк, бүс нутгийн банк, кредит банк хэмээн төрөлжсөн байна.

Хотын банк (томоохон хотуудын арилжааны банк)¹⁰⁴

Хотын банкууд хадгаламжийг хуримтлуулж, бизнес, аж үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн салбарт дунд хугацааны санхүүжилт олгох чиглэлээр үйл ажиллагаагаа нь чиглэдэг. Банкнаас гурван сарын хугацаатай бизнесийн зээлийн санхүүжилт давамгайлж олгодог.

Бүс нутгийн банк (орон нутгийн банк)

Эдгээр банкуудын зээлийн бараг гуравны хоёр нь мужуудад байршдаг байдаг. Жижиг, дунд үйлдвэрлэлд зээл олгодог.

1882 онд Япон Улсын төв банк мөнгөний нийлүүлэлтийг хянахын тулд байгуулагдсан бөгөөд банкуудад зээл олгодог болсон. Япон Улсын Засгийн газар 55 хувийг эзэмшдэг бөгөөд үлдсэн хувийг хувийн хөрөнгө оруулагчид эзэмшдэг.

Банкны үйл ажиллагааг Банкны тухай хуулиар/ Banking Act (Act No. 59 of June 1, 1981) зохицуулж байна.

Банк нь мөнгөн хадгаламж, зээл олгох, вексель, өрийн бичгийг дахин хямдруулан авах, баталгаажсан бонд, өрийн бичиг, вексель хүлээн авах, үнэт цаас зээлдүүлэх, мөнгөн шилжүүлгийн гүйлгээ, үнэт металл худалдах, хадгалах... зэрэг үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна.

Үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл/лиценз

Ерөнхий сайдын зөвшөөрлийн дагуу тухайн этгээд банкны үйл ажиллагаа эрхлэх боломжтой.

Банкны лиценз авах өргөдлийг Ерөнхий сайд дараахь шалгуурыг хангаж байгаа эсэхийг шалгадаг байна. Үүнд:

- Банкны лиценз авах өргөдөл гаргасан этгээд нь банкны үр ашигтай үйл ажиллагааг гүйцэтгэх санхүүгийн хангалттай үндэслэлтэй байх бөгөөд эдгээр үйлчилгээнд хамаарах орлого, зарлагын талаарх хэтийн төлөвлөгөөтэй байх;

- Банкны боловсон хүчний бүтэц, зохион байгуулалт, банкны үйлчилгээг зохих ёсоор гүйцэтгэх мэдлэг, туршлагатай; шударга; нийгмийн итгэлийг даахуйц байх гэх мэт.

*Дүрмийн сангийн хэмжээ*¹⁰⁵

Банкны дүрмийн сан нь Засгийн газрын тогтоолоор тогтоосон хэмжээнээс их буюу тэнцүү байх бөгөөд нэг тэрбум иенээс багагүй байх ёстой.

Банк нь тогтоосон дүрмийн санг бууруулах тохиолдолд Ерөнхий сайдын зөвшөөрлийг авна.

Хувь хүнд зээл олгох/Credit Extended, etc. to a Single Person

(1) Банкнаас хувь хүнд (Засгийн газрын тодорхойлсноор хэн нэгэн хувь хүн бөгөөд энэ зүйлд цаашид “хувь хүн” гэх) олгох зээлийн хэмжээ (Засгийн газрын тогтоосноор санхүүжилт буюу зээлийн хэмжээ (зээл, зээлийн шимтгэлтэй тэнцүү) энэ зүйлд цаашид “зээлийн хэмжээ” гэх) нь банкнаас авсан хөрөнгийг Засгийн газраас гаргасан ангиллын дагуу тогтоосон хувиар үржүүлж эргүүлэн төлөх дүн хэмжээнээс (ийм тооцооллоор гаргасан нийт дүн нь энэ зүйлд заасанчлан цаашид “зээлийн хэмжээ” гэх) хэтрэх ёсгүй. Хэрвээ банкны зүгээс авсан зээлийг хооронд нь ялгаж салгалгүй хувь хүнд олгосон зээлийнхээ хэмжээг хэтрүүлсэн, түүнчлэн хамтарсан хөрөнгө оруулалттай компани хуваагдсан (хоёр буюу түүнээс олон хувьцаат компани эсхүл хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанид хуваагдсан боловч нэгдсэн үйл ажиллагаа явуулдаг тохиолдолд), олон салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг томоохон компанийг охин компаниудад хуваагдсан, банкны зээлтэй хувь

¹⁰⁴ [Http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/jfin.htm](http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/jfin.htm)

¹⁰⁵ Banking Act (Act no. 59 of June 1, 1981), Article 5 (Amount of Stated Capital).

хүн тухайн компанийг худалдан авсан зэрэг Засгийн газрын тодорхойлж тогтоосноос бусад тохиолдолд зээл олгосон бол Ерөнхий сайд зөвшөөрөх боломжгүй.

(2) Засгийн газраас тогтоосны дагуу банк нь өөрт хамаарал бүхий хувь хүн, охин компани (Засгийн газраас тогтоосноос нэгээс гадна (цаашид “охин компани” гэх)) зэрэг хуулийн этгээдийн бүрэлдэхүүнтэй бол тухайн банк, охин компани, эсхүл охин компаниудаас хувь хүнд олгосон зээлийн нийт хэмжээ нь уг банк, түүний охин компани болон компаниудын зээлүүлсэн хөрөнгийн дүнг Засгийн газраас тогтоосон ангиллын (цаашид “зээлийн нийт хэмжээ” гэх) дагуу баталсан хувь хэмжээгээр үржүүлснээс хэтрэхгүй байх ёстой. Ийм тохиолдолд өмнөх заалтыг тухайн тохиолдолд тохируулан хэрэглэж болно.

(3) Өмнөх хоёр заалт дараахь зээлд хамаарахгүй:

(i) улсын болон орон нутгийн төрийн байгууллагад зээл олгох, Засгийн газраас гаргасан тогтоол шийдвэрийн дагуу үндсэн болон хүүгийн төлбөрийг нь Засгийн газар, яамдаас батлан даасан зээл олгох, мөн Засгийн газраас зээлтэй адилтгах хөрөнгийг гаргасан зээлийг олгох;

(ii) зээл олгох зорилгоор банктай ижил санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг хувь хүн, Засгийн газраас өгөгдсөн зөвшөөрлийн дагуу зээлийн бусад төрлийн үйлчилгээ үзүүлдэг охин компанид зээл олгох;

(4) 2 дугаар заалтад заасанчлан банк, түүний охин компаниудаас хамтран болон охин компаниудаас эрх мэдэн хувь хүнд олгосон зээлийн нийт хэмжээ нь олгосон зээлийн нийт хэмжээнээс хэтэрсэн тохиолдолд уг хэтрүүлэн олгосон зээлийг тухайн банк олгох сонирхолтой байсан гэж үзнэ.

(5) Банк, түүний охин компани энэ зүйлийн 1 дүгээр заалтын гол заалт, эсхүл 2 дугаар заалтын эхний өгүүлбэрт заасныг хэрэгжүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор зээлийг нэр зориулалт, арга хэрэгслийг үл харгалзан олгосон, мөн зээл авсан этгээд нь нэрлэсэн хүнээс өөр бусад этгээд бол дээрх заалт ёсоор уг зээлийг зээлд тооцохоос гадна тухайн банк, түүний охин компаниас зээл авсан этгээдийг зээл авсан гэж үзнэ.

(6) Өмнөх заалтад өгүүлснээс гадна зээлийн хэмжээг тооцоолох арга, 1-д заасан хөрөнгөтэй тэнцэх хэмжээний нийлбэр дүн, 2-т хөрөнгийн цэвэр нийлбэр дүн, зээлийн нийт хэмжээ, 1 ба 2-т заасан заалтыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан Засгийн газраас тогтоосон бусад шаардлага мөрдөгдөнө.

(Үндсэн зээлийн дүнгийн талаарх тусгай заалтууд)

Зээлийн хүүг тооцохдоо зээл тус бүрийн хүүг 1 дүгээр зүйлийн заалтын дагуу зээлийн үндсэн хэмжээг тусган энэхүү зүйлд заасанчлан бодно. Үүнд:

(i) арилжааны зээлийн гэрээний дагуу үүрэг хүлээсэн зээлдэгч (зээл гэдэг зээлдүүлэгчийн зүгээс зээлдэгчид тогтмол хугацаагаар бэлэн мөнгө олгохыг хэлнэ; цаашид зээл гэх) зээл олгогчоосоо арилжааны нэмэлт зээлийг дахин авснаар хүү нь хуримтлагддаг. Өмнөх зээлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргийн үндсэн төлбөрийн дүнгийн нийлбэр дээр нэмэлт зээлийн үндсэн дүн нэмэгддэг; эсхүл

(ii) зээлдэгч нэг зээлдүүлэгчээс хоёр буюу хэд хэдэн арилжааны зээл нэгэн зэрэг авснаар зээл тус бүрт хүү хуримтлагдан нэмэгдэнэ. Өөрөөр хэлбэл, хоёр буюу түүнээс олон зээлийн үндсэн дүнгийн нийлбэрээр тооцно¹⁰⁶.

Хяналт шалгалт

Газар дээр нь үзлэг шалгалт хийх

(1) Хэрэв Ерөнхий сайд тухайн банкны үйлчилгээ зөв, зохистой удирдлагыг хангах шаардлагатай гэж үзвэл холбогдох албан тушаалтнуудад уг банкны бизнесийн оффис, бусад бүтэц (тухайн банкны төв удирдах газарт харьяалагдах бусад банкны салбар нэгжид ч мөн энэ заалт хамаарна) дээр очиж банкны үйл

¹⁰⁶ Banking Act (Act No. 59 of June 1, 1981), Article 13 (Credit Extended, etc. to a Single Person).

ажиллагаа, санхүүгийн байдлын талаар асууж лавлах, баримт бичиг, хавтаст мэдээллийг судлах, бусад баримтыг шалгах эрхийг олгоно.

Үйл ажиллагааг түр зогсоох

(1) Банкны үйл ажиллагаа, санхүүгийн нөхцөл байдал, банк, түүний охин компанийн санхүүгийн нөхцөл байдалд банкны зөв зохистой удирдлагыг хангах шаардлагатай гэж үзвэл Ерөнхий сайд тухайн банкны зүгээс авах ёстой арга хэмжээ, хэрэгжүүлэх эцсийн хугацааг тогтоож, банкнаас удирдлагын үйл ажиллагаагаа сайжруулах хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулах эсхүл боловсруулсан төлөвлөгөөгөө шинэчлэхийг шаардаж болно. Түүнчлэн энэ ажлын хүрээнд банкнаас үйл ажиллагаагаа бүхэлд нь, эсхүл зарим салбарын хэмжээнд тогтоосон хугацааг хүртэл түр зогсоож хөрөнгөө хадгалахыг шаардах, мөн хяналт шалгалт явуулахад шаардлагатай бусад арга хэмжээ авахад холбогдсон тушаал шийдвэр гаргана.

(2) Хэрэв банк, түүний охин компани дахь банкны өөрийн хөрөнгөд хүрэлцэхүйц хэмжээний хөрөнгө байгааг шалгах шаардлагатай гэж үзэж өмнөх зүйл заалтын дагуу тушаал шийдвэрийг (үйл ажиллагаагаа сайжруулах төлөвлөгөөгөө боловсруулахыг шаардах зэрэг) банк, түүний охин компани дахь банкны өөрийн хөрөнгөд хамаарах Засгийн газрын эсхүл Сангийн яамнаас тогтоосон журмын дагуу Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газраас эсхүл Сангийн сайдын тушаалаар гаргана.

Лицензийг хүчингүй болгох

Банк нь хууль, дүрэм журмыг зөрчсөн тохиолдолд эсхүл нийтийн эрх ашигт хохирол учруулсан тохиолдолд Ерөнхий сайд банкны үйл ажиллагааг бүхэлд нь түдгэлзүүлэхээр тушааж болно.

Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаа эрхлэгсэд

Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаа (бизнес) эрхлэгчдийг бүртгэх, зөвшөөрөл олгох тогтолцоог хэрэгжүүлэх, мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааг¹⁰⁷ зөв зохион байгуулах, улмаар уг бизнесийн зохистой үйл ажиллагааг дэмжиж нөгөөтэйгүүр санхүүжилт хайгч этгээдийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зэрэг харилцааг Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааны тухай хууль/Money Lending Business Act (Act No. 32 of May 13, 1983)-аар зохицуулж байна.

Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаа эрхлэх этгээд хоёр буюу түүнээс дээш тооны мужуудад бизнесийн оффисууд буюу бусад албыг байгуулж, Ерөнхий сайдын бүртгэлд бүртгүүлэх, эсхүл тухайн хүн зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэхээр зорьж байгаа бол зөвхөн нэг мужийн хэмжээнд бизнесийн оффис болон бусад албыг байгуулж, тухайн бизнесийн оффисын үндсэн байршилд харьяалах засаг захиргаанд бүртгүлдэг.

Үйл ажиллагаа: Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаа эрхлэгсдийн эрх үүрэг

(1) Орон нутгийн захиргаанаас тогтоосны дагуу мөнгө зээлдүүлэгч нь олгож буй мөнгөн зээлийн хэмжээ, явуулж буй үйл ажиллагааныхаа цар хүрээнд үндэслэн нутгийн захиргаанаас баталсан Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбооны тэргүүлэгч гишүүдийн тоог тогтооход оролцоно. Мөн мөнгө зээлдүүлэх ажилтан, энэ төрлийн бизнес эрхлэгчдэд болон мөнгө зээлдүүлэх газарт ажиллагсад энэ ажлыг хийхэд шаардлагатай заавар зөвлөгөө өгөх, хууль тогтоомж, дүрэм журмын дагуу мөнгөн зээл олгох үйл ажиллагаагаа явуулах удирдамжаар хангахад (тухайлбал мужийн болон орон нутгийн хууль тогтоомж; энэ хуулийн дагуу) оролцоно.

(2) Мөнгө зээлдүүлэгч нь өмнөх зүйлд заасан зөвлөгөө, удирдамжаар мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааг хангахад оролцохоос гадна мөнгө зээлдүүлэх бизнес эрхлэгчдэд болон мөнгө зээлдүүлэх газарт ажиллагсад Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбооны шийдвэр, заавар зөвлөмжийг энэ заалтын дагуу зохих ёсоор хүндэтгэн дагаж мөрдөнө.

¹⁰⁷ Мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаа гэдэгт зуучлагч, холбоо, зээлдэгч, зээлдүүлэгчийн үйл ажиллагаа багтдаг байна.

(3) Мөнгө зээлдүүлэгч нь 1 дүгээр зүйлд заасанчлан урьдчилан тооцоолох боломжгүй шалтгааны улмаас Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбооны тэргүүлэгчдийн тоо бүрэлдэхүүн нутгийн захиргаанаас баталсан тоонд хүрэхгүй болох тохиолдолд энэхүү хуулийн заалтыг хангахад шаардлагатай арга хэмжээг хоёр долоо хоногийн дотор авч хэрэгжүүлнэ.

(4) Мөнгө зээлдүүлэгч нь мөнгө зээлүүлэх үйл ажиллагаа явуулахдаа Удирдах ажилтны нөөцийн сангаас тавигдах шаардлагын дагуу мөнгө зээлдүүлэх болон бусад төрлийн бизнес эрхлэгчдээс Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбооны тэргүүлэгчээр ажиллах хүний нэрийг дэвшүүлнэ.

(1) Зээлдүүлэгч нь зээлдэгчтэй гэрээ байгуулахаар төлөвлөхдөө өмнөх зүйлийн 1 дүгээр заалтын дагуу явуулсан судалгааны үр дүнд уг зээл нь зээлдэгч буюу үйлчлүүлэгчийн хувьд хэт их, эсхүл түүний эргүүлэн төлөх чадвараас хэтэрсэн байвал тухайн зээлийн гэрээг байгуулж болохгүй.

(Зээлийн хүүгийн хязгаарлалт)

Зээлдүүлэгч нь хэрэглээний зардлын зээлтэй холбоотойгоор зээлдэгчтэй гэрээ байгуулах бөгөөд хэрэв гэрээнд дор дурьдсан хүүгийн дээд хязгаарыг давсан хүүгээр гэрээ байгуулсан нөхцөлд гэрээг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцдог байна.

(i) үндсэн зээлийн дүн 100,000 иенээс бага бол жилд 20 хувь;

(ii) үндсэн зээлийн дүн 100,000 иен буюу түүнээс дээш боловч 1,000,000 иенээс бага бол жилд 18 хувь;

(iii) үндсэн зээлийн дүн 1,000,000 иен буюу түүнээс дээш бол жилд 15 хувь¹⁰⁸-ийн хүүтэй байна.

Үйл ажиллагааг (бизнес) зогсоох талаар мэдэгдэх

(1) Хэрэв мөнгө зээлдүүлэгч дараахь зүйлийн аль нэгэнд багтсан бол тухайн этгээд Ерөнхий сайд, эсхүл бүртгэсэн мужийн засаг захиргаандаа 30 хоногийн дотор мэдэгдэнэ. Үүнд:

- Мөнгө зээлдүүлэгч нас барсан тохиолдолд; түүний өв залгамжлагч;
- Нэгтгэсэн тохиолдолд;
- Мөнгө зээлдүүлэгч дампуурал зарлах;
- Мөнгө зээлдүүлэгч нь мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагаагаа зогсоох... зэрэг тохиолдлууд хамаарна.

Хяналт шалгалт

Мөнгө зээлдүүлэгч нь санхүүжилт хайж буй этгээдэд худал мэдээлэл өгөх, эсхүл гэрээний талаар дэлгэрэнгүй мэдээллээр хангахгүй байх; тухайн этгээдэд төөрөгдүүлсэн эргэлзээтэй мэдээллээр хангах; бусдыг хууран мэхлэх, шударга бус үйлдэл гаргахыг хориглодог байна.

Хяналт шалгалт

Мөнгө зээлдүүлэгч нь зээлийн хүүгийн хязгаарыг тогтоох тухай зэрэг хуулийг зөрчсөн тохиолдолд мөнгө зээлдүүлэгчийн бүртгэлийг хүчингүй болгох, эсхүл нэг жилээс илүүгүй хугацаагаар бизнесийн үйл ажиллагааг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн түдгэлзүүлж болдог байна.

Ерөнхий сайд эсхүл мужийн дарга нь дараахь тохиолдолд мөнгө зээлдүүлэгчийн бүртгэлийг цуцалдаг байна. Үүнд:

- мөнгө зээлдүүлэгчийн бизнесийн үйл ажиллагаа явуулдаг ажлын байр, хаяг байршил нь тодорхойгүй, мөн хаанаас олж болохыг тодорхойлох боломжгүй учир нийтэд зарласан өдрөөс хойш 30 хоногийн дараа мөнгө зээлдүүлэгчээс хариу ирээгүй.

- мөнгө зээлдүүлэгч үйл ажиллагаагаа хүндэтгэн үзэх үндэслэлгүйгээр 6 сарын дотор эхлүүлээгүй эсхүл 6 сар ба түүнээс дээш хугацаагаар зогсоовол уг шийдвэрийг гаргадаг байна.

¹⁰⁸ Banking Act (Act No. 59 of June 1, 1981), Article 13 (Credit Extended, etc. to a Single Person).

*Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбоо/Money Lenders' Associations*¹⁰⁹

Мөнгө зээлдүүлэгчдийн холбооны (цаашид “Холбоо” гэх) зорилго нь санхүүжүүлэгч хайж буй этгээдийн эрх ашгийг хамгаалах, түүнчлэн мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааг зохистой удирдахад хувь нэмэр оруулахад оршдог байна.

Холбоо нь Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу бүртгүүлнэ. Холбоо нь улсын хэмжээнд үйл ажиллагаагаа явуулдаг бөгөөд ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд юм. Түүнчлэн Холбоо нь муж бүрт салбар байгуулах бөгөөд мөнгө зээлдүүлэгч гишүүн байх эрхтэй байдаг.

Холбоо нь нэг ерөнхийлөгч, хоёр болон түүнээс дээш тэргүүлэгчтэй, хоёр болон түүнээс дээш тооны аудитортай байна:

-Ерөнхийлөгч нь Холбоог төлөөлж, түүний үйл хэргийг тэргүүлнэ.

-Тэргүүлэгчид нь Холбооны үйл ажиллагааг удирдан явуулж, ерөнхийлөгчийн үүргээ гүйцэтгэх боломжгүй тохиолдолд, түүнчлэн Ерөнхийлөгчийн албан тушаалаас нь чөлөөлөх үед ерөнхийлөгчийн үүргийг гүйцэтгэх.

-Аудиторууд Холбооны үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийдэг байна.

Холбоо нь үйл ажиллагааны дүрэмдээ хэд хэдэн зүйлийг тодорхойлдог байна. Тухайлбал: Холбооны үйл ажиллагааны зарчим; гишүүний мөнгөн зээл олгох үйл ажиллагаа; хэт их зээлээс урьдчилан сэргийлэх; мөнгөн зээл олгох үйл ажиллагаатай холбоотой зар сурталчилгаа; санхүүжилт хайгч этгээдийн гомдлыг шийдвэрлэх; зээл авах эсхүл эргэн төлөхтэй холбогдуулан санхүүжилт хайгч этгээдэд зөвлөгөө өгөх; хариуцлагын асуудал; мөнгөн зээл олгох үйл ажиллагаанд оролцож буй хүмүүст сургалт зохион байгуулах зэрэг үйл ажиллагаанаас гадна Холбооны зорилгод хүрэхэд шаардлагатай бусад асуудлыг үйл ажиллагааны дүрмээр зохицуулдаг байна.

Ерөнхий сайдад хүргүүлэх тайлан, баримт бичгүүд

Холбоо жил бүрийн эцэст гурван сарын дотор дараахь баримт бичгийг бэлтгэж Ерөнхий сайдад хүргүүлдэг байна. Үүнд:

- өмнөх жилийн бизнесийн хураангуй тайлан болон тухайн жилийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;

- өмнөх жилийн аж ахуйн хөрөнгийн бүртгэл;

- өмнөх жилийн дансны тооцоо, тухайн жилийн бизнесийн төсвийн мэдэгдэл.

Холбоог татан буулгах

Холбоо дараахь үндэслэлээр татан буугдана:

- нэгтгэх;

- ерөнхий хуралдаанаар гаргасан тогтоол;

- дампуурал зарласан тухай шийдвэр;

- Холбоог үүсгэн байгуулах зөвшөөрөл олгохоос татгалзах.

*Зээлийн тусгай товчоо*¹¹⁰

Зээлийн тусгай товчоо нь зээлийн мэдээллийн үйлчилгээ эрхэлдэг хууль ёсны этгээд байна.

Тусгай зээлийн товчоо нь зээлийн мэдээллийн үйлчилгээнд холбогдох дараахь зүйлүүдийг үйл ажиллагааны дүрэмдээ тусгаж Ерөнхий сайдын зөвшөөрлийг авдаг байна. (дүрэм өөрчлөгдөх үед мөн адил байна). Үүнд:

-зээлийн мэдээллийн алдагдал, түүнээс үүсэх хохирлыг арилгахтай холбоотой асуудал болон зээлийн мэдээллийн аюулгүй байдлын менежментийн асуудлууд;

-зээлийн мэдээллийн үнэн зөв байдлыг хангахтай холбоотой асуудлууд;

- төлбөртэй холбоотой асуудал;

¹⁰⁹ Money Lending Business Act (Act No. 32 of May 13, 1983).

¹¹⁰ Money Lending Business Act (Act No. 32 of May 13, 1983).

-Тусгай зээлийн товчоо зээлийн мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэхдээ бусдад итгэмжлэл хүлээлгэн өгсөн бол итгэмжлэгчийн зээлийн үйл ажиллагааг бодитой, зохистой хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

-гомдол барагдуулахтай холбоотой асуудлууд;

-зээлийн мэдээллийн гэрээнд оролцогч тал болох мөнгө зээлдүүлэгчтэй холбоотой хяналт шалгалт гэх мэт асуудлыг дүрэмдээ тусгадаг байна.

Хяналт шалгалт:

Өөрчлөлтийн талаар мэдэгдэх

Тусгай зээлийн товчоо нь өргөдөлд тусгасан шаардлагуудаас аль нэг зүйл нь өөрчлөгдсөн тохиолдолд Ерөнхий сайдад энэ тухай мэдэгдэнэ. Түүнчлэн худалдааны нэр/trade name, хаяг, зээлийн товчооны үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлдэг оффис, оффисын байршилд өөрчлөлт орсон тухай мэдэгдлийг Ерөнхий сайд албан ёсны сэтгүүлд нийтэлж нийтэд мэдээлдэг байна.

Тусгай зээлийн товчоо нь үйл ажиллагаа, эд хөрөнгийн талаарх тайланг жил бүр гаргаж Ерөнхий сайдад хүргүүлнэ.

Газар дээр нь үзлэг шалгалт хийх

Ерөнхий сайд Зээлийн мэдээллийн үйлчилгээний зөв, зохистой удирдлагыг хангах шаардлагатай гэж үзвэл холбогдох албан тушаалтнуудад уг төвийн оффис бусад бүтэц дээр очиж төвийн үйл ажиллагаа, санхүүгийн байдлын талаар асууж лавлах, баримт бичиг, хавтаст мэдээллийг судлах, бусад бичиг баримтыг шалгах эрхийг олгоно.

Өндөр хүүтэй мөнгөн зээлийн гэрээ хүчин төгөлдөр бус байх

Мөнгө зээлдэгчтэй байгуулсан зээлийн гэрээний жилийн хүү 109.5 хувиас давсан бол уг гэрээ хэлцлийг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцдог байна.

Энэхүү хуулиар мөнгө зээлдүүлэгч болон бусад холбогдох байгууллагад энэхүү хуулиар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг байна. Тухайлбал, Бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа этгээд бизнесийн үйл ажиллагааг зогсоох шийдвэрийг зөрчсөн этгээдийг таван жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих ял шийтгэх, 10 сая иенээс дээшгүй торгох эсхүл хоёуланг нь; Бүртгэлтэй холбогдох баримт бичгийг хуурамчаар үйлдсэн этгээд; уг хуулийн заалтыг зөрчиж тусгай зээлийн товчооноос зээлийн мэдээллийг гуравдагч этгээдэд ашиглуулсан буюу өгсөн этгээдийг 2 жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар шийтгэх эсхүл гурван сая иенээс илүүгүй, эсхүл хоёуланг нь торгох гэх зэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

Иргэдийн зээл

Япон Улсын Иргэний хууль нь 1896 онд батлагдсан.¹¹¹ Япон Улсын Иргэний хууль нь эд зүйлд хамаарах эд хөрөнгийн эрх болон шаардах эрх (үүргийн харилцаа)-г тогтоож өгөн, нийгмийн харилцаанд оролцож буй иргэдийн өдөр тутмын амьдрал, үйл ажиллагаанаас үүдэн бий болох хэрэг маргааныг шийдвэрлэдэг байна.

Зээлсэн мөнгөө буцаан төлөхгүй байх асуудал дээр зээлдүүлэгчийн эрхийг хамгаалах үүднээс олон төрлийн баталгаа батлан даалт, барьцааны тогтолцоо бий. Үл хөдлөх эд хөрөнгөд хамаарах барьцааны эрх нь эд хөрөнгийн эрх хэмээн хуульчлагдсан байдаг. Зээлдэгч зээлсэн мөнгөө буцаан төлөөгүй бол бусад этгээдээр төлүүлэх үүргийг хуульчилсан батлан даалтын тогтолцоо нь гэрээнээс үүдэх шаардах эрхээр хамгаалагдсан байдаг.¹¹²

Япон Улсын Иргэний хуулийн 9 дүгээр дэд хэсэгт шаардах эрхийн барьцааны эрхийг хуульчилсан байдаг. Шаардах эрхэнд барьцааны тогтоосон этгээд тухайн

¹¹¹ Civil Code (Part I, Part II, and Part III) Act No. 89 of April 27, 1896.

¹¹² Монгол Улс, Япон Улсын хууль тогтоомжийн хөгжил: Бизнес үзүүлэх нөлөө хурлын эмхэтгэл, Japan foundation, МУИС-ийн ХЗС, (УБ, 2017).

шаардах эрхийн барьцаа болгон үүрэг гүйцэтгэгч ба гуравдагч этгээдээс авсан эд зүйлийг эзэмшин, мөн тус эд зүйл дээр бусад үүрэг гүйцэтгүүлэгчдээс тэргүүн ээлжинд өөрийн шаардах эрхээ хэрэгжүүлдэг байна.

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү харьцуулсан судалгаагаар Солонгос, Сингапур, Энэтхэг, Япон улсын мөнгөн зээлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг судлан дараахь дүгнэлтийг хийж байна.

1. Судалгаанд хамрагдсан улсуудын туршлагаас харахад чөлөөт зах зээл бүхий эдийн засагтай улсын төв банк нь үнийн түвшний тогтвортой байдал болон санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах зорилтот мөнгөний бодлого, бусад дагалдах үйл ажиллагаагаар дамжуулан улс орны эдийн засгийн хөгжлийг тодорхойлоход чухал үүрэг, оролцоотой байдаг байна. Тухайлбал, Солонгос, Япон, Энэтхэг улсын төв банкны үндсэн зорилт нь үнийн тогтвортой байдал, мөнгөний нийлүүлэлтийн тогтвортой байдлыг хангах, дагалдах зорилт нь санхүүгийн тогтвортой байдал, ханшийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэдэг байна. Харин манай улсын хувьд Монголбанкны үндсэн зорилт нь үндэсний мөнгөн тэмдэгт-төгрөгийн тогтвортой байдал, дагалдах зорилт нь санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахыг зорьдог байна.

2. Монгол Улсын Төв банк нь Засгийн газарт зээл олгох буюу Засгийн газрын богино хугацаатай үнэт цаасыг худалдан авч болдог байна. Харин судалгаанд хамрагдсан олон улсын туршлагаас харахад Төв банкнаас Засгийн газарт овердрафт хэлбэрээр зээл олгох, эсхүл Засгийн газрын гаргасан бондыг шууд хүлээн авах, урьдчилгаа төлбөр, бусад хэлбэрийн зээл олгох, барьцаагүй зээл олгох, Засгийн газрын үнэт цаасыг захиалах буюу андеррайтер хийдэг байна.

Дээр дурьдсан барьцаагүй зээл олгох тухайд: Япон Улсын төв банк нь Татварын тухай хуулийн дагуу барьцаагүй зээлийг Парламентаас тогтоосон хэмжээнд олгох; Татварын тухай хууль болон Засгийн газрын санхүүгийн үйл ажиллагаатай холбоотой бусад эрх зүйн актаар зөвшөөрсний дагуу богино хугацааны барьцаагүй зээлийг Засгийн газарт олгох; зэрэг үйл ажиллагааг Засгийн газартай хамтран явуулж болдог байна.

Өнөөгийн байдлаар аливаа улсын бондын зах зээл дээр арилжаанд тогтмол хийгддэг үнэт цаас бол Төв банкны үнэт цаас болон Засгийн газрын үнэт цаас байна.

Түүнчлэн Засгийн газарт зээл олгохоос гадна санхүүгийн байгууллагын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварт хүндрэл үүссэн, цахим өгөгдөл боловсруулах систем нь гэмтэх зэрэг гэнэтийн осол гарсан тохиолдолд үйл ажиллагаагаа доголдуулалгүй хэвийн явуулахын тулд нэн даруй төлбөр тооцоо хийхэд шаардлагатай хөрөнгө мөнгөөр гачигдах зэрэг хойшлуулшгүй тохиолдолд түр хугацаатай зээл олгодог байна.

2. Судалгаанд хамрагдсан улсуудын туршлагаас харахад арилжааны банк нь бусдаас хадгаламж татан төвлөрүүлэх, санхүүгийн зээл, төлбөр тооцооны үйлчилгээ, зээл болон санхүүгийн бусад хэрэгслийг худалдах, худалдан авах, дотоод, гадаад валютын арилжаа, үнэт цаас, бонд худалдах, худалдан авах зэрэг үйл ажиллагааг эрхэлдэг байна. Уг үйл ажиллагааг эрхлэх шалгуур үзүүлэлтэд банк дүрмийн сантай байх шалгуурыг тавьдаг. Энэхүү судалгаанд хамрагдсан улсуудын эдийн засгийн суурь нөхцөл байдал, банкны эрсдэл, бүс нутгийн байршил гэх мэт хүчин зүйлийн онцлогоос хамаарч банкны дүрмийн санд тавигдах мөнгөн хөрөнгийн шаардлага өөр өөр байна. Тухайлбал, Солонгос Улсын арилжааны банкны хувьд дүрмийн сан нь 100 тэрбум воноос багагүй (орон нутгийн банкны хувьд хөрөнгийн

хэмжээ 25 тэрбум воноос багагүй), Сингапур Улсад үүсгэн байгуулагдсан компанийн дүрмийн сан нь 1500 ам.доллараас доошгүй байх шаардлага тавьдаг байна.

Тухайн улсын арилжааны банкууд зээл олгоход тавьдаг хязгаар нь Солонгос Улсын банкны хувьд Ерөнхийлөгчийн шийдвэрийн дагуу хувь хүн, корпорацн буюу түүнтэй адилтгах хуулийн этгээдэд зээл олгохдоо тухайн банкны өөрийн хөрөнгийн 25/100-аас хэтрэхгүй, харин Японы Улсын банкнаас хувь хүнд олгох зээлийн хэмжээ банкнаас авсан хөрөнгийг Засгийн газраас гаргасан ангиллын дагуу тогтоосон хувиар үржүүлж эргүүлэн төлөх дүн, хэмжээнээс хэтрэхгүй байхаар тус тус зохицуулжээ.

Банкны системийн тогтвортой байдлыг хянах, банкинд хяналт тавих эрх бүхий байгууллага нь судалгаанд хамрагдсан улсуудын хувьд харилцан адилгүй байна. Жишээ нь, Солонгос Улс нь санхүүгийн нэгдсэн хяналт шалгалтын эрх бүхий байгууллага Санхүүгийн хяналтын алба ажилладаг байхад, Япон Улсад Санхүүгийн үйлчилгээний агентлаг нь банк /үнэт цаас, даатгалын компани зэрэг/-ны үйл ажиллагааг хянаж зохицуулдаг бол, Сингапур Улсад Сингапурын Санхүүгийн төвөөс банкны үйл ажиллагаанд хяналт тавьдаг байна.

3. Олон улсын туршлагаас харахад санхүүгийн салбарыг банк ба банкнаас бусад санхүүгийн байгууллага гэж ангилдаг ба банкнаас бусад санхүүгийн байгууллага гэдэгт нийтийн компани, үнэт цаас, даатгал, бичил санхүү, хөрөнгө оруулалт, тэтгэвэрийн сангууд, лизингийн компаниуд, валют арилжааны компани гэх мэтээр нэрлэдэг байна.

Банк бус санхүүгийн байгууллага нь хөдөө, орон нутгийн бүсүүдэд байгаа айл өрх, жижиг аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олгох, санхүүгийн бусад үйлчилгээ үзүүлэх, хадгаламж, татваргүй санхүүгийн байгууллага болох зээлээр дагнасан санхүүгийн компаниуд нь голчлон бонд гаргах, бусад санхүүгийн байгууллагуудаас зээллэг авах замаар хөрөнгө босгож зээл олгох зорилгоор үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Манай улсын хувьд Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хуулиар банк бус санхүүгийн байгууллагууд нь зөвхөн зээлийн үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй хуулиар зөвшөөрөгдсөн санхүүгийн бусад нэр бүхий үйл ажиллагааг эрхлэхээр хуульчилсан нь санхүүгийн зах зээлийн хөгжилд нааштай хувь нэмэр болдог байна.

Гэхдээ санхүүгийн салбар илүү төрөлжих нь чухал юм. Санхүүгийн салбарын 95 хувийг гагцхүү банк дангаараа эзлэх банк төвтэй байх бус бусад санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг иргэдэд санал болгох зайлшгүй шаардлага байна. Цаашид хөрөнгийн даатгал, лизингийн компаниудын хөгжил хэрэгтэй байна. Нөгөөтэйгүүр санхүүгийн салбар өндөр түвшинд төрөлжиж чадах юм бол харилцагчид илүү олон төрлийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг авах боломжтой болж санхүүгийн хүртээмж сайжирч, өрсөлдөөн бий болох нааштай эерэг хандлага бий болж эдийн засгийн өсөлт, хөгжилд тодорхой хувь нэмэр болно.

4. Олон улсын туршлагаас харахад барьцаалан зээлдүүлэх газрын тусгай зөвшөөрөл, үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл, шаардлагыг эрх бүхий байгууллагуудаас тогтоож өгдөг ба дүрмийн сангийн доод хэмжээ, зээлийн хэмжээ, хүү, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөлт, барьцаа хөрөнгөөр зээлийн төлбөрийг барагдуулах нөхцөлийг хуулиар зохицуулсан байна.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Хууль тогтоомж, дүрэм журам

Банкны тухай (шинэчилсэн найруулга) хууль (2010 он)

Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хууль (1995 он)

Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль (2002 он)

Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хууль (1995 он)

Компанийн тухай (шинэчилсэн найруулга) хууль (2011 он)

Монгол Улсын Иргэний хууль (2002 он)

Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хууль (1996 он)

Хадгаламж, зээлийн хоршооны тухай (2011 он)

Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам (Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайдын 2017 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-193/228 дугаар хамтарсан тушаал)

Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам (Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2010 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдрийн 460 дугаар тушаалын хавсралт)

Заавал байлгах нөөц тооцож, хяналт тавих журам (Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2007 оны 3 дугаар сарын 5-ны өдрийн 118 тоот тушаал)

Ном, гарын авлага, өгүүлэл, нийтлэл

Б.Балдорж, Банкны тухай ерөнхий ойлголт, Мигма принт, (УБ, 2006).

Б.Баярдаваа, Д.Гансүлд, Эдийн засгийн онол (УБ, 2006).

Д.Моломжамц, Санхүү, мөнгө-зээлийн харилцаа, Соёмбо принтинг, (УБ, 2008).

Л.Оюун, Олон улсын банкны тогтолцоо: Гарын авлага, Соёмбо принтинг, (УБ, 2012).

П.Төмөр, Б.Базаррагчаа, БНМАУ-ын мөнгө-зээлийн системийн үүсэл, хөгжилт, Улсын хэвлэлийн газар, (УБ, 1974).

Зээлдүүлэгчийн эрх (гарын авлага), Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, European Bank for Reconstruction and Development, Creating a Culture of Justice International Development Law Organization, (УБ, 2017).

Н.Туул, Банк бус санхүүгийн байгууллагын тусгай зөвшөөрлийн эрх зүйн зохицуулалт, (УБ, 2014).

Г.Батхүү, Б.Сэрээтэр, Орчин үеийн эрх зүйн тулгамдсан асуудлууд: эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэлийн эмхэтгэл, Хөх Монгол Принтинг, (УБ, 2015).

Монгол улс, Япон Улсын хууль тогтоомжийн хөгжил: Бизнес үзүүлэх нөлөө хурлын эмхэтгэл, Japan foundation, МУИС-ийн ХЗС, (УБ, 2017).

Цахим эх сурвалж

<http://www.legalinfo.mn/law/details/483> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.3.28)

<http://www.mas.gov.sg/About-MAS.aspx> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12)

<http://www.mas.gov.sg/About-MAS/Overview.aspx> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12)

<https://www.rbi.org.in/Scripts/AboutusDisplay.aspx#Subsidiaries> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.12)

<https://www.sbi.co.in/portal/web/about-us/about-us> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.15)

<http://www.legalinfo.mn/law/details/8772> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.16)

<http://legalinfo.mn/law/details/103?lawid=103> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17)

<http://legalinfo.mn/law/details/310?lawid=310> (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17)

www.mongolbank.mn/listfinstability.aspx?id=2 (Сүүлд үзсэн огноо: 2018.6.17)

<https://www.boj.or.jp/en/about/index.htm/About the Bank of Japan/>

<http://www.woccu.org/about/history>

<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/> Bank of Japan Act, (Act No. 89 of June 18, 1997), The Bank of Japan Act (Act No. 67 of 1942).

Бусад эх сурвалж

Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2017 оны үйл ажиллагааны тайлан.

<http://www.frc.mn/b/uatailan>

“MNS 5274:2017. Барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ. Нийтлэг шаардлага” стандарт, Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2017 оны 35 дугаар тогтоол.

Гадаад эх сурвалж

Act on the Establishment, etc. of Financial Services Commission (Enforcement date 18. Apr, 2017.) (Act no.14816, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(금융정책과), 02-2100-2832

Bank of Korea Act, (Enforcement date 01. Dec, 2016.) /www.moleg.go.kr/

Banking Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14826, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(은행과), 02-2100-2953

Banking Act of Singapore, 2008 /revised edition/

<https://sso.agc.gov.sg/Act/BA1970#pr7->

Civil Code (Part I, Part II, and Part III) Act No. 89 of April 27, 1896

Credit Unions Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14824, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(중소금융과), 02-2100-2994

Finance Companies Act of Singapore, 2011 /revised edition/

<https://sso.agc.gov.sg/Act/FCA1967#pr3->

Interest Rate Restriction Act (Act No. 100 of May 15, 1954).

Money Lending Business Act, (Act No. 32 of May 13, 1983)

Monetary Authority of Singapore Act, 1999 /revised edition/

<https://sso.agc.gov.sg/Act/MASA1970#pr1->

Mutual Savings Banks Act, 2017, Article 5 (Capital of mutual savings banks).

Reserve Bank of India Act, 1934

<https://rbidocs.rbi.org.in/rdocs/Publications/PDFs/RBIA1934170510.PDF>

Specialized Credit Finance Business Act (Enforcement date 19. Oct, 2017.) (Act no.14825, 18. Apr, 2017., Partial amendment) 금융위원회(중소금융과), 02-2100-2983,

The Banking Regulation Act of India, 1949

<https://indiacode.nic.in/bitstream/123456789/1885/1/A1949-10.pdf>

The State Bank of India Act, 1955

<https://indiacode.nic.in/bitstream/123456789/1553/1/195523.pdf#search=state bank>

_World Council of Credit Unions /2016 Statistical Report/

https://www.woccu.org/impact/global_reach/statreport

https://www.woccu.org/documents/2016_Statistical_Report

Financial Supervisory System in Korea, 2004 /Report by the Financial Supervision Service/

---o0o---